

**НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ
УЧЕНИКА СА УМЈЕРЕНИМ И ТЕЖИМ ОШТЕЋЕЊЕМ ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ
ФУНКЦИОНИСАЊА**

I II III НИВО ОБРАЗОВАЊА

САДРЖАЈ

УВОД

- НИВОИ ОБРАЗОВАЊА..... 3
- МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИЗРАДЕ НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА..... 5
- ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЈЕЦЕ СА УМЈЕРЕНИМ И ТЕЖИМ ОШТЕЋЕЊЕМ
ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА..... 7

НАСТАВНИ ПЛАН..... 9

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ..... 10

НАСТАВНИ ПРОГРАМ 12

- РАЗВОЈ ГОВОРА И КОМУНИКАЦИЈСКЕ ВЈЕШТИНЕ 13
- ПОЗНАВАЊЕ ОКОЛИНЕ..... 38
- ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ..... 70
- ВЈЕШТИНЕ И СТВАРАЛАШТВО..... 92
- БРИГА О СЕБИ И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ..... 112
- МАТЕМАТИЧКЕ ПРЕДСТАВЕ..... 138
- ВАСПИТНИ РАД У ОДЈЕЉЕЊСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ..... 152

УВОД

НИВОИ ОБРАЗОВАЊА

Образовање дјеце са сметњама у развоју дио је цјелокупног васпитно образовног система Републике Српске. Доступно је и бесплатно за све ученике, системски је организовано и структурисано, а позитивни законски прописи гарантују да се реализује на стручан и квалитетан начин. Највећа вриједност образовног система Републике Српске у дијелу који се тиче образовања дјеце са сметњама у развоју огледа се у његовој флексибилности у погледу прилагођавања организацијских облика потребама и специфичностима различитих група ученика и појединаца.

Васпитно-образовни систем Републике Српске организован је као разредно-часовни и управо такав одговара највећем броју ученика типичног развоја, јер њихов развој тече флуентно, усклађено и узлазном путањом. Разредно-часовна организација одговара и неким од ученика чији развој не тече очекиваном развојном линијом, али се процјењује да је разред, односно период једне школске године, довољно вријеме да ученици овладавају вјештинама и способностима и усвајају нова знања, односно да прелазе и савладавају нове и наредне етапе у развоју.

Међутим, одређен број ученика са сметњама у развоју, у првом реду дјеца са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања и дјеца са первазвним развојним поремећајима немају флуентан и усклађен развој. Њихов развој је скоковит или како неки аутори наводе степенчаст и увијек се у сљедећу фазу развоја некако „ускаче“ и открива новина властитих увида и моћи самоактуелизације, док се током претходне фазе освајао степен по степен реалности уз поступно усавршавање способности дјетета.

Управо због ових ученика наш образовни систем нуди могућност организовања школовања према нивоима образовања. Ниво је функционална цјелина која траје три године и сматра се довољним периодом да се освоје нове етапе развоја, односно увјежбају и аутоматизују већ усвојене навике, вјештине и понашања.

Васпитање и образовање ученика који се школују по нивоима образовања укупно траје 12 година, односно организовано је у четири нивоа образовања и обухвата ученике календарског узраста од 6 до 18 година.

У зависности од способности, могућности и најбољег интереса ученика, као и од објективних околности, наставни план и програм прва три нивоа (укупног трајања 9 година) могуће је реализовати у специјализованим установама за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју, у посебним одјељењима при редовним школама, али и у редовним одјељењима основних школа (инклузивно образовање).

Програм четвртог нивоа реализује се искључиво у специјализованим установама за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју. Усмјерен је на радно васпитање и функционално оспособљавање, те су за његову реализацију неопходни строго контролисани услови и добра материјално-техничка подршка.

Поред специфичности да се рад организује кроз цјелине дужег временског трајања (3 године), наставни план и програм за васпитање и образовање ученика у нивоима образовања има и посебност да се наставни план структурише кроз предметна подручја током цјелокупног школовања. На такав начин обезбјеђује се ширина и свеобухватност дјечијег развоја уз поштовање њихових способности.

Програми за ученике који се школују по нивоима образовања, односно Наставни план и програм за васпитање и образовање ученика са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања (УТОИФ) и Наставни план и програм за васпитање и образовање ученика са первазивним развојним поремећајима морају бити довољно флексибилни да уваже специфичности и особености свих ученика и кроз могућност постављања индивидуализованих циљева стимулишу и подстичу цјеловит развој дјечије личности.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИЗРАДЕ НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА

Специфичности ученика са умјереним оштећењем интелектуалног функционисања и ученика са первазивним поремећајима огледају се у сложеним хетерогеним аспектима развоја што образовање и прављење јединствених наставних планова и програма чини веома сложеним процесом. У раду са овим ученицима изражена је потреба за индивидуализацијом наставних садржаја, исхода учења и избора наставних средстава и метода рада. Ограничења у когнитивном развоју отежавају усвајања трајних знања и провјере наученог. Такође, наставни садржаји не могу да прате динамику усложњавања на начин на који је то могуће са осталим ученицима.

Анализирајући постојеће наставне планове и програме намијењене наведеним ученицима уочено је да они у пракси нису адекватани тренутним потребама, савременим тенденцијама у образовању, те новим методама и техникама поучавања. Концепт ригидно постављених тематских цјелина, фронтално поучавање и универзални исходи нису прилагођени стварним способностима и потенцијалима ученика са сметњама у развоју у нашим школама. Ријеч је о групи ученика чије карактеристике и могућности значајно одступају од традиционалног поимања образовања у којем је знање трајна категорија која се значајно усложњава током основног школовања и може се мјерити тестовима знања. Основни циљ плана и програма јесте да се ученици оспособе у свим аспектима развоја како би се боље интегрисали у друштво.

Флексибилност, савременост и креативност су главне одлике и смјернице које су задовољене у новом НПП, а које треба да допринесу бољој имплементацији програма у пракси. Дидактички принципи и правила у изради наставног плана и програма су детерминисани могућностима (сазнајних, когнитивних, вербалних, моторичких и социјалних) ове популације ученика и преточени су у циљеве и исходе учења. Приликом дефинисања смјерница новог концепта и приступа изради наставних планова и програма доминантни су педагошки принципи индивидуализације и очигледности. Поштована су дидактичка правила: од ближег ка даљем, од лакшег ка тежем и од познатог ка непознатом. Дидактичка правила су усклађена са садржајима који у стварности одговарају могућностима ученика и начинима да их они искажу.

Методолошки оквир НПП-а се састоји од описа предметног подручја, општег циља за ниво образовања из којег произилазе посебни циљеви. Сваки посебан циљ одређеног предметног подручја има више исхода учења који су детерминисани индикаторима постигнућа. Индикатори исхода учења су у корелацији са способностима ученика и годином школовања, а образовани су по нивоима сложености (показатељи по годинама или способностима).

Приликом одређивања исхода учења уважена је Блумова таксономија, односно праћени су нивои интериоризације нових спознаја у когнитивном, афективном и психомоторном подручју. Уколико ученик може да савлада више од понуђених исхода могу се усложњавати исходи кроз наредне нивое образовања. На тај начин је омогућено продубљивање садржаја поштујући индивидуалне разлике.

Оно што овај НПП чини посебним јесте флексибилност у којој наставник приликом израде глобалног плана одређује теме у складу са посебним циљевима. Теме и тематски фонд сати одређује према способностима ученика у одјељењу, тако да број часова за неку тему није фиксан већ зависи од дефектолошке процјене. Такође, флексибилност која треба да прати могућности ученика и да буде примјењива у раду постоји и у оперативном планирању, јер наставник према структури ученика у одјељењу креира цјелокупан рад и остварује корелацију са другим предметним подручјима. Главну улогу у креирању наставног процеса добија наставник који ће према понуђеним исходима и могућностима ученика одредити наставне садржаје и испољити своју креативност у раду.

Кроз исходе које НПП одређује видљиве су и нове технике које чине овај документ савременим, јер уважава промјене у приступу који се уважавају приликом израде разних курукулума и провјере постигнућа. То се односи на израженији бихејвиорални приступ у раду и употреби асистивних технологија.

У НПП су понуђени садржаји и активности које требају да подстичу креативност код наставника и усмјере њихово дјеловање. Понуђене активности нису обавезујуће већ представљају опције које наставник може да користи. С обзиром да је фокус на примјени плана и програма у пракси наставницима су дате и практичне смјернице за бољу имплементацију и приступ у раду. Смјернице поближе појашњавају приступ и специфичности које наставник треба да уважи.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЈЕЦЕ СА УМЈЕРЕНИМ И ТЕЖИМ ОШТЕЋЕЊЕМ ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА

Дјеца са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања (УТОИФ) од најранијег дјетињства испољавају успорен развој на нивоу интелектуалних способности, психомоторике, говора и језика, социјалних знања и вјештина, као и вјештина самозбрињавања (исхрана, одијевање, кретање, употреба тоалета).

Учесталост умјереног оштећења интелектуалног функционисања (УОИФ) у укупном проценту особа са интелектуалном ометеношћу (ИО) је 6%, док се у општој популацији на 1000 рођене дјеце јавља 3 дјеце са УОИФ. Ова поткатегорија ИО у односу на количник интелигенције налази се у оквирима 35 до 49 IQ јединица, што би одговарало менталном узрасту 4 до 7 година дјеце типичног развоја. Уобичајена је неусклађеност профила способности, односно различите манифестације стања, тако да дјеца са истим количником интелигенције могу да покажу веома различит степен искориштености адаптивних потенцијала.

Органска етиологија је присутна код већине дјеце. Чула су често оштећена, али и код дјеце очуваног стања чула могу се јавити тешкоће у организацији, обради и разумијевању примљених подражаја. Проговарају крајем треће године, а кратке реченице склапају најчешће у четвртој години. Проходавају такође крајем треће године и највећи број дјеце научи да хода без туђе помоћи. Памћење је механичко. Мишљење је конкретно.

Уз интелектуалну ометеност понекад се јављају и проблеми у понашању. Они се могу манифестовати у екстернализованом облику у виду напада бијеса, агресивности, моторичког немира, импулсивности, понашања усмјереног на стално привлачење пажње, самоповређивања и стереотипија. Други облик проблема у понашању усмјерен је на саме особе са ометеношћу, а испољавају се у форми туге, претјеране бриге, анксиозности и социјалног повлачења. Поред проблема у понашању срећу се и придружени поремећаји: различита неуролошка оштећења (нпр. епилепсија); сензорни поремећаји; дјечији аутизам и други первазивни развојни поремећаји; психијатријска стања као и тјелесна оштећења.

Већина особа с УОИФ захтијева стални надзор, мада многи могу постићи одређени степен независности, што обухвата бригу о себи, једноставну комуникацију и учење једноставним вјештинама.

Успорен и ограничен развој пажње онемогућава адекватно функционисање на свим нивоима организације понашања и подразумева висок ниво дистракцибилности, неорганизованости и тешкоћа у усмјеравању пажње на циљни стимулус. Присутне су значајне тешкоће у премјештању пажње с једне активности на другу, односно са једног задатка на други као и у истрајавању у раду на одређеном задатку.

Чест узрок нестабилности пажње може бити и психички замор. Замор настаје када захтјеви који се стављају пред дијете нису у складу са темпом сазнајног развоја, односно када дефинисани исходи учења, наставне методе, средства и облици рада нису усклађени са постигнутим нивоом когнитивног функционисања.

Квалитет развоја језика је различит. Један број дјеце може да учествује у једноставним разговорима, док остали могу само да искажу своје основне потребе. Поједини никада на науке да употребљавају говор, иако могу да схвате једноставне налоге, те могу да користе гестове да би дјелимично компензовали говорне проблеме. Већина дјеце лако успоставља једноставну комуникацију и са задовољством ступа у интеракцију.

При извођењу покрета могу се уочити: несврсисходни и неприкладни покрети; нескладна употреба снаге; недовољна брзина и прецизност, као и недостатак ритмичности. Складнији су покрети на нивоу горњих екстремитета у односу на доње због чешће употребе у свакодневним активностима. Перцептивно когнитивни дефицити играју кључну улогу у начину моторног функционисања. Информације које су неопходне, обрађују се споро, стереотипно и недоследно, што нарочито долази до изражаја у мултимодалним ситуацијама, односно када мора да повеже више сигнала (*стави играчке у кутију, али најприје очисти сто и баци отпатке у канту*).

Напредовање у школским вјештинама је ограничено. Извјестан број дјеце овлада техникама читања. Писање је на нивоу преписивања, а математичке вјештине су углавном у сфери преднумеричког. То практично значи да читају без разумијевања прочитаног, а текст преписују механички. Старија дјеца и одрасли са УОИФ обично су способни за обављање једноставних практичних радних секвенци, уколико су задаци брижљиво структурисани и стручан надзор обезбијеђен. Ријетко остварују потпуно самосталан живот у одраслом добу.

Учесталост тежег оштећења интелектуалног функционисања (ТОИФ) у укупном проценту особа са ИО је 3,5%, док се у општој популацији на 1000 рођене дјеце јавља 1 дијете са ТОИФ. Ова поткатегија ИО у односу на количник интелигенције налазе се у оквирима 20 до 34 IQ јединице, што би одговарало менталном узрасту од 18 мјесеци до 4 године старости дјеце типчног развоја.

Дјеца са ТОИФ могу да се обуче самопослуживању и једноставним радњама, али само под надзором. Највећи број дјеце имају значајна чулна, моторна, тјелесна и неуролошка оштећења и друге удружене дефиците који указују на значајна оштећења централног нервног система. Комуникација је слабо развијена. Говор је на нивоу ријечи и неких гласова које користе да би исказали своје потребе. Неопходна им је стална помоћ околине.

НАСТАВНИ ПЛАН

Бр	ПРЕДМЕТНА ПОДРУЧЈА	I НИВО				II НИВО		III НИВО	
		1. година		2. 3. година		1. 2. 3. година		1. 2. 3. година	
		недј.	год.	недј.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Развој говора и комуникацијских вјештина	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Познавање околине	5	180	4	144	4	144	4	144
3.	Физичко и здравствено васпитање	5	180	3	108	3	108	2	72
4.	Вјештине и стваралаштво			4	144	4	144	4	144
5.	Брига о себи и социјални развој			2	72	2	72	3	108
6.	Математичке представе					2	72	4	144
7.	Васпитни рад у одјељенској заједници			1	36	1	36	1	36
	Укупно	15	540	19	684	21	756	23	828

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Са ученицима који имају сметње у развоју, поред редовног васпитно-образовног рада, односно наставе, потребно је организовати и реализовати индивидуалне и/или групне ваннаставне активности које представљају скупове ужеспецијализованих метода и техника рада које се примјењују у едукацији, хабилитацији и рехабилитацији дјеце са сметњама и тешкоћама у развоју, а чији ефекти осигуравају максималан развој сваког дјетета.

Циљ ових ваннаставних активности је побуђивање, подстицање и развијање дјететових потенцијала као основе за пун, што уједначенији и цјеловитији развој. Индивидуалне и групне ваннаставне активности могу бити: **стимулативне** - подстицај развоја различитих способности и вјештина и **корективне** - ублажавање сметњи и тешкоћа развијањем компензаторних могућности или директним дјеловањем на угрожене способности и вјештине.

Базичне ваннаставне активности за ученике са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања су: логопедске вјежбе, олигофренолошке вјежбе, реедукација психомоторике, сензорна интеграција и физиотерапеутске вјежбе.

Бр.	Базичне индивидуалне и групне активности	Динамика и учесталост
1.	Логопедски стимулативно - корективни рад	Седмични фонд часова обавезних индивидуалних/групних активности одређује се у складу са могућностима и потребама ученика и капацитетима васпитно-образовне установе.
2.	Олигофренолошки стимулативно-корективни рад (по потреби тифлолошки, сурдолошки, соматопедски)	
3.	Реедукација психомоторике,	
4.	Педагошка СИ терапија	
5.	Корективне физиотерапеутске вјежбе	

Седмични фонд часова обавезних индивидуалних/групних активности одређује се у складу са могућностима и потребама ученика и капацитетима васпитно-образовне установе. Након прецизно одређеног дефектолошко-педагошко-психолошког статуса ученика, стручни тим васпитно-образовне установе планира обим и динамику индивидуалних/групних активности.

Поред базичних, могуће је организовати и остале вјежбе и радионице за стимулисање когнитивних и/или сензомоторних функција ученика и изазивање прихватљивих облика понашања:

- Арт терапија
- Музикотерапија
- Педагошке радионице и корективни рад
- Психолошке радионице и психотерапија (когнитивно-бихејвиорална терапија, системска породична терапија)
- Интензивна бихејвиорална интервенција
- *Floor time*, (Гринспанов развојни, индивидуални и на односима утемељени модел)
- *Early Start Denver Model* – акценат се ставља на развој игре, симболичке функције, социјалних интеракција, прагматске компетенције, али и на организовање јасне структуре и рутине.

Смисао наставог и ваннаставног рада са ученицима јесте да се обогати дјететова могућност односа са свијетом, да се прошири његово поље егзистенције, да се повећа могућност избора понашања, и да то увијек буду они показатељи који су носиоци радовања животу и покретачи да се у свему учествује на нивоу властитих могућности, потреба и интересовања.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

Наставни програм је изложен кроз предметна подручја:

- Развој говора и комуникацијске вјештине
- Познавање околине
- Физичко и здравствено васпитање
- Вјештине и стваралаштво
- Брига о себи и социјални развој
- Математичке представе
- Васпитни рад у одјељењској заједници

РАЗВОЈ ГОВОРА И КОМУНИКАЦИЈСКЕ ВЈЕШТИНЕ

Предметно подручје *Развој говора и комуникацијских вјештина* усмјерено је на једну од кључних области развоја ученика са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања - способност и вјештину успостављања и одржавања комуникације као основног средства социјалне интеракције и самореализације.

I ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова

Прва година	180
Друга година	180
Трећа година	180

Седмични фонд часова

Прва година	5
Друга година	5
Трећа година	5

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала и комуникацијских способности различитих форми кроз унапређење способности дјетета за слушање, разумијевање и реаговање на вербалне и невербалне инструкције и унапређење способности дјетета да што самосталније и функционалније вербално/невербално комуницира.

Посебни циљеви

- Развијање способности визуелне и аудитивне перцепције и дискриминације;
- Развијање способности и вјештине невербалне комуникације;
- Развијање способности слушања;
- Развијање способности разумијевања говора;
- Развијање способности говорне продукције;
- Развијање вјештина и употреба аугментативне и алтернативне комуникације;
- Развијање способности графомоторике и вјештине кориштења прибора за цртање/писање.

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Борави довољно дуго у радном простору, прати и перципира активности око себе, задржава пажњу на активностима.	Борави у радном простору, али је више у покрету; кратко сједи за столом, прати активности око себе.	Дуже борави у радном простору; покрети и радње су компатибилне са активностима у одјељењу, сједи довољно дуго за столом.	Прати активности око себе и показује спремност да у истима учествује, учествује у активностима одјељења.
Задржава пажњу на предметима/сликама и усмјерава је ка извору звука/говора.	Кратко погледа предмет или слику која му се показује; посегне за предметом/сликом показујући интерес, окреће главу и усмјерава поглед ка извору звука.	Задржава поглед на предмету/слици; показује интерес за предмет/слику, слуша звук/говор неко вријеме.	Задржава довољно дуго и вољно усмјерава пажњу на показане предмете и звукове/говор.
Успоставља и одржава контакт очима; користи гестове поздрављања, тражења и показивања, служи се увјежбаним гестовима или сликовним приказом.	Кратко оствари контакт очима; поздрави махањем, показује руком ка предмету који жели.	Контакт очима дуже траје; фокусира пажњу на лице саговорника, рукује се, гестом показује шта жели.	Контакт очима траје; прати и реагује на мимику саговорника, користи слике да укаже шта жели.
Неартикулисаним гласањем успоставља и одржава комуникацију.	Неартикулисаним гласањем изражава одобравање и негодовање, изазива пажњу наставника.	Неартикулисаним гласањем изражава задовољство, одговара на питања/захтјеве, поставља питање или тражи појашњење.	Супрасегментном структуром говора (мелодијом и интонацијом) изражава различите емоције и остварује комуникацију.
Имитира звукове из природе, из окружења и различите говорне обрасце.	Опонаша гласање неколико животиња, звук аутомобила и воза.	Опонаша већи број животиња, возила и машина.	Опонаша говорне фразе родитеља, наставника или других ученика.
Уочава, разликује и селекује познате звукове.	Показује/именује неколико предмета/бића на основу звука (животиње, музички инструменти, возила).	Показује/именује већи број предмета/бића на основу звука (животиње, музички инструменти, возила, појаве у природи);	Селекује и групише предмете/бића на основу звука.

Слуша и реагује на пјесму и музику.	Неартикулисаним гласањем, мимиком лица или покретом реагује на пјевање и пуштање музике, слуша пјесму и музику у групи, реагује на познату мелодију, покушава „плесати“ уз музику.	Препознаје познате пјесме и музику, покушава изводити покрете рукама, ногама или цијелим тијелом у ритму пјесме и музике.	Гласовним опонашањем или говором прати текст пјесама и музику, изводи неколико везаних покрета уз музику; плешће или корача у ритму.
Слуша и извршава једноставне налоге /показне и вербалне/у оквиру познатог социјалног контекста.	Извршава једноставне налоге, често тек након неколико понављања и уз демонстрацију.	Извршава једноставне налоге прилично вјешто и прецизно.	Извршава два везана једноставна налога.
Изводи вјежбе визуелне и аудитивне перцепције и дискриминације.	Уочава и издваја предмете, облике, боје, аудитивне подражаје.	Групише и селекује визуелне и аудитивне подражаје.	Препознаје сличности и разлике у аудитивним и визуелним подражајима.
Изводи вјежбе визуомоторне координације.	Интересује се за игре различитим дидактичким средствима и покушава учествовати (уметања, слагања, низања, гађања, конструисања), често уз подршку наставника.	Учествује у играма са различитим дидактичким средствима (уметања, слагања, низања, гађања, конструисања), често неспретно и по свом нахођењу, а игре кратко трају.	Спретније се игра са различитим дидактичким средствима (уметања, слагања, низања, гађања, конструисања), труди се да уочава и поступа према понуђеном редосљеду или моделу.
Посматрањем сликовница, илустрација и манипулацијом предметима богати рецептивни говор.	Манипулише предметима и играчкама и показује их на захтјев.	Смислено и функционално се игра различитим предметима и играчкама; гледа слике и илустрације, показује именовани објекат.	Гледа сликовнице и приче у сликама, показује именоване објекте.
На захтјев показује/ именује предмете и бића из непосредног окружења.	Показује/именује неколико појмова из категорија воће, поврће, животиње, одјећа и обућа, школски прибор, намјештај.	Проширује број појмова из претходних категорија и показује/именује неколико појмова из категорија посуђе, прибор за хигијену, цвијеће, постељина, алат.	Проширује број појмова из претходних категорија и показује/именује појмове из других категорија, појмове смислено користи у комуникацији.

Користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике.	Користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за задовољење основних потреба уз значајну помоћ наставника.	Користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за задовољење основних потреба уз мању помоћ наставника.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за задовољење основних потреба.
Изводи вјежбе говорног дисања, мимике лица, вјежбе оснаживања логомоторне спретности и стимулације артикулације.	Учествује у дјечијим играма гдје се изводи активност дисања и гласања, покушава и имитира различите емоције и изразе лица.	Имитира показане вјежбе дисања, кратко изводи вјежбе оснаживања логомоторике и стимулације артикулације.	Спретније изводи вјежбе дисања, дуже изводи вјежбе оснаживања логомоторике и правилније артикулише гласове.
Правилно артикулише гласове, говор је разумљивији за социјалну средину.	Самогласнике изговара правилно; изговара већину сугласника; говор је разумљив за ужу социјалну средину.	Изговара сугласнике (могуће дисторзије- погрешан изговор гласова); говор је разумљивији за ужу и ширу социјалну средину.	Правилније изговара већину или све гласове матерњег језика; говор је разумљив за ширу социјалну средину.
Изговара ријечи, именује лица и предмете и појаве из окружења.	Именује чланове породице, другове из одјељења, наставнике; именује радње које често изводи.	Именује више лица из непосредног окружења; именује дијелове тијела, именује појаве у природи, именује већи број радњи.	Служи се фреквентнијим именицама, глаголима и придјевима.
Служи се простом реченицом, употребљава реченичку структуру субјекат- предикат - објекат.	Изражава се ријечју или непотпуном реченицом.	Користи просту реченицу, употребљава објекат (често на инсистирање и опомињање од стране наставника).	Изражава се све дужим и правилнијим реченицама.
Користи усвојене појмове у сврху изражавања својих потреба.	Вербализује потребе, жеље, слагања и неслагања.	Користи просте или непотпуне реченице да би исказао потребе, жеље, слагања и неслагања.	Реченицама исказује потребе, жеље, слагања и неслагања, осјећаје.
Слуша кратке приче, рецитације и пјесмице.	Задржава кратко пажњу на вербалном материјалу.	Саслуша кратке приче, рецитације и пјесмице уколико наставник инсистира и неколико пута га враћа задатку.	Успијева саслушати кратке приче, рецитације и пјесмице.

Одговара на једноставна питања из свакодневног живота или живота и рада школе.	Одговара невербално, гестом или покретом, неартикулисаним гласањем или вербално кратком ријечју (да-не, има-нема), често даје погрешне одговоре.	Даје вербалне/невербалне одговоре, али често погрешно.	Даје адекватне и смислене одговоре на једноставна питања.
Иницира комуникацију са наставником и другим ученицима.	Иницира комуникацију додиром, криком, погледом, дозивањем.	Иницира комуникацију показивањем, демонстрацијом, гестом.	Иницира комуникацију питањем или саопштавањем.
Исприча/преприча доживљај/догађај.	Исприча/преприча доживљај/догађај уз значајну помоћ наставника у виду подстицаја, потпитања или започињања ријечи/реченице.	Исприча/преприча доживљај/догађај уз помоћ наставника у виду подстицаја, потпитања или започињања ријечи/реченице.	Исприча/преприча доживљај/догађај уз мању помоћ наставника у виду подстицаја и потпитања.
Показује радњу и детаље на слици на упит или налог; вербално описује радњу на слици; показује или прича причу по низу слика.	Показује или описује радњу на слици; прати, показује и прича по низу слика уз значајну помоћ наставника у виду подстицаја, потпитања или започињања ријечи/реченице.	Показује и описује радњу и детаље на слици; уз подршку реда слике према хронолошком редослиједу дешавања, прича причу по низу слика уз помоћ наставника у виду подстицаја, потпитања или започињања ријечи/реченице.	Показује и описује радњу на слици; самосталније реда слике према хронолошком редослиједу дешавања, прича причу по низу слика уз мању помоћ наставника у виду подстицаја и потпитања.
Употребљава говорне аутоматизме/стереотипне цјелине које имају вриједност комуникације.	Користи говорне аутоматизме (поздравне и куртоазне форме) ван контекста.	Користи говорне аутоматизме (поздравне и куртоазне форме) углавном у контексту, са могућим грешкама.	Функционално користи говорне аутоматизме при поздрављању и друштвеним релацијама.
Манипулише прибором за цртање/писање.	Црта/шара кредом у боји по бетонској површини или табли; црта/шара маркер фломастерима или масним бојицама по папиру великог формата, црта/шара дрвеним бојицама и фломастерима, (често уз помоћ наставника).	Црта/шара различитим прибором за цртање на папирима мањег формата.	Самостално користи прибор за писање/цртање.

Изводи вјежбе графомоторике.	Гњечи, ваља, моделује (често уз помоћ наставника).	Ниже, сјецка, лијепи (често уз помоћ наставника).	Боји, изводи линије, прецртава облике (често уз помоћ наставника).
------------------------------	--	---	--

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо cjеловит развој дјечијих потенцијала.

Аудитивна и визуелна пажња

- Манипулативне и експлоративне игре предметима: уочавање, опипавање, разгледање, окретање, лупкање предмета једних о друге, тражење и слично;
- Манипулативне активности звучним играчкама и ситним предметима
- Свакодневне природне ситуације користити за подстицање чула и стицање богатих доживљаја и искустава;
- Вјежбе диференцирања аудитивне и визуелне перцепције;
- Коришћење плоче за учење одлагање задовољства и развоја истрајности у раду.
- Игре бацања и гађања лоптом, низања перли, уметања.

Невербална комуникација и употреба ААК (аугментативна и алтернативна комуникација)

- Успостављање и одржавање непосредне емоционалне комуникације помоћу невербалних средстава (осмијех, поглед, додир, мимика, гримасе, гестови, вокализација) током свих активности са дјететом;
- Игре у којима се дијете охрабрује и даље подстиче на вокализацију и вербалну продукцију (усмјеравање погледа ка дјетету, осмјехом, одговарањем говором или вокализацијом, имитирањем онога што дијете изговара, подршком);
- Вјежбе за коришћење природног геста у сврху комуникације (покрети руку, главе, цијелог тијела)
- Коришћење индивидуализованих слика за показивање шта ученик жели

Слушање и разумијевање говора других- рецептивни говор

- Показивање играчака и предмета из окружења додиром
- Игре у којима се увјежбавају слушне способности (ономатопеје звукова из околине)
- Игре погађања и препознавања звукова разноврсних предмета и говора познатих особа,
- Игре у којима дјеца својим тијелом производе звукове, игре са музичким инструментима;
- Игре у којима се увјежбавају слушне способности: позивање ученика да поглед усмјеравају за звуком, слушање и подражавање природних звукова, слушање и разликовање појединих звукова и гласова, ослушкивање једва чујних звукова.
- Слушање бројалица, ташунаљки, цупаљки, успаванки, разбрајаљки, ређалица, брзалица, здравица, пјесмица...
- Вјежбе извршавања налога: дај, узми, носи, баци, дођи, покажи, намјести, напуни, сакупи;

- Активности у којима се дијете подстиче на разумијевање значења неких стереотипних фраза (поздрави, идемо напоље, идемо кући...), у одговарајућој ситуацији и праћено невербалним средствима;

Експресивни говор и богаћење рјечника

- Манипулативне игре играчкама (лопте, коцке, чуњеви, играчке на расклапање, уметање, затварање...);
- Подстицање дјетета да именује играчке и предмете којима манипулише или покаже слику играчке и предмета;
- Вјежбе дисања и говорних органа;
- Вокализација кроз фонемске игре;
- Игре гласовима, гласовним групама;
- Говорне вјежбе;
- Покретне игре и вокализација; Музичко – вокалне игре;
- Понављање цјелине или дијелова цјелине пјесмица, бројалица, ташунаљки уз моторичку игру рукама или ногама (плјескање, корачање);
- Активности са сликовницама и другим сликовним материјалом: посматрање, препознавање, показивање, именовање, демонстрација, придруживање, описивање и слично;
- Подстицати дјецу да комуницирају (траже нешто, питају, позивају, замоле);
- Именовање чланова породице и породични односи;
- Именовање дјеце у групи и разликовање имена;
- Вјежбе изговора и схватања ријечи везане за конкретне предмете, лица и акције (вода, млијеко, хљеб, мама, тата, наставник, куварица, дај, дођи, хоћу-нећу, обуци, идемо, изволи, хвала);
- Допуњавање ријечима уз показивање (ово је... хоћу... дај...);
- Воће и поврће: препознавање, показивање, именовање, проналажење, груписање, издвајање;
- Животиње: препознавање, показивање, именовање, проналажење, груписање, опонашање, описивање;
- Одјећа и обућа: препознавање, показивање, именовање, проналажење;
- Школски прибор: препознавање, показивање, именовање, проналажење, употреба;
- Прибор за хигијену: препознавање, показивање, именовање, проналажење, демонстрација употребе;
- Кухињски прибор: препознавање, показивање, именовање, проналажење, демонстрација употребе;
- Намјештај: препознавање, показивање, именовање;
- Покрети тијела и активности опцртавања свог тијела и дијелова тијела уз показивање и именовање;
- Активности у којима се користи народне и умјетничке кратке књижевне форме за дјецу (пјесме, приче, бајке...);
- Активности са сликовним материјалом: разумијевање радње/појаве коју дијете види на слици;
- Почетни разговори са дјецом, најједноставнија питања и одговори;
- Вербално изражавање и комуникација: ситуациони говор, дијалошка форма говора;
- Игролике активности за сазнавање поздрављања и међусобног комуницирања;

- Посјета школској библиотеци;
- Најједноставније реченице у којима су ријечи које означавају облик предмета;
- Најједноставније реченице о својствима материјала: дрво, камен, стакло, (дрвено-камено-стаклено);
- Вјежбе употребе разних језичких облика (мама, маму, са мамом, ја-ти, моје, мене, црвен, црвену...).

Графомоторика

- Игре пластилином, глином и тијестом;
- Игре већим перлицама: низање на канап, пресипање и премјештање из једне у другу посуду, стављање на шаблоне;
- Игре папиром: гужвање, цијепање, пресавијање, бушење, прављење лоптица;
- Активности у којима дјеца експериментишу прибором за писање и цртање;
- Свакодневне практичне активности у којима користе маказе за дјецу, које су сигурне и квалитетне;
- Игре линијама према задатим мотивима од спонтаног, неконтролисаног, са прекидањима, до контролисаног и задатог покрета без прекидања и са прекидањем: кружне (лети бубамара, кувамо и сл.), концентрични кругови; таласи, цик-цак линије, равне линије хоризонталне и вертикалне, непрекидне, дуге, и испрекидане, кратке (праве и криве, дуге и кратке, косе, изломљене: киша пада, трава, траг од грабљица, мрежа, тарабе, чешаљ, шал, ћилим и сл.

Упутства наставнику

Садржаји предметног подручја *Развој говора и комуникацијских вјештина* обрађују се и усвајају од почетка школовања ученика па све до краја трећег нивоа. Садржаји су усмјерени на подстицање, развој и одабир оних комуникацијских вјештина (вербалних и/или невербалних) који одговарају сваком ученику индивидуално. Приликом планирања потребно је ово подручје посматрати заједно са осталим предметним подручјима и његове садржаје реализовати у корелацији са предметним подручјима *Познавање околине* и *Брига о себи и социјални развој* током сва три нивоа школовања. На тај начин је могуће садржаје из наведених предмета користити и у сврхе унапређења говора и комуникацијских вјештина. Важно је споменути да кроз садржаје и теме предметних подручја *Вјештине и стваралаштво* и *Физичко и здравствено васпитање* могуће је радити на реализацији предвиђених исхода из области побољшања манипулативне спретности шаке и прстију, оснаживања fine моторике и графомоторике која је потребна за почетно држање и баратање прибором за цртање, бојење и писање.

У реализацији је потребно служити се различитим начинима презентовања попут аудио и видео записа, фотографија, тактилних плоча, књига, компјутерских софтвера и програма, савремених апликација за телефоне или таблете као и непотпомогнутим (покрет, гест, говор тијела и/или језик знакова) и другим доступним потпомогнутим комуникационим системима.

На часовима *Развоја говора и комуникацијских вјештина*, приликом разговора са учеником, потребно је што више и чешће успостављати директан контакт погледом, настојати бити у њиховом видном пољу и не окретати леђа док им се обраћате. При томе водити рачуна да ученик види и гледа ваше лице и покушавати бити лицем у висини његовог лица. Обраћати се ученицима са мање удаљености. По потреби, усмјерити поглед руком благо придржавајући његову браду или лице уз дозивање именом. Говорити им веселим тоном који је праћен експресијом лица. Ситуације упозоравања, забрана и критиковања непожељног понашања истаћи гласовним варијацијама које су праћене и

изразом лица како би вас боље разумјели. Уколико се обраћате са осмјехом, благим тоном а при томе упозоравате и скрећете пажњу на непожељна понашања, то у великој мјери може да збуни ученика и тешко ће спознати шта се од њега заиста очекује. Обучавати ученика разумијевању фраза за прекидања активности и забране. Упозорење мора доћи непосредно иза понашања која желите да критикујете. Трудите се да говорите што јасније и користите краће фразе уколико је то неопходно. Говор увијек треба бити праћен потребним изразом лица, супрасегментним варијацијама, покретом и одговарајућим ставом тијела као и бројним гестовима у сврху боље разумљивости порука које преносите. Кроз игру подстицати емотивно изражавање, гримасање лица, смијање, покрете тијела и вербално изражавање.

Скретати пажњу ученицима на јаке звукове и шумове као што су аутомобили, свирене, школско звоно, оглашавање животиња, куцање на врата, кишу... Показивати руком, прстом, усмјеравати поглед. Избјегавати коришћење више налога у низу како би ученици заиста разумјели шта се од њих очекује. Поновити више пута уколико је потребно, показати гдје и шта треба да се уради, по потреби водити својим покретом или неком другом врстом подршке за коју учите да ученику одговара.

Увијек именовати све оно што дијете ради (користећи бројне именице и глаголе, приједлоге, замјенице...), начин на који ради (користећи што више описних придјева) и како се у том тренутку осјећа (дати назив емоцијама). То исто је потребно говорити и када сами чините јер континуирана вербална стимулација је потребна без обзира да ли је дијете вербално или невербално. Омогућавањем да слуша туђи говор, стварати услове за богаћење рецептивног говора, а затим и експресивног. Богатити рецептивни и експресивни говор именујући све оно са чим се сусрећу у простору и околини у којој се борави, именовати све оно на чему је ученик задржао пажњу а при томе користити различите сликовне књиге, уџбенике, картице, приче у сликама, аудио и видео записе. Описивати и препричавати све активности, догађаје у простору, на слици и по низу слика. Подстицати имитацију звукова, животиња и говора. Постављати питања и захтијевати одговоре било да се ради о усмјеравању пажње ка захтјеву, показивању или пак вербалном одговарању.

Уколико дијете има иницијативу и своју идеју врло је важно подржати га, нарочито ако се ради о било каквом вербалном изражавању, а то значи да можете с времена на вријеме поновити оно што је дијете казало било да се ради о криковима, гласовном изражавању емоција, имитирању или пак изговору ријечи и реченица. И сами треба да користите показни гест ради усмјеравања пажње на предмете или на неке садржаје и активности. Подстичите и да се ученици њиме служе, по потреби му придржите руку и прст у датом правцу док не усвоји. Показивати предмете и бића из непосредне околине, усмеравати им пажњу у том правцу користећи звук, додир, покрет, говор и гест. Задржавати пажњу на неком материјалу или предметима што дужи временски период. Усмјеравати дијете ка извору звука или говора, нарочито кроз играње.

Користити јасне и једноставније наредбе. Тражити да се извршавају једноставни налози у оквиру социјалног контекста (дај, узми, донеси, остави, сједни, покажи, сложи...), често их понављати, демонстрирати их и по потреби сами их одводити или кроз подршку омогућити да се налог изврши. Пожељно је да сваки налог упућен дјетету буде пропраћен визуелном подршком.

Кроз игру и игролике активности са ученицима вјежбати технике дисања и покрете мимичне мускулатуре који су потребни за прецизнију артикулацију гласова (одувавање папирџића, дување у пиштаљку, прављење мјехурића, звиждање, игре пред огледалом, имитирање различитих израза лица...).

Упознавати ученике са различитим мелодијама, пјесмама за дјецу, рецитацијама и причама (бајкама и баснама). Меморисати са ученицима бројалице, кратке пјесме. Учити пјесме кроз покрете, имитацију, осмишљавати једноставне кореографије.

Вјежбати манипулативну спретност кроз цјепкање папира, коришћење пластелина, тијеста, низање перли, коришћењем боцкалица, провлачењем, качењем, копчањем... Моделовати ситнијим материјалима који захтјевају спретније хватање прстима. Корисити креде, бојице, четке, кистове и подстицати шарање, самостално осликавање и бојење већих и мањих површина. Обучавати их примјени једноставних технологија у комуникацији (на примјер комуникацијска огрлица, комуникацијски новчаник, зидна комуникацијска табла и други материјали...) и примјени једноставнијих програма и апликација који су доступни као допуна или замјена природном говору.

ПРИМЈЕРИ корелација предметних подручја

Корелација *Развоја говора и комуникацијских вјештина* и *Познавања околине*

Уколико желите да остварите исход „успоставља и одржава контакт очима и користи гест показивања“ могуће је повезати га са садржајем „упознавање свога лика у огледалу - цијелог тијела“ из предметног подручја *Познавање околине* и предвиђеним исходом „именује, показује дијлове тијела на себи“. Тиме ћете увјежбавати аудитивну, визуелну и тактилну перцепцију и пажњу јер користећи вербални налог или именованем дијела/дијелова тијела, додиривањем рукама или повлачењем руке ученика како би додирнуо дио тијела, радићете на изазивању реакција попут усмјеравања погледа, окретања ка извору звука и слушања. Поред тога, вербалном стимулацијом приликом именовања и показивања подстичете и богатите дјечији рецептивни говор, затим подстичете изврашавање једноставних налога (у овом примјеру показивање дијела тијела). Водите рачуна да и то прилагодите сваком ученику јер неком ће бити потребни једноставнији захтјеви (упознавање са само једним или два, три дијела тијела) а другом сложенији. Неко ће пажњу задржавати јако кратко, док ће други моћи и више, тако да је потребно и то евидентирати како би исходи били мјерљиви и како би биљежили промјене и знања која се усвајају. С друге стране, уколико неко дијете већ тада може да именује, свакако да ћете тражити да показује и именује дијелове тијела на себи, а тиме поред свега већ наведеног подстичете и експресивни говор и додајете још исхода.

Напомена: Уколико се програм реализује у условима инклузивне наставе, кад год је могуће, користити текстове, пјесме, приче, слике и други материјал из буквара, почетнице, читанке, часописа за основну школу, како би ученик који ради по овом наставном програму могао бити укључен у рад са осталим ученицима.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	180	Прва година	5
Друга година	180	Друга година	5
Трећа година	180	Трећа година	5

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала у кориштењу различитих форми комуникације у социјалном окружењу кроз унапређење способности рецептивног и експресивног говора, невербалне и алтернативне комуникације и развијање способности за почетно описмењавање.

Посебни циљеви

- Развијање способности разумијевања говора;
- Развијање способности говорне продукције;
- Богаћење рецептивног и експресивног рјечника;
- Развијање вјештина и употреба аугментативне и алтернативне комуникације;
- Развијање способности графомоторике и вјештине употребе прибора за писање.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Користи сложеније гестове или слике којима исказује своје потребе, тражи објекат или активност.	Користи показни гест и слику да исказе шта жели.	Користи спонтану гестикулацију, фацијалну експресију и сликовни материјал да исказе своје потребе.	Серијом покрета демонстрира сврху и намјену предмета који жели или врсту активности, користи сликовни материјал.
Разумије и извршава сложеније налоге у оквиру различитих социјалних контекста.	Извршава сложене налоге, често тек након неколико понављања и уз демонстрацију наставника.	Извршава сложене налоге, али често не изведе активност до краја или прави грешке.	Извршава сложене налоге вјешто и прецизно.

Посматрањем сликовница, илустрација, сликовног и мултимедијалног материјала богати рецептивни говор.	Разгледа сликовнице и слике, показује именоване објекте.	Релативно дуго задржава пажњу на различитим мултимедијалним материјалима; показује неке именоване објекте.	Задржава пажњу на различитим мултимедијалним материјалима, показује већину именованих објеката.
Користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за задовољење основних потреба.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за успостављање социјалних контаката.	Самостално користити алтернативни вид комуникације.
На захтјев именује предмете и бића из непосредног окружења или са сликовног материјала.	Именује појмове из различитих категорија.	Именује појмове из различитих категорија.	Именује појмове из различитих категорија.
Описује/демонстрира употребу предмета из непосредног и ширег окружења.	Описује/демонстрира употребу школског прибора, прибора за јело, прибора за хигијену и сл.	Описује/демонстрира употребу разних превозних средстава, алата, кућанских апарата и сл.	Описује/демонстрира употребу различитих предмета и објеката.
Изводи вјежбе стимулације артикулације и правилног изговора гласова и ријечи.	Имитира показане вјежбе артикулације и правилног изговора гласова и ријечи.	Учествује у вјежбању, дјелимично вјешто изводи вјежбе правилног изговора гласова и ријечи.	Вјешто и са довољним бројем понављања изводи показане вјежбе изговора гласова и ријечи.
Правилно изговара ријечи, именује предмете и појаве из окружења.	Служи се именицама, глаголима и придјевима.	Користи замјенице.	Изговара апстрактне појмове (годишња доба, дани у седмици, осјећања.....).
Служи се простом проширеном реченицом, употребљава фразе.	Изражава се реченицом, често неграматичном.	Изражава се дужим и правилнијим реченицама, користи фразе, али често неадекватно.	Изражава се правилнијим реченицама, адекватно користи фразе.
Користи усвојене појмове у сврху изражавања својих потреба и успостављања и одржавања социјалних односа.	Вербализује потребе, жеље слагања и неслагања.	Користи просте или непотпуне реченице да би исказао потребе, жеље, слагања и неслагања.	Реченицама исказује потребе, жеље, слагања и неслагања, осјећаје.

Слуша кратке приче и пјесмице.	Успијева саслушати кратке приче и пјесме уколико наставник инсистира и неколико пута се враћа задатку.	Саслуша кратке приче и пјесме и каже/покаже основни мотив.	Саслуша кратке приче и пјесме и уз помоћ наставника понови дијелове.
Одговара на питања из свакодневног живота или живота и рада школе.	Даје вербалне/невербалне одговоре, често погрешне.	Даје адекватне и смислене одговоре који су у зони непосредног опажања.	Даје адекватне и смислене одговоре.
Иницира комуникацију са наставником и другим ученицима.	Иницира комуникацију демонстрацијом, гестом, кратким вербализацијама.	Иницира комуникацију питањем или саопштењем.	Иницира и одржава комуникацију.
Учествује у дијалогу, комуницира у групи.	Кратко одговара на питање /гестом или ријечју/, али се не задржава дуго на теми.	Одговара на питања и учествује у разговору.	Учествује у разговору, задржава се на теми, саопштава, информира групу о нечему.
Исприча/преприча доживљај/догађај, описује појаве.	Исприча/преприча доживљај/догађај; опише појаву уз помоћ наставника и ослањајући се на непосредно опажање.	Исприча/преприча доживљај/догађај; опише појаву уз помоћ наставника.	Исприча/преприча доживљај/догађај, опише појаву уз мању помоћ наставника.
Опише радњу на слици, исприча причу по низу слика.	Опише радњу на слици, исприча причу по низу слика уз помоћ наставника наводећи три до пет елемената.	Опише радњу на слици, исприча причу по низу слика уз помоћ наставника наводећи више од пет елемената.	Опише радњу на слици; исприча причу по низу слика уз мању помоћ наставника.
Употребљава говорне аутоматизме/стереотипне цјелине које имају вриједност комуникације.	Користи говорне аутоматизме при поздрављању и друштвеним релацијама.	Користи говорне аутоматизме као одговор на питања.	Адекватно и функционално користи говорне аутоматизме.
Изводи вјежбе графомоторике.	Боји, изводи линије, прецртава облике, често уз помоћ наставника.	Прецизније боји, изводи линије, прецртава облике.	Изводи линије у задатим обрасцима и ограниченом простору.

Манипулише прибором за писање.	Користи прибор за писање, али га неправилно држи, неодмјерен притисак на подлогу, не оријентише се на радној подлози/папиру.	Правилније држи оловку, боље се оријентише на радној подлози/папиру.	Вјешто користи прибор за писање.
Изводи вјежбе аудитивне анализе и синтезе.	Учествује у дјечијим играма које у основи имају аудитивну анализу (на слово, на слово).	Учествује у дјечијим играма и извршава једноставне задатке аудитивне анализе; у написаним ријечима издваја и показује прво слово, слово у средини и задње слово.	Уочава гласове у познатим једносложним и двосложним ријечима, уз подршку ређа слова (нпр. слова словарице) склапајући најједноставније ријечи које повезује са појмом.
Изводи вјежбе визуомоторне координације.	Учествује у играма са различитим дидактичким средствима (уметања, слагања, низања, гађања, конструисања), често уз помоћ наставника.	Учествује у играма са различитим дидактичким средствима (уметања, слагања, низања, конструисања), често неспретно, а игре кратко трају.	Вјешто се игра са различитим дидактичким средствима (уметања, слагања, низања, гађања, конструисања).
Препознаје и обликује/црта слова.	Препознаје и обликује/црта до десет великих штампаних слова, често уз помоћ наставника, неспретне изведбе, са присутним грешкама.	Препознаје и обликује/црта већину штампаних слова, често присутне грешке у виду супституција или инверзије облика.	Препознаје и обликује/црта штампана слова, често присутне грешке у виду супституција или инверзије облика.
Препознаје и преписује/црта кратке ријечи које су дјетету блиске или имају посебно значење.	Преписује/ црта кратке ријечи које су дјетету блиске или имају посебно значење (име или надимак, мама, тата, бака и сл.).	Препознаје и преписује/ црта кратке ријечи које су дјетету блиске или имају посебно значење.	Преписује кратке ријечи и самостално пише неколико ријечи које су му блиске и имају посебно значење (име или надимак, мама, тата, бака)
Препознаје значење/чита ријечи.	Препознаје значење/чита ријечи (властито име, ријечи упозорења: стоп и пази).	Препознаје значење/чита неколико ријечи.	Препознаје значење/чита неколико ријечи.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Разумијевање говора

- Комуницирање невербалним путем (уз помоћ утврђених знакова, мимике, поза и гестова);
- Аудитивне вјежбе: разликовање трајања и врсте звука, звукови из природе, одређивање одакле долази звук, начини производње звукова;
- Вјежбе извршавања налога које садрже од два до три појма;
- Одлазак у позориште и гледање различитих драмских форми;
- Гледање кратких анимираних/документарних филмова са пригодним садржајем
- Слушање кратких прича, рецитованих пјесама
- Слушање радио бајки, басни и краћих радио емисија
- Активности елементарне анализе књижевног дјела (препознавање ко је јунак приче, шта се десило)

Говорна продукције

- Игролике активности са говорним цјелинама, игре ријечима слушањем и опонашањем граматички и књижевно правилног говора;
- Рад на усвајању и употреби новог гласа: распознавање акустичних особина гласа, рад на аудитивном развоју и преструктурирању гласова;
- Игре у којима се дијете подстиче да користи научене ријечи и говори (да затражи нешто, да замоли, да поздрави неког ријечима, да позове неког итд.);
- Игре или вјежбе изговарања властитог имена, замјенице „ја“
- Практичне корисне ријечи (дај, молим, хоћу)
- Исказивање својих осјећања и стања (на примјер да каже „бо“ и покаже мјесто које га боли);
- Вјежбе употребе разних језичких облика;
- Вјежбе одговора на питања: шта, како, гдје;
- Употреба замјеница: ти-ја, он-она-оно, без дефинисања;
- Употреба придјева: велики, мали, мекан, тврд, плав, црвен;
- Стимулисање на описивање радње, предмета кратком реченицом;
- Разноврсне активности описивања, препричавања и причања: уз ослонац на слике, по сјећању, уз помоћ наставника, уз серије слика;
- Приповиједање властитих доживљаја уз оптималну помоћ наставника, подстицање питањима, допуњавање, започињање;

- Комуницирање у разним ситуацијама (у двоје, у мањим и већим групама, пред ширим аудиторијумом), са разним саговорницима (познатим, непознатим, различитих узраста, искуства, поријекла, језичке оспособљености и др.);
- Рецитовање краћих пјесама

Богатење рјечника

- Игре на отвореном у којима ученици изграђују прва практична сазнања о природним појавама (вјетар дува, киша пада, сунце грије, снијег, цвијеће, дрвеће...) и могуће живим свијетом (пас, мачка, птица, пуж, разни инсекти...);
- Активности слушања говора и богаћења активног рјечника: учење назива домаћих животиња, учење назива природних појава, учење назива воћа и поврћа, алати за рад, прибора за хигијену, школског прибора, кућанских апарата, превозних средстава и других категорија;
- Игре које помажу у усвајању назива за предмете, ријечи које означавају особине, квалитет, карактеристике и односе предмета, као и ријечи које представљају општије појмове;
- Меморисање краћих пјесама;

Употреба аугментативне и алтернативне комуникације

- Комуницирање уз помоћ нацртаних порука, симбола и слика;
- Спонтане дјечије игре са драмским елементима и традиционалне дјечије игре са драмским елементима;
- Кориштење покрета у интерпретацији пјесама и прича
- Визуелне презентације прича и пјесама кроз симболе и слике

Почетно читање и писање

- Обрада великих штампаних слова;
- Активности усмјерене на почетно читање: препознавање/читање ријечи, именовање предмета на сликама и препознавање ријечи испод слике, препознату ријеч повезивати са сликом, препознавање значења најчешћих написаних упозорења и обавјештења: стој, иди, опасно по живот, отров, аутобус, амбуланта, болница, и сл.
- Активности усмјерене на почетно писање: вјежбе за побољшање спретности шаке и прстију, предвјежбе за писање слова (брање воћа, хватање птица, кружење рукама, отвори-затвори шаку; држање оловке, креде, бојице; цртање-писање у ваздуху, на поду, табли, столу, свесци); Читање краћих ријечи и реченица;
- Преписивање слова, ријечи и реченица, писање имена, састављање натписа по сликама.

Упутство наставнику

Могуће је користити садржаје и активности из претходног нивоа уз проширивање и увођење нових појмова у складу са искуством и могућностима ученика и појмовима који се јављају у оквиру садржаја других активности;

Упутства која су наведена и препоручена у I нивоу за предмет *Развој говора и комуникацијских вјештина* су подједнако значајна и примјенљива у осталим нивоима школовања. Начин комуникације који је упостављен са ученицима у претходном нивоу је потребно и даље

његовати. Такође, потребно је савјетовати породицу и ширу социјалну средину да истрају на таквом облику комуникације. Уколико се ради о новом ученику користите већ препоручене савјете да би што боље успоставили контакт и пронашли одговарајући начин за комуницирање. Упутства у овом нивоу су допуњена с обзиром да се повећавају и захтјеви. Код ученика која нису у могућности да у потпуности испуне и савладају захтјеве II нивоа, и даље ћете подржавати онај начин комуникације који је до тада био функционалан. Могуће је развијати комуникацију код ученика користећи савременије компјутеризоване технологије. Током планирања потребно је водити рачуна о корелацији са претходно наведеним предметним подручјима и корелацију са предметним подручјем *Математичке представе* која је уведена у II нивоу.

Могуће је користити садржаје и активности из претходног нивоа уз проширивање и увођење нових појмова у складу са искуством и могућностима ученика и појмовима који се јављају у оквиру садржаја других активности;

Упутства која су наведена и препоручена у I нивоу за предмет *Развој говора и комуникацијских вјештина* су подједнако значајна и примјенљива у осталим нивоима школовања. Начин комуникације који је упостављен са ученицима у претходном нивоу је потребно и даље његовати. Такође, потребно је савјетовати породицу и ширу социјалну средину да истрају на таквом облику комуникације. Уколико се ради о новом ученику користите већ препоручене савјете да би што боље успоставили контакт и пронашли одговарајући начин за комуницирање. Упутства у овом нивоу су допуњена с обзиром да се повећавају и захтјеви. Код ученика која нису у могућности да у потпуности испуне и савладају захтјеве II нивоа, и даље ћете подржавати онај начин комуникације који је до тада био функционалан. Могуће је развијати комуникацију код ученика користећи савременије компјутеризоване технологије. Током планирања потребно је водити рачуна о корелацији са претходно наведеним предметним подручјима и корелацију са предметним подручјем *Математичке представе* која је уведена у II нивоу.

У току комуникације са ученицима увијек говорити што јасније и краће. Трудити се бити лицем у висини лица ученика и у његовом видном пољу док му се обраћате како би вас боље разумио. Користити се и даље показивањем руком, кажипрстом, покретом тијела и усмјеравањем ученикове пажње. Подржавати иницирање комуникације ученика у разреду или групи, водити спонтане разговоре на одређене теме. Одржавати контакт погледом дужи временски период. Активно користити говор у свим активностима. Богатити рецептивни и експресивни говор ученика кроз различите доступне материјале. Понављати захтјеве више пута, уколико је неопходно дати додатна упутства, демонстрирати активности, пружити подршку како би ученик ријешо предвиђен задатак. Користити и увјежбавати извршавање једноставних и/или сложенијих вербалних налога. Увјежбавати разумијевање фраза које користимо током поздрављања, фраза за прекидање активности (Готово! Крај! Доста! Стоп!) и забрана (Не! Стани!).

Усмјеравати пажњу на понуђене материјале (предмете и бића у простору, сликовнице, књиге, фотографије, видео и аудио записе...). Именовати и описивати бића и предмете из непосредне околине или са сликовног материјала. Демонстрирати употребу различитих предмета, описивати на који начин се користе. Подстицати имитирање и изговор ријечи (именице, глаголи, придјиви, замјенице...). Обучавати коришћењу уобичајених функционалних фраза или гестова који указују на одређене личне потребе (гладан, жедан, тоалет, боли...) али и знакове поздрављања. Увјежбавати слушање рецитација, пјесама и прича.

Спроводити често вјежбе fine моторичке спретности и координације покрета (гњечење и обликовање пластелином, затварање и отварање поклопаца, откључавање и закључавање врата, слагање коцки у низ и висину, цијећење сунђера, навијање и одвијање шrafoва...). Користити прибор за бојење и писање, шарање и бојење у оквиру ивица облика како би увјежбавали прецизност и свјесно вођење руком. Препознавати симболе слова, именовати и показивати појединачна слова, њихово обликовање, исписивање на већој радној површини, моделовање. Повезивати први глас/слово са ријечју. Увјежбавати синтезу и анализу гласова/слова код једноставнијих и фреквентнијих ријечи у говору и социјалном окружењу. Исписивати лична имена и презимена у сврху савладавања потписивања. Преписивати ријечи које су повезане са визуелним приказом појма. Повезивати једноставније ријечи са појмом.

Обучавати их вјежбама дисања и стимулирати покрете логоторике који су потребни за прецизнију артикулацију гласова кроз игру испред огледала (дисање на нос и уста, отварање и затварање уста, пућење усана, гримасање, надувавање образа, помијерање језика у различитим правцима...).

Меморисање бројалица, рецитација и пјесама. Илустровање на одређене теме које су повезане са пјесмом, причом, догађајем, доживљајем... Пјесме учити кроз покрете, имитацију, осмишљавати једноставне групне кореографије. Обучавати их примјени једноставних и сложенијих технологија у комуникацији (на примјер комуникацијска огрица, комуникацијске табле, PECS - систем размјене картица у сврху комуникације...) и примјени различитих програма и апликација, компјутеризованих комуникацијских технологија који су доступни као допуна или замјена природном говору. Све садржаје прилагодити ученицима и реализовати у складу са њиховим могућностима.

ПРИМЈЕРИ корелација предметних подручја

Корелација *Развоја говора и комуникацијских вјештина, Познавања околине и Бриге о себи и социјалног развоја*

Садржаје из предметног подручја *Познавање околине* који се тичу упознавања просторија у школи (исход „именује, показује и користи просторије у школи) је могуће повезати са садржајима и предвиђеним исходом из *Развоја говора и комуникацијских вјештина* „посматрањем сликовног материјала богати рецептивни говор“ као и садржајима и исходом из *Бриге о себи и социјалног развоја* „одржава хигијену учионице“. При томе је могуће школске просторије презентовати на сликовном материјалу при чему ћете именовати и описивати просторије, а и тражити да ученици показују о којој је просторији ријеч. Такође, могуће је и обићи школу са ученицима како би научили да се лакше оријентишу у простору установе. Скретати пажњу на значај уредности учионице у којој бораве па кроз часове из *Бриге о себи и социјалног развоја* практично одржавати хигијену и уредност простора враћајући играчке и друге материјале на предвиђено мјесто, брисањем табле, брисањем прашине и столова у учионици, бацањем отпада у корпу... Поред тога, могу се понудити и сликовни материјали гдје ће ученици уочавати који је простор уредан а који неуредан, бојити, заокружити потребан материјал за чишћење и слично.

Напомена: Уколико се програм реализује у условима инклузивне наставе, кад год је могуће, користити текстове, пјесме, приче, слике и други материјал из читанке и других уџбеника, те часописа за основну школу, како би ученик који ради по овом наставном програму могао бити укључен у рад са осталим ученицима.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	180	Прва година	5
Друга година	180	Друга година	5
Трећа година	180	Трећа година	5

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала и способности за функционално кориштење различитих форми комуникације кроз унапређење способности рецептивног и експресивног говора, унапређење вјештине алтернативне комуникације и развијање вјештине почетног читања и писања.

Посебни циљеви

- Развијање говора и језика у оквиру могућности којима располаже сваки ученик;
- Развијање вјештине комуницирања на нивоу искуства стеченог интеракцијом са другима и друштвеном средином;
- Богаћење рецептивног и експресивног рјечника;
- Развијање и употреба аугментативне и алтернативне комуникације;
- Развијање писаног говора битног за елементарно сналажење у социјалној средини;
- Развијање вјештине читања за елементарно сналажење у социјалној средини.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Разумије и извршава сложене налоге у оквиру различитих социјалних контекста.	Извршава сложене налоге, али често не изведе активност до краја.	Извршава сложене налоге.	Извршава сложене налоге вјешто и прецизно.
Користи појмове (односи и релације) везане за предмете, бића и појаве из ширег окружења.	Именује и описује једноставне појмове, односе и везе за предмете, бића и појаве уз помоћ наставника.	Именује и описује појмове, односе и везе за предмете, бића и појаве, али је присутна погрешна употреба појмова.	Именује и описује појмове, односе и везе за предмете, бића и појаве.

Ученик ће иницирати комуникацију и користити усвојене појмове у сврху комуникације.	Питањем или саопштењем иницира комуникацију.	Иницира и одржава комуникацију.	На адекватан и прихватљив начин иницира и одржава комуникацију.
Одржава комуникацију у жељеном правцу.	Уз значајну помоћ наставника комуникација се води у жељеном правцу.	Комуникација се одржава и води у жељеном правцу.	Комуникација се одржава и води у жељеном правцу.
Користи алтернативни вид комуникације за учење и социјалну интеракцију.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за задовољење основних потреба и успостављање социјалних контаката.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за успостављање социјалних контаката и учење.	Самостално користити алтернативни вид комуникације кроз различите симболе, помагала, стратегије и технике за учење и функционисање у свакодневном животу.
Користи сложене гестове.	Користи сложеније гестове којима исказује своје потребе.	Користи сложеније гестове којима исказује своје потребе, слагања и неслагања.	Користи сложене гестове за комуникацију.
Користи гестове, слике, симболе, ријечи другог језика.	Користи слике, симболе, ријечи другог језика за исказивање потреба и формирање фраза.	Користи слике, симболе, ријечи другог језика за исказивање потреба, слагања и неслагања и формирање реченица.	Користи слике, симболе, ријечи другог језика за комуникацију.
Именује и описује више предмета и појава.	Именује и описује више предмета и појава који припадају једној теми или подручју.	Именује, описује и разврстава предмете и појаве на различите теме или подручја.	Именује, описује и разврстава предмете и појаве на различите теме или подручја.
Вербално исказује потребе захтјеве, жеље, слагања, неслагања, осјећања.	На разумљив начин вербално исказује потребе захтјеве слагања, неслагања.	На јасан начин вербално исказује потребе захтјеве слагања, неслагања, осјећања.	На јасан начин вербално исказује потребе захтјеве слагања, неслагања, осјећања.
Адекватно одговара на постављена питања (вербално/невербално).	Одговара на питања из свакодневног живота и она која су у вези са тренутним контекстом.	Одговара на питања која нису у вези са тренутним контекстом.	Даје адекватне одговоре на сложенија питања.

Поставља питања како би задовољио своју радозналост и продубио комуникацију.	Користи упитне форме Ко? Шта? Када? Гдје?	Користи различите упитне форме у вези са темом разговора.	Користи различите упитне форме у вези са темом разговора.
Користи ријечи, фразе или реченице да исприча и преприча виђени садржај или догађај.	Разговара о непосредној околини-описује предмете и појаве.	Разговара о догађајима без обзира на просторни и временски контекст уз дискретну помоћ наставника; препричава виђено у дјечијим емисијама и цртаним филмовима	Разговара о догађајима без обзира на просторни и временски контекст; препричава виђено у филмовима, дјечијим емисијама и цртаним филмовима.
Учествује у дијалогу, комуницира у групи.	Води смислен дијалог.	Разговара са два лица истовремено.	Без значајнијих тешкоћа учествује у разговору са већим бројем лица.
Активно слуша читање кратких књижевних форми.	Именује главне и споредне ликове; уочи радњу и ток радње, илуструје текст.	Разликује позитивне и негативне ликове; препознаје књижевну форму као пјесму, причу, бајку, загонетку, описује догађај/радњу, мјесто и вријеме радње.	Повезује догађаје и поуку књижевног текста са ситуацијама из свакодневног живота, демонстрира/одглуми радњу из текста.
Преприча / рецитије кратке књижевне форме.	Преприча текст уз помоћ наставника; преприча текст уз кориштење слика и илустрација; репродукује/рецитије неколико стихова.	Преприча текст уз дискретну помоћ наставника; репродукује/рецитије стихове уз присуство грешака и помоћ наставника.	Преприча текст на задовољавајући начин; репродукује/рецитије стихове са минималним погрешкама.
Пише/преписује научена слова, ријечи, кратке фразе и просте реченице великим штампаним словима/малим штампаним словима/писаним словима.	Пише/преписује научена слова, ријечи, кратке фразе и просте реченице уз значајну помоћ наставника.	Пише/преписује научена слова, ријечи, кратке фразе и просте реченице (присутне грешке).	Пише/преписује научена слова, ријечи, кратке фразе и просте реченице.
Спаја слике и ријечи по значењу.	Придружује добро познате слике и краће ријечи по значењу.	Придружује већи број слика и написаних ријечи по значењу.	Придружује већи број слика и написаних ријечи по значењу.

Лична имена и имена географских појмова пише великим почетним словом, користи велико слово на почетку реченице.	Пише/преписује своје име, мјесто становања, ријеку или други географски појам из мјеста становања великим почетним словом.	Пише/преписује имена укућана, другова, неколико географских појмова великим почетним словом; пише/преписује просте реченице употребом великог почетног слова.	Властита имена и презимена, географске појмове и почетак реченице пише великим почетним словом.
Препознаје и употребљава знакове интерпункције. Пише на захтјев (по диктату).	Правилно прецртава знакове интерпункције (. , ? !). Пише ријечи.	На захтјев уписује знакове интерпункције. Пише кратке реченице уз помоћ наставника.	Употребљава знакове интерпункције. Попуњава једноставне формуларе, пише честитке и разгледнице, описује предмет/догађај уз помоћ наставника.
Препознаје симболе и знакове у свакодневном окружењу.	Распознаје знаке упозорења на опасност : стоп, отров, опасно по живот, клизав под...	Распознаје знакове упозорења и обавјештавања: аутобус, амбуланта, болница...	Адекватним понашањем реагује на симболе и знакове у свакодневном окружењу.
Чита/препознаје ријечи написане великим/малим штампаним словима.	Чита/препознаје неколико ријечи .	Чита/препознаје ријечи уз помоћ наставника.	Чита/препознаје ријечи (могуће грешке “погађања“).
Чита фразе, просте реченице, краће текстове.	Чита фразе, просте реченице, краће текстове уз помоћ наставника.	Чита фразе, просте реченице, краће текстове уз дјелимично разумијевање.	Чита фразе, просте реченице, краће текстове.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Говор и језик

- Радње у више облика (радим, радио, радила, радила сам, радићу);
- Имена предмета у више облика (мама, маме, мами);
- Особине у више облика (жут, жуто, жуто, мекан, мекана, мекано);
- Употреба замјеница
- Разговор о непосредној околини;
- Причање доживљаја;
- Причање по низу слика;
- Причање прича према једној слици са више радњи;
- Имена насеља;
- Вјежбе изговора изјавних, упитних и узвичних реченица
- Знак тачке; Знак питања; Знак узвика.
- Посјета/учествовање у школским приредбама и ваншколским манифестацијама

Богаћење рјечника;

- Именовање и описивање појмова из окружења ученика (чиме се ради, храни, одржава хигијена, све што се облачи обува)
- Описивање природних појава;
- Описивање предмета, појава, ликова;

Употреба аугментативне и алтернативне комуникације;

- Комуницирање уз помоћ нацртаних порука, симбола и слика;
- Спонтане дјечије игре са драмским елементима и традиционалне дјечије игре са драмским елементима;
- Кориштење покрета у интерпретацији пјесама и прича
- Визуелне презентације прича и пјесама кроз симболе и слике
- Употреба информатичких уређаја у сврху комуникације

Писање и читање

- Читање ријечи и краћих реченица писаних штампаним словима;
- Преписивање слова, ријечи и реченица великим штампаним словима;
- Писање имена и натписа испод слика;

- Обрада малих штампаних слова (по могућности и писаних);
- Преписивање штампаних текстова;
- Писање по диктату пригодних краћих текстова;
- Писање краћих питања и одговора на питања;
- Писање краћих одговора на усмена питања уз помоћ, а затим самостално;
- Писмени опис предмета;
- Адресирање писма, разгледнице, честитке;
- Писање краћих писама;
- Велико слово на почетку реченице и тачка на крају;
- Писање имена и презимена;

Упутства наставнику:

Водити се и даље упутствима из претходних нивоа. Обратити пажњу на оне комуникацијске вјештине које су већ усвојене и функционалне и подржавати их. Захтјеви су повећани у овом нивоу и према томе су упутства допуњена у области оних садржаја који се уводе у III нивоу школовања а највише се односе на вербалне комуникационе вјештине, вјештине читања и писања као и прагматске сегменте комуникације.

Подржавати иницирање комуникације и дијалога са ученицима у разреду или групи, са ученицима из других разреда и особљем школе. Усвојене комуникацијске вјештине (вербалне и/или невербалне) које су социјално прихватљиве подржавати и користити у широј социјалној средини (у продавницама, музејима, ресторанима, позоришту...). Подстицати учешће ученика на различитим свечаностима у школи и у непосредној околини кроз рецитовање краћих књижевних дјела, драмска излагања, хорског пјевања, плесних коерографија и комуницирања кроз покрет. И даље активно користити говор у свим активностима у школи и у социјалној средини. Богатити рецептивни и експресивни говор упознавањем различитих садржаја (кратки документарни филмови, представе, дјечије телевизијске емисије, цртани филмови...).

Препознавати знакове и натписе упозорења и опасности, обраћати се службама за помоћ (ватрогасци, полиција, хитна помоћ). У овом дијелу користити се сликовним материјалом, али и непосредном демонстрацијом у мјесту становања.

Подстицати вербалну комуникацију, описивати и препричавати догађаје и доживљаје уз постављање питања и вођење (или самостално). Причање прича према сликовној ситуацији и /или према низу слика. Препричавати кратке басне и бајке. Водити дискусије. Активно слушати различите књижевне форме.

Писати и преписивати слова, ријечи и просте реченице. Исписивати лично име и презиме, имена других бића и називе предмета. Уочавати и употребљавати велико слово и знакове интерпункције. Самостално писати по диктату. Повезивати текст са сликовним приказом. Читати или препознавати ријечи, реченице и/или мање текстове.

Подржавати оне комуникацијске вјештине које одговарају ученику индивидуално (вербалне и/или невербалне). Оспособљавати ученике за примјену различитих аугментативних и алтернативних вјештина које замјењују природни говор примјеном различитих компјутеризованих комуникацијских технологија, програма, апликација и софтвера који су доступни а одговарају ученицима.

Све садржаје прилагодити ученицима и реализовати у складу са њиховим могућностима.

ПРИМЈЕРИ корелација предметних подручја

Корелација *Развоја говора и комуникацијских вјештина, Познавања околине и Вјештине и стваралаштво*

При реализацији садржаја из *Развоја говора и комуникацијских вјештина* који се односи на исход „рецитује кратке књижевне форме“ могуће је повезати са садржајима *Познавања околине* и исходом „описује изглед неких инсеката“ при чему је потребно изабрати одговарајуће књижевно дјело (или пјесму са мелодијом) које се односи на неког или неке инсекте и учити рецитовати/пјевати групно и самостално. Наведену тему реализовати и кроз *Вјештине и стваралаштво* преко исхода „пратити мелодију одговарајућим покретима и плесом“ гдје ћете осмислити кратку и једноставну кореографију која прати рецитацију или пјесму са мелодијом и тиме омогућити да учествују и ученици који се не служе вербалном комуникацијом. Нпр. *Заклео се бумбар, Дете и лептир*.

ПОЗНАВАЊЕ ОКОЛИНЕ

Предметно подручје *Познавање околине* представља важну област у развоју ученика са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања, јер је усмјерено је на стицање знања о себи, породици, природној и друштвеној средини. Доприноси развијању веће самосталности у активностима свакодневног живота. Основна знања о оклини, разумијевање и схватање просторних и временских релација, те упоређивање односа у природи омогућава бољу интеграцију у друштво и утиче на опште функционисање ученика. *Познавање околине* пружа основу за усвајање садржаја из других предметних подручја.

I ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова

Прва година	180
Друга година	144
Трећа година	144

Седмични фонд часова

Прва година	5
Друга година	4
Трећа година	4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала и радозналости кроз активан однос и комуникацију са средином која га окружује, те оспособљавање за уочавање спољашњих карактеристика предмета, бића, процеса и појава.

Посебни циљеви

- Стицање основних знања о породици, природној и друштвеној средини;
- Познавање себе и формирање личности;
- Оспособљавање ученика да препознају, разликују и упоређују основне одлике живих бића и предмета;
- Упознавање са школским простором и правилима понашања у школи;
- Развијање радних, хигијенских и културних навика;
- Развијање вјештина и способности елементарног оријентисања у времену и простору;
- Оспособљавање ученика да препознају, именују и разликују облике различитих предмета и линија и њихове међусобне односе;
- Оспособљавање за активно учествовање у саобраћају и његовање саобраћајне културе.

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Усвојиће дневну рутину и правила понашања у школи.	Уз подршку наставника или родитеља, препознаје своју учионицу и своје мјесто у њој. Борави у учионици, али је више у покрету. Кратко сједи за столом.	Сједи на свом мјесту већину времена., прати већину планираних активности.	Самостално долази до учионице, користи своје ствари и сједи на свом мјесту већину времена. Учествује у већини активности одјељења.
Именује/показује дијелове тијела на себи и/или другом.	Имитира покрете наставника показујући дијелове тијела (глава, ноге, руке, стомак).	На налог показује дијелове тијела (глава, ноге, руке, стомак).	Показује дијелове тијела на себи или другом.
Одазива се на своје име; разликује појмове ЈА и ТИ.	Кратко оствари контакт очима када чује своје име.	Контакт очима дуже траје, фокусира пажњу на лицу саговорника; одазива се на своје име.	Контакт очима траје, прати и реагује на мимику саговорника; одазива се на своје име; у раду и игри користи појмове ЈА и ТИ.
Именује (показује) другаре из разреда.	Показује руком ка неким другарима у разреду приликом изговарања њиховог имена.	Показује/ именује руком већину другара из разреда.	Иницира и остварује комуникацију са другарима из разреда;
Разликује полове.	Уз подршку наставника, учача да су дјечаци и дјевојчице различити по изгледу.	Уз подршку или самостално, описује изглед дјечака и дјевојчице на слици.	Именује свој пол.
Именује/показује своје родитеље. Разликује појмове отац и мајка, брат и сестра.	Уз визуелну подршку, именује или показује чланове своје породице (мама, тата, брат и сестра).	Именује или показује чланове уже породице, повезује појмове мама, тата, брат и сестра са сликама или именовањем истих.	У свакодневной комуникацији користи појмове мама, тата, брат и сестра или њихова имена.
Именује (показује на сликама) и/или објашњава занимања чланова уже породице.	Уз подршку наставника, показује на сликама занимања родитеља.	Показује на слици занимања родитеља.	Објашњава занимања чланова уже породице.

Именује/показује/објашњава које послове у породици обављају одрасли, а које обављају дјеца.	Уз подршку наставника, именује неке послове одраслих и дјеце у кући (мама чисти, кува ручак, тата иде у набавку, дјеца се играју, поспремају играчке...).	Самостално показује или објашњава неке послове у родитељском дому, шта раде мама, тата, дјеца.	Објашњава (показује) већину послова у родитељском дому, објашњава своје дужности.
Именује/показује просторије у стану-кући.	Показује или именује на сликама просторије у родитељском дому.	Повезује слику просторије са сликом; зна намјену дате просторије (у дневном боравку гледамо ТВ, у соби спавам, у купатилу се купам...).	Објашњава намјену просторија у кући/стану.
Именује/показује и користи просторије у школи.	Уз подршку наставника именује или показује неке просторије у школи (учионица, трпезарија, тоалет).	Повезује слику просторије са сликом намјене дате просторије (у учионици учимо, у трпезарији једемо, у фискултурној сали играмо се).	Објашњава намјену просторија у школи.
Одржава личну хигијену (редовно прање руку; прање зуба; умивање; коришћење тоалета).	Уз подршку наставника/родитеља, свако јутро пере зубе, умива се, прије и после сваког јела пере руке.	Успоставља хигијенске навике уз повремено опомињање наставника/родитеља.	Самостално пере зубе, руке и умива се.
Чува и одржава свој прибор за рад и школску имовину.	Уз подршку наставника, распакује своје ствари, користи их и враћа на мјесто.	Разликује свој прибор од школског прибора и прибора другара из разреда.	Уз помоћ наставника, чисти свој радни простор, отпатке баца у корпу за смеће.
Именује/показује раднике школе и објашњава њихова занимања.	Уз подршку наставника, именује/показује на сликама неке раднике школе (учитељ/учитељица, куварица, чистачица, логопед, дефектолог).	Повезује слику занимања са радницима школе.	Објашњава занимања радника школе.
Именује/показује основне и поједине изведене боје.	Издваја предмете одређене боје (црвена јабука, бубамара, јагода, правимо предмете те боје).	Именује/показује основне и поједине изведене боје на налог.	Препознаје/именује и користи основне и поједине изведене боје.

Именује/показује различита возила којим се путници превозе.	Именује нека возила на сликама/моделима (аутомобил, бицикл, авион, воз).	Именује различита возила (проширена листа појмова).	Именује већину превозних средстава.
Набраја/показује основна саобраћајна средства и повезује их са путевима којима се крећу.	Именује већину превозних средстава (аутомобил, воз, хеликоптер, авион, брод, аутобус).	Уз подршку наставника повезује саобраћајна средства са путевима којима се крећу.	Самостално повезује или објашњава којим путевима саобраћају која саобраћајна средства.
Набраја/показује ко су учесници у саобраћају.	Показује на сликама ко су учесници саобраћаја (пјешаци, возачи, бициклисти) уз помоћ.	Показује на сликама ко су учесници саобраћаја (пјешаци, возачи, бициклисти).	Набраја/показује на сликама ко су учесници саобраћаја (пјешаци, возачи, бициклисти).
Објашњава/показује на сликама правила понашања у саобраћају (тротоар, коловоз, бицикличка стаза...).	Уз подршку наставника ,показује или објашњава ко се користи тротоаром, коловозом и бицикличком стазом.	Уз подршку наставника, показује или објашњава или демонстрира ко се користи тротоаром, коловозом и бицикличком стазом.	Самостално објашњава и демонстрира ко се користи тротоаром, коловозом и бицикличком стазом.
Објашњава значење семафора у саобраћају.	Уз подршку наставника, црта семафор и користи одговарајуће боје.	Уз подршку наставника, повезује боју семафора са њеним значењем.	Самостално црта семафор и обиљежава боје на њему, објашњава значење боја на семафору; демонстрира научено
Објашњава значење пјешачког прелаза у саобраћају.	Уз подршку наставника, црта(боји) пјешачки прелаз објашњавајући његово значење.	Уз подршку наставника, повезује слику пјешачког прелаза са његовим значењем.	Објашњава значење пјешачког прелаза у саобраћају; демонстрира научено
Именује/показује предмете и бића из своје околине (учионица, кућа, школа).	Именује/набраја предмете из своје учионице (куће) и имена својих другара и наставника.	Разликује предмете и бића из своје околине, уочава карактеристичне облике понашања бића (трчи, плива, лети, скрива се, напада...) која изостају код предмета.	Груписаће предмете и бића према њиховим карактеристикама самостално или уз подршку

Набраја основне карактеристике предмета.	Набраја или показује неке особине предмета (боја, облик, тешко-лако).	Повезује неке предмете и њихове намјене (оловком пишем, бојицом/фломастером бојим, кашиком једем, ножем сијечем...).	Повезује неке предмете, њихове особине и својства (прозор је од стакла, сто је од дрвета, чаша је пластична или стаклена, свеска и књиге су од папира).
Уочава шта је мало, шта је много, један или ништа.	Уз подршку наставника, показује или описује слику на којој је приказан скуп са мало, много, једним чланом скупа и празан скуп.	Уз подршку или самостално показује или објашњава чега на сликама има више, а чега мање.	На захтјев показује или објашњава чега на сликама има више, а чега мање.
Набраја основне карактеристике бића.	Набраја или показује неке особине бића (трчи, плива, скаче, лети, спава, дише...).	Групише бића на основу њихових особина.	Разликује бића од предмета на основу њихових особина.
Именује/показује неке животиње; зна како се животиње гласају	Именује/показује на сликама неке животиње и опонаша њихово оглашавање(пас, мачка, крава, вук, кока).	Именује/показује на сликама неке животиње и опонаша њихово оглашавање (проширује број животиња).	Именује/показује на сликама неке животиње и опонаша њихово оглашавање (проширује број животиња).
Именује/показује младунчад неких животиња.	Именује/показује на сликама неке животиње и њихову младунчад.	Именује/показује и повезује слику младунца са његовим родитељем (крава има теле, овца има јагње, кока има пиле...).	Групише животиње у одговарајуће породице.
Набраја/ показује птице, бубе и гмизавце.	Именује/показује на сликама неке птице, бубе и гмизавце из своје околине (пчела, бубамара, паук, жаба, гуштер...).	Именује/показује на сликама неке птице, бубе и гмизавце из своје околине (проширује листу појмова).	Именује/показује на сликама неке птице, бубе и гмизавце из своје околине (проширује листу појмова).
Именује/показује биљке из своје околине .	Именује/показује на сликама неке биљке из своје околине (дрво, цвијет, трава).	Показује или објашњава гдје расту биљке (дрво је у парку, трава је на ливади, цвијет је у саксији).	Проширује број појмова везаних за биљке.

Набраја/именује/показује цвијеће.	Именује/показује на сликама неко цвијеће из своје околине (ружа, висибабa, лала, ..).	Проширује број појмова везаних за цвијеће.	Проширује број појмова везаних за цвијеће.
Набраја/именује/показује воће .	Именује/показује на сликама неко воће (јабука, банана, крушка, шљива).	Проширује број појмова везаних за воће.	Издаја групу воћа из понуђених појмова.
Набраја/именује/показује поврће .	Именује/показује на сликама неко поврће (кромпир, лук, купус, мрква, паприка).	Проширује број појмова везаних за поврће.	Издаја групу поврћа из понуђених појмова; групише воће и поврће у одговарајућу категорију.
Уочава и објашњава природне појаве .	Уочиће на сликама различите природне појаве (киша/снијег пада, сунце грије, вјетар дува).	Уз подршку наставника описује природну појаву дату на слици/ уочену у природи	Самостално описује природну појаву дату на слици/уочену у природи.
Именује/показује годишња доба на сликама и објашњава основне појмове везане за њих .	Уз подршку наставника, повезује природне појаве и временске прилике са годишњим добом.	Повезује и објашњава природне појаве са годишњим добом.	Самостално описује основне карактеристике годишњих доба.
Повезује годишња доба са обућом и одјећом карактеристичном за то годишње доба.	Уз подршку наставника именује/објашњава/показује коју одјећу и обућу носимо за вријеме ког годишњег доба.	Уз подршку наставника повезује одјећу и обућу коју носимо у датом годишњем добу.	Уз подршку наставника повезује одјећу и обућу коју носимо у датом годишњем добу.
Набраја дијелове дана и повезује одговарајуће активности везане за то доба дана.	Именује и разликује дијелове дана-тамни дио дана (ноћ), свијетли дио дана (дан).	Повезиваће самостално или уз подршку своје активности са дијелом дана у којем их обавља, разликоваће поздрављање у различито доба дана (устајање-добро јутро, спавање-лаку ноћ).	Разликоваће остале дијелове дана на сликама(прије подне,послије подне и предвече) и објасниће шта чланови његове породице раде у ком дијелу дана.
Користи одговарајуће поздраве у одговарајућим дијеловима дана.	Уз подршку наставника, именује дијелове дана на сликама (јутро, дан, ноћ).	Уз подршку наставника ,повезује одговарајући поздрав са одговарајућим дијелом дана.	На захтјев наставника користи одговарајући поздрав; правилно поздравља.

Разликује смјерове кретања.	На налог наставника, имитирајући покрете показује шта је право-уназад, цик-цак, лијево-десно, уз-низ).	Уз подршку или самостално, показује шта је право-уназад, цик-цак, лијево-десно, уз-низ.	Уз подршку или самостално, показује или објашњава шта је право-уназад, цик-цак, лијево-данас, уз-низ).
Уочава и разликује предмете по висини, дужини и ширини.	Уз подршку наставника, на сликама показује шта је високо, а шта ниско; шта је дугачко, а шта кратко; шта је широко, а шта уско.	Уз подршку наставника, на сликама показује и објашњава шта је високо, а шта ниско; шта је дугачко, а шта кратко; шта је широко, а шта уско.	Издаваја високе и ниске предмете; издаваја дугачке и кратке предмете; издаваја широке и уске предмете.
Уочава односе предмета у простору.	Уз подршку наставника, показује шта је горе, а шта доље; шта је унутра-вани, на-испод-поред.	Самостално показује шта је горе, а шта доље; шта је унутра-вани, шта је на-испод-поред; шта је испред-између-иза.	Поставља предмете у тражени положај у простору.
Упоредије предмете по величини (велико-веће-највеће; мало-мање-најмање).	Уз подршку наставника ,показује шта је велико-веће-највеће и мало-мање-најмање.	Уз подршку наставника, показује шта је велико-веће-највеће и мало-мање-најмање.	Уз подршку или самостално, слаже предмете по величини и заданом редосљеду.
Групише предмете према заједничкој особини (боја, облик и величина).	Уз подршку наставника, уочава да су неки предмети исти, а неки различити.	Уз подршку наставника, издаваја предмете по једној или више особина.	Уз подршку или самостално, групише предмете на основу њихових својстава.
Спаја тачке линијама.	Уз помоћ наставника, спаја тачке линијама.	Уз помоћ наставника, спаја тачке линијама.	Самостално спаја тачке линијама.
Црта праве и криве линије; црта отворене и затворене линије.	Уз подршку наставника, црта праве и криве линије, отворене и затворене линије, непрецизно, на папирима већег формата.	Уз подршку наставника, црта праве и криве линије, отворене и затворене линије.	Самостално црта праве и криве, отворене и затворене линије.
Именује/показује геометријске облике.	Препознаје и издаваја облик круга и квадрата у групи различитих геометријских облика.	Уз подршку наставника, црта, боји, исјеца круг и квадрат; препознаје и издаваја облик троугла у групи различитих геометријских облика.	Самостално црта, боји, исјеца круг, квадрат, троугао; препознаје облик правоугаоника у групи различитих геометријских облика.

Објашњава или показује на сликама правила понашања током јела.	Уз подршку наставника, уочава на сликама правила понашања током јела.	Уз подршку наставника, уочава на сликама и објашњава правила понашања током јела.	На захтјев и опомену наставника примјењује правила понашања за вријеме оброка.
Објашњава или показује на сликама правила понашања у гостима и током свечаности.	Уз подршку наставника, уочава на сликама правила понашања у гостима и током свечаности.	Уз подршку наставника, показује на сликама или кроз симулације ситуација правила понашања у гостима и током свечаности.	Учествује у школским свечаностима.
Идентификује и/или објашњава шта је опасно понашање.	Уз подршку наставника, идентификује на сликама различите опасне ситуације (опасност од струје, ватре, воде, животиња, непознатих радњи и непознатих људи).	Уз подршку или самостално, објашњава помоћу слика различите опасне ситуације.	Објашњава које су опасне ситуације и како их може избјећи; избјегава опасности.
Обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника/родитеља објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника/родитеља објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника/родитеља објашњава и обиљежава своје празнике..

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Формирање личности- ЈА;

- Упознавање свога лика у огледалу-цијелог тијела; именоване дијелова тијела;
- Учење свога имена, имена другова и учитеља;
- Појам себе: ЈА;
- Релација ЈА-ТИ (прихвата друга/другарицу);
- Мој пол;

Живот и рад у школи;

- Упознавање других ученика, однос према учитељу и друговима;
- Оријентација у учионици;
- Кретање кроз школу, шетња у школском дворишту, одлазак на школско игралиште
- Оријентација у школи (учионица, мјесто сједења, трпезарија, фискултурна сала);
- Просторије у школи;
- Радници у школи;
- Хигијена простора;

Породица и живот и рад у родитељском дому

- Појам породице, моји родитељи и ужа родбина;
- Живот и рад у породици, задужења и обавезе;
- Моја улога у породици;
- Лична хигијена;
- Просторије у кући/стану;
- Правила понашања током јела;
- Правила понашања у гостима (свечаностима);
- Шта је опасно понашање;
- Празници

Биљке и животиње моје околине;

- Посматрање предмета и бића;
- Особине бића;
- Животиње моје околине;
- Животиње и њихови младунци;
- Птице, бубе, гмизавци;
- Биљке моје околине;
- Воће и поврће;

Оријентација у времену и простору;

- Смјерови кретања (право-уназад, цик-цак, лијево-десно, уз-низ);
- Карактеристике промјена у природи;
- Природне појаве карактеристичне за годишња доба; Шта облачимо љети, а шта зими;
- Појам дана и ноћи;
- Односи предмета у простору (горе-доље);

- Односи предмета у простору (испред-између-иза);
- Односи предмета у простору (унутра, вани, на, испод, поред);
- Односи предмета у простору (лијево-десно);

Математички садржаји;

- Боје;
- Предмети и бића у простору, односи међу њима;
- Класификација предмета
- Особине предмета;
- Развијање појмова: мало, много, један и ништа;
- Предмети различити по висини, дужини и ширини
- Упоредивање предмета (велико-веће-највеће, мало-мање-најмање);
- Предмети истих и различитих својстава;
- Тачка, спајање тачака линијама;
- Праве и криве линије;
- Отворене и затворене линије;
- Геометријски облици

Саобраћај.

- Понашање у саобраћају;
- На пјешачком прелазу;
- Семафор;
- Којим возилима се превозе путници;
- Саобраћајна средства и путеви којима се крећу;
- Учесници у саобраћају;

Упутства наставнику:

Наставним планом и програмом првог нивоа предмета *Моја околина* дефинисан је годишњи и седмични број часова, тематске цјелине, исходи учења, показатељи по годинама/способностима ученика, могући садржаји/активности. Понуђени садржаји/активности дати су као идеје, а наставници су слободни да их редефинишу, проширују и уводе нове према властитим нахођењима и реализују према способностима својих ученика.

Уз понуђене наставне садржаје користити очигледна наставна средства: предмете, моделе, цртеже, апликације, дидактички материјал, објекте из непосредне околине који су ученицима блиски и познати. Кад год је могуће користити различите визуелне и акустичне моделе и помагала. Реализовати активности у окружењу у којем желимо да се научено примијени, уколико је то неизводиво симулирати окружење у

што већој мјери. Покушати обезбиједити ученицима непосредан опажај и доживљај природних збивања. Кроз шетње по дворишту, улици, парку доводити ученике у ситуације да виде и додирну животиње и биљке. Тражити да показују и именују оно што виде. Као супституцију природног окружења користити слике и разне аудио и видео записе.

Редовне школске активности користити за упознавање ученика са животом и радом школе и усвајање навика пожељног понашања у простору школе. Садржаје који се тичу теме породица и живот и рад у родитељском дому реализовати уз максимално укључивање родитеља како би ученици у кућном амбијенту увјежбавали одређене активности, односно остваривали исходе.

Ученици морају бити укључени у активности. Треба их водити, упућивати, подстицати, захтијевати, прилагођавати ситуације њиховим способностима. Обрађати се дјечи јасно, директно, прецизно и недвосмислено. Користити ученицима познате ријечи и називе. Навикавати ученике да раде у пару или групи.

Подстицати природну радозналост дјече показујући им предмете из непосредне близине, подстичући их да манипулишу предметима, уочавају једноставније облике и односе, разврставају, групишу... Стварати проблемске ситуације у којима ће дијете, уз подршку, а касније самостално, тражити рјешења.

Константно пратити да ли сте привукли и задржали пажњу ученика, те рад организовати у складу са могућностима ученика у погледу трајања и усмјеравања пажње (честе промјене активности, доста материјала за рад, задатке дијелити на мање кораке и слично). Умањити спољне сметње (нпр. буку у учионици).

Континуирано пратити и провјеравати усвојено/увјежбано и у складу с тим осмишљавати наредне активности. Подстиати и указивати ученике да научене вјештине користе на практичан и смислен начин, а новонаучену вјештину повезивати са неком већ наученом.

Програм реализовати у складу са могућностима сваког ученика.

Напомена: Уколико се програм реализује у условима инклузивне наставе, кад год је могуће, користити уџбенике из *Природе и друштва* и *математике*, те часописе за основну школу, како би ученик који ради по овом наставном програму могао бити укључен у рад са осталим ученицима.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	144	Прва година	4
Друга година	144	Друга година	4
Трећа година	144	Трећа година	4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала и радозналост кроз активан однос и комуникацију са средином која га окружује, оспособљавање за уочавање спољашњих карактеристика предмета, бића, процеса и појава, те препознавање своје улоге и важности у средини која га окружује.

Посебни циљеви

- Стицање основних знања о породици, природној и друштвеној средини.
- Усвајање знања о школи и мјесту у којем живе.
- Развијање радних, хигијенских и културних навика.
- Развијање вјештина и способности елементарног оријентисања у времену и простору.
- Оспособљавање за активно учествовање у саобраћају и његовање саобраћајне културе.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Именује/показује и користи просторије у школи.	Именује и описује просторије у школи.	Објашњава намјену просторија и уз надзор наставника користи просторије (учионица, тоалет, трпезарија, фискултурна сала, кабинет логопеда /педагога...)	Самостално или уз дискретан надзор користи све просторије у школи.
Зна назив своје школе.	Препознаје своју школу на сликама.	На налог, именује школу.	Користи назив школе у комуникацији.
Набраја раднике школе и њихове дужности.	Именује или показује нека занимања радника школе.	Објашњава дужности радника школе (учитељ, чистачица, мајстор, логопед, психолог)	Објашњава дужности радника школе.

Показује склоност и прилагођавање групи и заједничким интересима.	Борави у групи и препознаје свог учитеља и другаре из групе.	Учествује у раду, више је укључен у игри, препознаје неке своје обавезе у одјељењу (препознаје своје мјесто/прибор за рад, прихвата активности од учитеља...).	Иницира и учествује у разредним активностима.
Одржава хигијену учионице.	Уз помоћ наставника, пакује своје ствари и прибор за рад, одлаже отпатке на предвиђено мјесто.	На налог наставника, одржава своју клупу и враћа на мјесто неке заједничке материјале за рад.	Одржава хигијену учионице заједно са другарима.
Објашњава/или показује које понашање је лијепо, а које ружно.	Уз подршку наставника, препознаје на слици лијепо и ружно понашање.	Уз подршку наставника, објашњава зашто је неко понашање лијепо, а неко ружно.	У свакодневним активностима показује сегменте лијепог понашања (бацање отпадака, помоћ у раду другом, фер игра, одржавање хигијене простора...).
Објашњава/показује на сликама које понашање је опасно.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама шта је опасно понашање.	Уз подршку наставника, објашњава зашто је неко понашање опасно.	У свакодневним активностима препознаје и избјегава опасне ситуације.
Показује различита осјећања.	Уз подршку наставника, показује на слици различита осјећања (срећа, туга, љутња, страх).	Уз подршку или самостално, објашњава кад је срећан, тужан, кад је љут или уплашен.	На налог наставника, показује одговарајућу фацијалну експресију на задато осјећање.
Уочава потребу чувања заједничких и личних ствари.	Препознаје своје ствари и уз подршку наставника користи их и спрема.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје и објашњава начине чувања властитих и заједничких ствари.	Самостално или уз подршку чува и користи личне и заједничке ствари.
Објашњава/показује на сликама која понашања су другарска, а која нису.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама која понашања су другарска, а која нису.	Уз подршку наставника или самостално, објашњава зашто је неко понашање другарско, а неко није.	У раду, игри и другим заједничким активностима показује другарска понашања (фер игра, дијелење личних ствари, помоћ у невољи).

Разликује ко су чланови уже, а ко шире родбине.	Препознаје или именује чланове уже породице на сликама (мама, тата, брат, сестра).	Препознаје и именује неке чланове шире породице (баба, деда, стриц/стрина, тетка, ујак).	Повезује име члана породице са одговарајућим сродством (Маја је тетка, Мира је баба, Дарио је стриц...).
Објашњава породичне везе у ужој породици.	Набраја чланове уже породице.	Уз подршку наставника, објашњава да су њему родитељи мама и тата.	Уз подршку наставника, објашњава да су њему, брату и сестри родитељи мама и тата и да је то његова породица.
Објашњава обавезе одраслих у родитељском дому.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама обавезе одраслих у родитељском дому.	Уз подршку наставника, објашњава обавезе одраслих у родитељском дому.	Објашњава обавезе својих чланова породице у родитељском дому.
Објашњава обавезе дјеце у родитељском дому.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама обавезе дјеце у родитељском дому (спремање кревета, сакупља своје играчке, одлаже одјећу и обућу на одговарајуће мјесто).	Уз подршку наставника, објашњава које су обавезе дјеце у родитељском дому.	Објашњава своје обавезе у родитељском дому; демонстрира научено.
Обиљежава празнике у породици.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.
Показује/описује правила понашања у различитим социјалним ситуацијама.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама пристојно и непристојно понашање у школи, гостима.	Уз опомену наставника, пристојно се понаша; не крши грубо правила понашања на јавним мјестима	Пристојно се понаша на свечаностима у школи, позоришту, музеју, на излету, у игри са другарима из других група.
Именује гдје живи (кућа или стан).	Уз подршку наставника, на сликама препознаје зграду и кућу.	Уз подршку наставника, објашњава како изгледа и од чега се састоји кућа или стан.	Објашњава изглед свог дома.
Именује/показује просторије у кући или стану.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје просторије у кући или стану.	Уз подршку наставника, именује и објашњава намјену просторија у кући или стану.	Објашњава од којих просторија се састоји његов дом.

Именује/показује намјештај у кући или стану.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје неки намјештај у кући или стану.	Уз подршку наставника, именује и објашњава намјену намјештаја у кући или стану.	Повезује намјештај са просторијом у којој се налази и објашњава њихову функцију.
Именује/показује уређаје у стану или кући и објашњава функцију неких.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје неке уређаје у кући или стану (фрижидер, шпорет, телевизор, пегла, фен..).	Уз подршку наставника, именује и објашњава функцију неких уређаја у кући или стану.	Повезује уређаје са просторијама у којима се налазе и објашњава њихову функцију и значај за свакодневни живот.
Објашњава/показује на сликама опасности настале неправилним руковањем електричним апаратима.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама опасности изазване неправилним руковањем електричним апаратима.	Уз подршку наставника, објашњава какве опасности може изазвати неправилно руковање електричним апаратима.	Самостално или уз подршку, користиће се неким електричним апаратима(фен, компјутер, усисивач...).
Објашњава нека правила понашања у саобраћају.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје који учесници у саобраћају поштују правила понашања, а који гријеше.	Уз подршку наставника или самостално, објашњава ко се креће тротоаром, ко се креће коловозом, гдје ће прећи улицу, гдје ће возити бицикл.	Објашњава основна правила понашања у саобраћају.
Објашњава значење семафора у саобраћају.	Уз подршку наставника, објашњава и црта семафор.	Уз подршку наставника или самостално, црта семафор и објашњава значење боја и њихов редосљед на њему.	Објашњава функцију и значај семафора у саобраћају; демонстрира научено.
Објашњава значење пјешачког прелаза у саобраћају.	Уз подршку наставника, препознаје на слици и црта пјешачки прелаз.	Уз подршку наставника, повезује слику пјешачког прелаза са његовим значењем.	Објашњава функцију пјешачког прелаза у саобраћају; демонстрира научено.
Препознаје неке саобраћајне знакове (знак стоп, знак за школу, стаза за пјешаке, прелаз преко жељезничке пруге, стаза за бициклисте).	Уз подршку наставника, на сликама идентификује неке саобраћајне знакове.	Уз подршку наставника, препознаје, црта и објашњава значење неких саобраћајних знакова.	Уз подршку наставника, препознаје, црта и објашњава значење неких саобраћајних знакова.

Уочава културно понашање у возилима јавног превоза.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје културно и некултурно понашање у возилима јавног превоза.	Уз подршку наставника, објашњава зашто је неко понашање културно, а неко није (чека свој ред, не устаје са свог мјеста током вожње).	Уз подршку наставника или родитеља, показује културно понашање у превозу.
Уочава опасно понашање у саобраћају.	Уз подршку наставника, препознаје на сликама опасно понашање у саобраћају.	Уз подршку наставника, објашњава које понашање на слици је опасно, а које није.	Уз подршку наставника или родитеља, поштује правила понашања у саобраћају.
Набраја/показује домаће животиње	Набраја или показује неке домаће животиње (коњ, крава, овца, свиња, мачка, пас).	Проширује број појмова везаних за животиње.	Проширује број појмова везаних за животиње.
Именује/показује станишта домаћих животиња и чиме се хране домаће животиње.	Уз подршку наставника, препознаје станишта домаћих животиња на сликама; препознаје којом храном се хране домаће животиње	Уз подршку наставника, именује станишта домаћих животиња; уз подршку наставника, објашњава којом се храном хране домаће животиње (крава/овца/коњ-сијено, жито, свиња-кукуруз и отпаци људске хране; кокоши-кукуруз, жито...).	Повезује слику животиње са њеним стаништем; објашњава чиме се хране домаће животиње.
Објашњава користи домаћих животиња.	Уз подршку наставника, препознаје неке користи од домаћих животиња (кокош-јаје, крава-млијеко и сир, свиња-месо...).	Уз подршку наставника или самостално, објашњава неке користи од домаћих животиња.	Повезује животињу са производом (користи) коју човјек од ње има.
Набраја/показује дивље животиње	Набраја или показује неке дивље животиње (лисица, зец, медвјед, вук, јелен...).	Проширује број појмова везаних за дивље животиње.	Проширује број појмова везаних за дивље животиње.
Објашњава станишта дивљих животиња.	Уз подршку наставника, препознаје станишта дивљих животиња на сликама (вјеверица живи на дрвету, медвјед у пећини...).	Уз подршку наставника, именује станишта дивљих животиња.	Повезује слику дивље животиње са њеним стаништем.

Издаја групе домаћих и дивљих животиња.	Именује домаће и дивље животиње на сликама.	Уз подршку наставника, групише животиње у одговарајуће категорије.	Групише животиње у одговарајуће категорије.
Именује/показује птице, сисаре, водоземце.	Именује/показује животиње из других категорија (птице, сисари, водоземци, инсекти).	Именује или проширује број појмова везаних за животиње других категорија.	Именује или проширује број појмова везаних за животиње других категорија.
Набраја/показује воће и уочава корист од воћа.	Набраја/показује воће (јабука, шљива, банана, лубеница, бресква, малина...); уз подршку наставника, препознаје или именује на сликама неке користи воћа (цем, сок, салата, ракија).	Проширује број појмова везаних за воће; објашњава које користи од ког воћа човјек има.	Проширује број појмова везаних за воће; Повезује производе од воћа са сликом воћа од кога је добијен.
Набраја/показује поврће и уочава користи од поврћа.	Набраја/показује поврће (кромпир, лук, мрква, купус, паприка...); уз подршку наставника, препознаје или именује на сликама неке користи поврћа (супа, чорба, салата, зимница).	Проширује број појмова везаних за поврће; објашњава које користи од ког поврћа човјек има.	Проширује број појмова везаних за поврће; повезује производе од поврћа са сликом поврћа од кога је добијен.
Издаја групе воћа и поврћа.	Именује неко воће и поврће на сликама.	Уз подршку наставника, групише воће и поврће у одговарајуће категорије.	Групише воће и поврће у одговарајуће категорије.
Именује/показује/набраја неко дрвеће из своје околине и уочава њихов изглед.	Уз подршку наставника, показује или именује неко дрвеће из своје околине (јабука, кестен, орах, бор, јела...); уз подршку наставника, идентификује на сликама изглед различитог дрвећа (бор, јела-иглице, јабука, шљива-лишће и плод...).	Именује или проширује број појмова везаних за дрвеће из своје околине; уз подршку наставника, објашњава изглед различитог дрвећа из своје околине.	Проширује број појмова везаних за дрвеће и објашњава изглед различитог дрвећа.

Именује/показује и разликује дијелове дана (дан-ноћ, јутро, подне, вече).	Препознаје дан и ноћ на сликама и повезује појам Сунца-дан; Мјесец и звијезде-ноћ.	Уз подршку наставника, именује дијелове дана на сликама: јутро, обданица, ноћ и повезује своје активности са дијелом дана у којем их обавља.	Објашњава дијелове дана на слици и користи одговарајуће поздраве за одређени дио дана.
Именује дане у седмици.	Уз подршку наставника, именује дане у седмици.	Уз подршку наставника, именује дане у седмици; уз подршку наставника, именује радне дане (дани када иде у школу) и нерадне (викенд).	Уз подршку наставника, именује правилним редослиједом дане у седмици; именује радне дане (дани када иде у школу) и нерадне (викенд).
Препознаје и уочава основна обиљежја јесени.	Путем илустрација и на конкретним примјерима уочава изглед природе и рад људи у јесен, те јесење вријеме.	Именује изглед природе и рад људи у јесен, те јесење вријеме.	Уз подршку наставника објашњава и илуструје обиљежја јесени.
Препознаје и уочава основна обиљежја зиме.	Путем илустрација и на конкретним примјерима уочава изглед природе и рад људи у зиму, те зимско вријеме.	Именује изглед природе зими и зимско вријеме, те активности људи и животиња у зиму.	Уз подршку наставника објашњава и илуструје обиљежја зиме и зимске игре и спортови.
Препознаје и уочава основна обиљежја у прољеће.	Путем илустрација и на конкретним примјерима уочава изглед природе и рад људи у прољеће, те прољетно вријеме.	Именује изглед природе и рад људи у прољеће, те прољетно вријеме.	Уз подршку наставника објашњава и илуструје обиљежја прољећа.
Препознаје и уочава основна обиљежја љета.	Путем илустрација и на конкретним примјерима уочава изглед природе и рад људи у љето, те љетно вријеме.	Именује изглед природе и рад људи у љето, те љетно вријеме.	Уз подршку наставника објашњава и илуструје обиљежја љета.
Именује назив мјеста у којем живи.	Уз подршку наставника, именује назив мјеста у којем живи.	Уз подршку наставника, именује назив мјеста у којем живи.	Именује назив свог мјеста.
Описује природне љепоте свог родног краја.	Уз подршку наставника, показује или описује изглед ријеке, пећине, језера, планине.	Уз подршку наставника, показује или описује изглед ријеке, пећине, језера, планине.	Именује природне љепоте свог родног краја.

Наводи/ показује на сликама важније објекте у мјесту (позориште, школа, музеј, полиција, болница).	Уз подршку наставника, препознаје и именује на сликама важније објекте у свом мјесту (школа, болница, музеј, полиција, позориште).	Именује и објашњава важније установе у свом мјесту.	Именује и објашњава важније установе у свом мјесту.
Учетвује у обиљежавању значајних догађаја у мјесту.	Уз подршку наставника, именује важније догађаје у свом мјесту.	Уз подршку или самостално, учествује у значајнијим догађајима у свом мјесту.	Уз подршку или самостално, учествује у значајнијим догађајима у свом мјесту.
Набраја основна занимања људи у свом мјесту.	Уз подршку или самостално, препознаје и именује нека занимања људи на сликама (лекар, полицијац, учитељ, трговац, зубар, мајстор...).	Уз подршку или самостално, објашњава нека занимања људи.	Објашњава нека занимања и повезује занимање својих родитеља са одговарајућом сликом.

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Живот и рад у школи;

- Просторије у школи;
- Моја школа и њено име;
- Радници школе;
- Моје одјељење;
- Хигијена учионице;
- Правила понашања у школи;

Живот и рад у родитељском дому;

- Ужа и шира породица и породичне везе;
- Обавезе одраслих у родитељском дому;
- Обавезе дјете у родитељском дому;
- Родитељски дом (кућа/стан);
- Просторије у кући/стану;

- Намјештај у кући/стану;
- Уређаји у стану/кући;
- Опасности због неправилног руковања електричним уређајима;
- Празници у породици

Моја средина и рад људи;

- Које понашање је лијепо, а које ружно;
- Разговор о осјећањима у њиховом изражавању;
- Опасно понашање;
- Другарство;
- Правила понашања у гостима или током свечаности;
- Моје мјесто;
- Природне љепоте мог краја;
- Важнији објекти у мом мјесту;
- Значајни датуми у мјесту;
- Занимања људи у мом мјесту;

Биљке и животиње моје околине;

- Домаће животиње ;
- Станишта домаћих животиња;
- Исхрана домаћих животиња;
- Користи од домаћих животиња;
- Дивље животиње;
- Станишта дивљих животиња;
- Домаће и дивље животиње (груписање);
- Друге животиње (птице, сисари, инсекти, водоземци);
- Воће и користи од воћа;
- Поврће и користи од поврћа;
- Воће и поврће (груписање);
- Дрвеће, лишће и плодови;

Оријентација у времену и простору и годишња доба;

- Дијелови дана;
- Дани у седмици;
- Јесен (шума у јесен, рад људи у јесен, вријеме у јесен)

- Зима (основна обиљежја зиме, домаће и дивље животиње зими)
- Прољеће (изглед природе у прољеће, рад људи у прољеће, шума у прољеће)
- Љето (изглед природе, радови људи у љето, љетни одмор)

Саобраћај.

- Правила понашања у саобраћају;
- Пред семафором;
- Пред пјешачким прелазом;
- Саобраћајни знаци;
- Понашање у возилима јавног саобраћаја;
- Опасно понашање у саобраћају;

Упутства наставнику:

Могуће је користити садржаје и активности из претходног нивоа уз проширивање и увођење нових појмова у складу са искуством и могућностима ученика и појмовима који се јављају у оквиру садржаја других активности;

Упутства која су наведена и препоручена у I нивоу за предмет *Познавање околине* су подједнако значајна и примјенљива у свим нивоима школовања, а ово упутство је допуна с обзиром да се у II нивоу повећавају и захтјеви. У II нивоу предметног подручја *Познавање околине* налазе се исходи који имају материјални карактер и усмјерени су на знања (годишња доба, занимања људи, називи школе, мјеста) те је током рада потребно често провјеравати знање ученика и понављати усвојене појмове због брзог заборављања што је специфична карактеристика ученике са УТИОФ. Треба имати у виду да су ученици на старијем узрасту, те постоји више могућности реализације програма у непосредном окружењу, односно природи и друштвеној заједници.

Садржаје који се тичу теме *породица, живот и рад у родитељском дому* и *Моја средина и рад људи* реализовати уз максимално укључивање родитеља како би ученици у кућном и амбијенту шире социјалне заједнице увјежбавали одређене активности, односно остваривали исходе.

Садржаји исходи предмета *Познавање околине* у другом нивоу корелирају са садржајима и исходима предмета *Развој говора и комуникацијске вјештине, Физичко и здравствено васпитање, Брига о себи и социјални развој* и *Васпитни рад у одјељењској заједници*.

Исходи учења треба да буду у складу са ученичким могућностима, те уколико се препозна да су очекивања наведена у II нивоу презахтјевна за одређене ученике, користимо се исходима и пратити показатеље претходног нивоа.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 144	Прва година 4
Друга година 144	Друга година 4
Трећа година 144	Трећа година 4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала и радозналост кроз активан однос и комуникацију са средином која га окружује, те упознавање спољашњих карактеристика предмета, бића, процеса и појава и разумијевање своје улоге у природној и друштвеној средини.

Посебни циљеви

- Проширивање знања о породици, природној и друштвеној средини.
- Проширивање знања о школи и мјесту у којем живе.
- Стицање знања о неопходним условима за живот и здравље.
- Развијање радних, хигијенских и културних навика.
- Развијање вјештина оријентисања у времену и простору.
- Оспособљавање за активно учествовање у саобраћају и његовање саобраћајне културе.
- Развијање свијести о потреби чувања околине.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Именује чланове уже породице	Именује или показује чланове своје уже породице.	Повезује имена чланова своје породице са појмовима мама, тата, брат и сестра.	Објашњава ко су чланови уже породице.
Именује чланове шире породице	Именује или показује неке чланове своје шире породице(стричеви, тетке, ујаци, бабе, деде).	Повезује имена неких чланова шире породице са појмовима баба, деда, тетка, стриц, ујак).	Објашњава ко су чланови шире породице.

Набраја и описује обавезе сваког члана породице у родитељском дому.	Набраја или описује обавезе родитеља и послове које могу радити дјеца у родитељском дому.	Објашњава које послове у родитељском дому обављају мама и тата, бака и деда, а које брат и сестра.	Објашњава које послове у родитељском дому обављају мама и тата, баба и деда, а које брат и сестра.
Објашњава неке међусобне односе у породици	Уз подршку наставника, објашњава да су мама и тата његови родитељи и његовог брата и сестре.	Уз подршку наставника, објашњава ко су родитељи, да су баке родиле маму и тату, стрица и ујку, тетку, да су тетке мамине и татине сестре, да је стриц татин брат, а ујак мамин.	Уз подршку наставника или самостално, објашњава ко су родитељи, да су баке родиле маму и тату, стрица и ујку, тетку, да су тетке мамине и татине сестре, да је стриц татин брат, а ујак мамин.
Објашњава правила лијепог понашања у различитим породичним ситуацијама (слава, рођендан, гости, празници).	Уз подршку наставника, препознаје на сликама лијепо понашање у одређеним ситуацијама (рођендан, слава, долазак гостију).	Уз подршку наставника, објашњава учтиве фразе у одређеним ситуацијама („хвала“, „изволи“, „молим“, „срећан рођендан“, „срећна слава“, „срећна Нова година“...).	Приликом обиљежавања различитих свечаности у школи (приредбе, школска слава, рођендани) користи научене норме понашања и учтиве фразе.
Именује и објашњава функцију сваке просторије у стану/кући.	Набраја просторије у свом родитељском дому.	Објашњава функцију сваке просторије у свом родитељском дому.	Објашњава функцију сваке просторије у свом родитељском дому.
Именује и објашњава намјештај и уређаје сваке просторије у стану/кући.	Набраја намјештај и уређаје у свом родитељском дому.	Повезује намјештај са просторијом у којој се налази и објашњава функцију неких електричних уређаја.	Повезује намјештај са просторијом у којој се налази и објашњава функцију неких електричних уређаја.
Објашњава опасности које могу настати неправилним руковањем електричних апарата.	Описује слике на којима су приказане опасности изазване неправилним руковањем електричним апаратима.	Објашњава начин на који настају опасности изазване неправилним руковањем електричним апаратима.	Самостално или уз подршку, рукује одређеним електричним уређајима.
Набраја и објашњава занимања радника школе.	Именује или показује неке раднике школе.	Објашњава занимања неких радника школе.	Набраја и објашњава занимања и послове неких радника школе.

Објашњава правила понашања ученика у школи (поздрављање старијих, поштовање кућног реда).	Препознаје или објашњава на сликама које понашање је лијепо, а које није (чување школског прибора, поздрављање старијих, поштовање кућног реда у учионици, ходнику и трпезарији, понашање за вријеме јела, доласка у школу...).	Разликује на сликама које понашање је лијепо, а које није.	Уз подршку или самостално, придржава се основних правила понашања у школи.
Описује изглед, младунце, станиште, користи домаћих животиња.	Именује домаће животиње и повезује их са њиховим младунцима; описује изглед неких домаћих животиња(кокош има перје, свиња папке, овца има вуну, крава кожу, мачка и пас имају длаку...); повезује домаће животиње са њиховим стаништем, набраја неке користи домаћих животиња.	Уз подршку или самостално, објашњава ко су домаће животиње и њихови млади, гдје живе и које користи од њих има човјек.	Објашњава ко су домаће животиње и њихови млади, гдје живе и које користи од њих има човјек.
Описује начин исхране и бригу о здрављу домаћих животиња.	Идентификује на сликама чиме се хране домаће животиње(сијено, кукуруз, дјетелина, жито ...).	Уз подршку наставника, описује на сликама како се хране домаће животиње.	Повезује слику животиње са одговарајућом храном.
Објашњава ко је ветеринар.	Уз подршку наставника, на основу слике именује ветеринара као доктора за животиње.	Уз подршку или самостално, описује ветеринара као доктора за животиње.	Објашњава да је ветеринар задужен за здравље животиња.
Описује изглед, младунце, станиште и чиме се хране дивље животиње.	Именује и дивље животиње и повезује их са њиховим младим; описује изглед неких дивљих животиња; објашњава гдје живе и чиме се хране дивље животиње.	Уз подршку или самостално, објашњава ко су дивље животиње, ко су њихови млади, гдје живе и чиме се хране.	Уз подршку или самостално, објашњава ко су дивље животиње, ко су њихови млади, гдје живе и чиме се хране.
Набраја неке врсте птица, водоземаца и инсеката.	Именује или показује на сликама неке птице (врабац, ластва, сова, орао; жаба, змија, гуштер; пчела, бубамара, лептир, мува, паук.).	Проширује број појмова везаних за птице, водоземце и инсекте.	Проширује број појмова везаних за птице, водоземце и инсекте.

Набраја и описује биљке своје околине.	Именује или показује на сликама неке биљке своје околине (цвијет, дрво, трава, жбун, воће, повреће).	Уз подршку наставника или самостално, набраја биљке своје околине и уочава разлике у њиховом изгледу.	Набраја и објашњава неке карактеристике биљака(боја, изглед, мјесто гдје расту...).
Уочава и описује природна станишта биљака.	Показује или именује природна станишта биљака (шума, ливада).	Уз подршку наставника или самостално, набраја биљке шуме и ливаде и уочава разлике у њиховом изгледу.	Набраја и описује неке карактеристике биљака шуме и ливаде (бор и јела имају иглице, зелени су током цијеле године, кестен и храст имају лишће и плодове...).
Уочава и описује култивисана станишта биљака.	Показује или именује култивисана станишта биљака (повртњак, њива, воћњак, парк).	Уз подршку наставника или самостално, набраја биљке повртњака, њиве, воћњака, парка и уочава разлике у њиховом изгледу.	Набраја и описује неке карактеристике биљака повртњака, њиве, воћњака, парка и уочава разлике у њиховом изгледу.
Набраја користи биљака.	Именује или препознаје производе од биљака (сок, џем, хљеб, чај...)	Повезује биљке са производом који се добије прерадом.	Набраја користи од већег броја различитих биљака (воће, поврће, житарице, љековито биље...).
Именује и описује изглед украсних (собних) биљака (дрво живота, фикус, лала, зумбул).	Уз подршку наставника, именује или показује на сликама неке украсне биљке (фикус, лала, дрво живота...).	Именује, црта, описује неке украсне биљке.	Уз подршку или самостално, именује називе неких украсних биљака (ружа, лала, јоргован...) и објашњава њихов изглед и начин на који човјек брине о њима.
Набраја дијелове биљке (коријен, стабло, лист, цвијет, плод).	Уз подршку наставника, уочава да се биљка састоји из различитих дијелова и именује их.	Уз подршку наставника, или самостално уочава да се биљка састоји из различитих дијелова и именује их.	Именује дијелове биљке и прати развој засађене биљке у одјељењу или код куће.

Именује основне врсте хране карактеристичне за мјесто у којем живи.	Уз подршку наставника, на сликама уочава и именује неку храну (месо, млијеко, јогурт, јаја, сланина, сарма, пита, јабука, крушка...).	Уз подршку наставника, групише храну у одговарајуће категорије (млијеко и млијечни производи, месо и месне прерађевине, воће и поврће, грицкалице, слаткиши...).	Уз подршку или самостално, именује основне врсте хране . Групише их; објашњава шта једе за доручак, ручак, ужину и вечеру.
Именује или показује на сликама здраве намирнице.	Уз подршку наставника или самостално, именује основне врсте хране.	Именује намирнице са слике и уз подршку наставника објашњава која храна је здрава, а која није.	Именује и групише здраве и нездраве намирнице.
Набраја гдје све има воде на Земљи (поток, ријека, бара, море, језеро).	Уз подршку наставника, именује на сликама поток, ријеку, бару, језеро, море и океан.	Уз подршку наставника, описује гдје све има воде на Земљи.	Разликује на сликама и објашњава изглед и разлику потока, баре, ријеке, мора и океана. Разликује текуће и стајаће воде.
Објашњава стања воде (течно, гасовито и чврсто).	Уз подршку наставника, идентификује да се вода може наћи у различитом стању (вода у чаши, коцка леда, кључала вода).	Уз подршку наставника или самостално, именује и описује стања воде.	Набраја и описује стања воде.
Објашњава значај воде, ваздуха и сунца за људе биљке и животиње.	Уочава значај воде, ваздуха и сунца за људе, биљке и животиње путем илустрација и на конкретним примјерима.	Објашњава значај воде, ваздуха и сунца за људе, биљке и животиње путем илустрација и на конкретним примјерима.	Уз помоћ наставника његује биљке и зна значај воде, ваздуха и сунца за његов живот и осталих живих бића.
Именује/набраја врсте саобраћаја и саобраћајна средства.	Уз подршку наставника, идентификује да нека возила (бицикл, ауто, аутобус, воз, авион, брод) саобраћају разлитим путевима.	Уз подршку наставника, именује врсте саобраћаја (копнени, ваздушни и водени) и објашњава која возила њима припадају.	Групише возила у одговарајућу врсту саобраћаја.
Објашњава основна правила понашања у саобраћају.	Уз подршку наставника, користи полигон и објашњава појам раскрснице, семафора, тротоара и пјешачког прелаза, те основних саобраћајних знакова.	Објашњава намјену раскрснице, семафора, тротоара и пјешачког прелаза, те основних саобраћајних знакова. Демонстрира научено.	Објашњава намјену раскрснице, семафора, тротоара и пјешачког прелаза, те основних саобраћајних знакова. Демонстрира научено.

Описује опасно понашање у саобраћају.	Уз подршку наставника, уочава и описује слике на којима је приказано опасно понашање у саобраћају (играње на улици, истрчавање на улицу, прелазак на мјестима која нису предвиђена, непоштовање саобраћајних знакова...).	Уз подршку наставника или самостално, описује које понашање је опасно, а које није.	Уз подршку наставника или самостално, описује које понашање је опасно, а које није.
Именује дане у седмици.	Именује правилним редосљедом дане у седмици.	Уз подршку наставника, објашњава да седмица има седам дана и повезује редни број са одговарајућим даном у седмици.	Објашњава да седмица има седам дана, именује правилним редосљедом дане у седмици.
Разликује појмове јуче, данас, сутра.	Уз подршку наставника, објашњава да је данас сада, јуче је дан прије, а сутра дан послије.	Уз подршку наставника, објашњава да је данас сада, јуче је дан прије, а сутра дан послије.	Уз подршку наставника, објашњава да је данас сада, јуче је дан прије, а сутра дан послије.
Објашњава појам радног дана и викенда.	Именује дане у седмици правилним редосљедом.	Уз подршку наставника, објашњава да су дани којима иде у школу радни дани, а викенд дани којима не иде.	Уз подршку наставника, именује који су дани радни, а који дани викенда.
Набраја мјесеце у години.	Уз подршку наставника, именује мјесеце у години.	Уз подршку наставника, набраја мјесеце у години.	Уз подршку наставника, набраја мјесеце у години.
Набраја основне одлике јесени (изглед природе, радови људи у јесен, вријеме у јесен).	Уз подршку наставника, описује изглед природе у јесен, радове људи у јесен, вријеме у јесен.	Проширује број појмова везаних за јесен.	Проширује број појмова везаних за јесен.
Набраја основне одлике зиме (изглед природе, вријеме у зиму).	Уз подршку наставника, описује изглед природе у зиму, временске прилике зими.	Проширује број појмова везаних за зиму.	Проширује број појмова везаних за зиму.
Набраја основне одлике прољећа (изглед природе, рад људи, вријеме у прољеће).	Уз подршку наставника, описује изглед природе у прољеће, радове људи и временске прилике.	Проширује број појмова везаних за прољеће.	Проширује број појмова везаних за прољеће.

Набраја основне одлике љета (изглед природе, рад људи, вријеме у љето).	Уз подршку наставника, описује изглед природе љети, радове људи и временске прилике.	Проширује број појмова везаних за љето.	Проширује број појмова везаних за љето.
Употребом апликативних слика води календар природе.	Именује временске прилике на основу апликативних слика (облачно, сунчано, магла, снијег, град...).	Одређује временске прилике на основу непосредног посматрања околине, бира одговарајућу апликативну слику и уз помоћ наставника води календар природе.	Самостално прати временске прилике на основу непосредног посматрања околине и води календар природе (на одговарајуће мјесто лијепи апликативну слику).
Разликује обиљежја рељефа.	Уз подршку наставника, именује и описује на слици дијелове рељефа (брдо, планина, равница).	Уз подршку или самостално, набраја, показује и описује дијелове рељефа.	Објашњава и повезује слику брда, равнице и планине са одговарајућим појмом.
Именује рељефне цјелине у свом крају.	Уочава и именује рељефне цјелине у свом мјесту (ријека, брдо, планина).	Уочава и именује рељефне цјелине у ширем завичају (ријека, брдо, планина).	Уочава и именује рељефне цјелине у ширем завичају (ријека, брдо, планина).
Описује изглед града и села.	Уз подршку наставника, показује или описује слике града и села.	Уз подршку или самостално, описује изглед града и села (њиве, куће, зграде, предузећа, болнице, школе...).	Описује изглед града и села и идентификује га као село или град.
Именује мјесто у којем живи и своју адресу.	Уз подршку наставника, именује мјесто у којем живи и наводи своју адресу.	Одговара на питање гдје живи.	Објашњава гдје живи.
Наводи најважније објекте у свом мјесту.	Уз подршку наставника, препознаје и именује на сликама важније објекте у свом мјесту (споменик, стадион, школа, болница, музеј, полиција, позориште).	Именује и објашњава важније установе у свом мјесту.	Проширује број појмова везаних за објекте у мјесту у којем живи.
Набраја занимања људи у мјесту и предузећа/установе у којима раде.	Уз подршку наставника, на сликама именује нека занимања људи и предузећа/установе (болнице-љекар, школе-учитељ, продавница-трговац, месница-месар).	Самостално или уз подршку, објашњава нека занимања људи и проширује појмове везане за занимања и установе.	Објашњава нека занимања људи и проширује појмове везане за занимања и установе.

Набраја производе или услуге одређених занимања.	Уз подршку наставника, објашњава нека занимања људи (љекар, учитељица, мајстор, зубар, кројачица, фризер...).	Уз подршку наставника, објашњава производе или услуге одређених занимања (код лекара иде кад је болестан, пекар прави хљеб и пецива, учитељица учи дјецу...).	Повезује производе или услуге са одређеним занимањем.
Учествује у заједничком уређењу школског простора, дворишта и околине.	Уз подршку наставника, заједно са другарима из разреда, враћа материјал за рад на предвиђено мјесто, одлаже отпатке у корпу, уређује учионицу/двориште школе.	Уз подршку наставника, заједно са другарима из разреда, враћа материјал за рад на предвиђено мјесто, одлаже отпатке у корпу, уређује учионицу/двориште школе.	Уз подршку наставника, заједно са другарима из разреда, враћа материјал за рад на предвиђено мјесто, одлаже отпатке у корпу, уређује учионицу/двориште школе.
Препознаје и описује чисту природну околинду.	Уз подршку наставника, на сликама препознаје и описује чисту и загађену околинду.	Уз подршку наставника, објашњава како изгледа чиста околина; како човјек утиче на околинду (бацање смећа, бацање отпада у ријеку...).	Објашњава како човјек позитивно и негативно утиче на околинду и како чува и одржава чист околиш.
Објашњава чиме и како се загађује вода, ваздух и земљиште.	Уз подршку наставника, на сликама описује како се загађује вода ваздух и земљиште (бацање смећа, отпадне воде, дим).	Уз подршку наставника, објашњава начине загађивање вода, ваздух и земљиште.	Уз подршку или самостално, објашњава како људи брину о заштити животне средине.
На примјерен начин обиљежава Дан планете Земље и Дан вода.	Уз подршку наставника и разреда, обиљежава Дан планете Земље и Дан вода.	Уз подршку наставника и разреда, обиљежава Дан планете Земље и Дан вода.	Обиљежава Дан планете Земље и Дан вода кроз пригодне активности.
Обиљежава празнике у породици.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.	Уз подршку наставника, објашњава и обиљежава своје празнике.

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Породица и породичне везе;

- Ужа породица;
- Шира породица;
- Међусобни односи у породици;
- Обавезе чланова породице у родитељском дому;
- Празници.
- Правила понашања у различитим породичним ситуацијама (рођендани, славе, празници);
- Просторије у кући/стану;
- Намјештај у кући/стану;
- Уређаји у стану/кући;
- Опасности због неправилног руковања електричним уређајима;
- Врсте хране;
- Здрава исхрана;

Оријентација у времену и годишња доба;

- Седмица;
- Оријентација у времену (јуче, данас, сутра);
- Мјесеци у години;
- Јесен (изглед природе, рад људи у јесен, вријеме у јесен);
- Зима (изглед природе и вријеме у зиму);
- Прољеће (изглед природе, рад људи и вријеме у прољеће);
- Љето (изглед природе, рад људи и вријеме у љето);
- Календар природе;

Биљке и животиње моје околине;

- Домаће животиње (изглед, младунци, станишта, користи);
- Исхрана и брига о здрављу домаћих животиња;
- Дивље животиње (изглед, младунци, станишта);
- Птице моје околине;

- Инсекти;
- Биљке моје околине;
- Биљке шуме и парка;
- Биљке ливаде и шуме;
- Воћњак;
- Повртњак;
- Њива;
- Украсне биљке;
- Дијелови биљке;
- Значај биљака за човјека;

Екологија;

- Вода на Земљи;
- Текуће и стајаће воде;
- Агрегатна стања воде;
- Значај воде за живи свијет;
- Значај ваздуха за живи свијет;
- Значај Сунца за живи свијет;
- Обиљежавање дана планете Земље и Дана вода;
- Чиста околина; Загађена околина;
- Развијање еколошке свијести;

Моја средина и рад људи;

- Правила понашања ученика у школи;
- Рељеф земљишта (брдо, планина, равница);
- Рељеф мог завичаја
- Моје мјесто и адреса;
- Моје мјесто/град;
- Моје мјесто/село;
- Најважнији објекти у мом мјесту;
- Занимања људи у мом мјесту;
- Предузећа и установе у мјесту;
- Животни простор, заједничко уређивање школског простора, дворишта и околине;

Саобраћај.

- Правила понашања у саобраћају;
- Појам раскрснице;
- Врсте саобраћаја;
- Саобраћајна средства;
- Саобраћајни знаци;
- Опасно понашање у саобраћају;

Упутства наставнику:

Раније наведена упутства за предметно подручје *Познавање околине* односе се и на рад у III нивоу.

Специфичност рада у III нивоу огледа се у потреби што интензивнијег функционалног увјежбавања научног знања и стечених вјештина у активностима свакодневног живота.

Садржаје реализовати у складу са могућностима сваког појединца.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Предметно подручје *Физичко и здравствено васпитање* омогућава ученицима да задовоље своју потребу за кретањем и игром, те да усвајају навике здравог живљења. Ученик учи да влада простором, користи нове покрете, развија снагу, окретност, издржљивост, прецизност и учвршћује хигијенске навике. *Физичко и здравствено васпитање* је важно за cjелокупан психофизички развој ученика имајући у виду да покрет представља и средство комуникације и самоактуализације сваког појединца.

I ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова

Прва година	180
Друга година	108
Трећа година	108

Седмични фонд часова

Прва година	5
Друга година	3
Трећа година	3

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз увјежбавање грубе и fine моторике, доживљај сопствене тјелесности, сналажење у простору и усвајање навика очувања здравља и свакодневног физичког вјежбања.

Посебни циљеви

- Развијање постуре тијела и различитих форми кретања;
- Развијање здравствених и хигијенских навика ради ефикасног јачања и очувања здравља, повећање отпорности организма на неповољне утицаје средине;
- Развијање спретности и вјештине руковања спортским реквизитима
- Подстицање пријатних емоција и контрола емоција у физичкој активности;
- Развијање визуелне, аудитивне и тактилне перцепције и пажње кроз учешће у физичким активностима;
- Учествовање у групним активностима и развој социјалне интеракције

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Упознаје простор у коме се налази, адекватно се креће кроз простор и сналази се у простору у коме борави.	Креће се сигурно у познатом простору.	Креће се у различитим просторијама.	Креће се сигурно у различитим просторијама и на различитим подлогама.
Заузима и одржава правилан положај тијела током мировања и кретања	Уз подршку одржавати правилан положај тијела током мировања и кретања.	Самостално одржава положај тијела током мировања и уз подршку током кретања.	Одржава правилан положај тијела у задатим активностима.
Правилно држи кичмени стуб и главу при стајању, сједењу и ходању.	Правилно држи кичмени стуб неколико тренутака.	Правилно држи кичмени стуб уз имитирање или помоћ.	Правилно држи и исправља кичмени стуб на вербални налог.
Изводи различите покрете цијелим тијелом и дијеловима тијела.	Изводи једноставне покрете уз модел и навођење	Изводи поједине покрете краткотрајно и уз навођење.	Изводи имитирањем или на вербалне инструкције
Правилно сједи (на столицама са наслоном, клупи).	Краткотрајно сједи у правилном положају	Сједи уз стално навођење и опомињање.	Сједи дужи период у правилном положају.
Хода на петама и прстима, унапријед и уназад.	Хода уз придржавање на петама и прстима напријед и/или назад	Хода уз краткотрајно на петама и прстима напријед и/или назад.	Хода самостално на петама и прстима напријед и/или назад
Хода по различитом ритму и различитом дужином корака.	Реагује на промјену ритма (успорава или убрзава) и мијења дужину корака уз навођење	Мијења ритам имитацијом (кад хода у групи, усклађује ритам са остатком групе), мијења дужину корака имитацијом.	На вербални налог мијења ритам ходања и дужину корака.
Хода по означеној линији и ниској греди.	Вођен за руку хода по јасно означеној широкој правој линији.	Хода по јасно означеној правој линији, али су присутне грешке и одступања. Уз значајну помоћ наставника пење се и силази са ниске греде.	Сам или уз помоћ хода по јасно означеној правој линији и ниској греди.

Трчи по различитим површинама.	Трчи по трави, земљаној стази, шљунку, бетону, паркету уз навођење.	Трчи по трави, земљаној стази, шљунку, бетону, паркету	Трчи по неравном терену или меканој подлози (спужве, струњаче).
Трчи пратећи групу, у колони и мијењајући правац.	Краткотрајно трчи пратећи групу. Краткотрајно се задржава у колони. Насумично трчи и мијења правац.	Трчи у групи уз навођење. У колони остаје уз подстицај и вођење. Трчи и мијења правац трчања уз навођење.	Самостално трчи и прати групу. Сам приликом трчања задржава мјесто у колони. Трчи и мијења правац на налог или имитирањем других сам или уз помоћ.
Прелази преко препреке (заобилази, прекорачује, прескаче).	Превазилази препреке уз помоћ и вођење.	Имитира преласке преко препрека	Самостално прелази препреке
Одржава равнотежу при стајању на двије и једној ноzi.	Одржава равнотежу док стоји на стабилној подлози.	Одржава равнотежу док стоји двјема ногама на нестабилној подлози (нпр. стоји на трамполини по којој други ученик скаче). Самостално стоји на једној ноzi 1-3 секунде.	Одржава равнотежу затворених очију стојећи на обје ноге. Самостално стоји на једној ноzi 4-5 секунди.
Одржава равнотежу приликом извођења чучња.	Уз помоћ се спушта, кратко задржава, и подиже из чучња.	Сам се спушта и задржава у чучњу, уз помоћ се подиже.	Самостално изводи чучањ (спушта, задржава и подиже).
Одржава равнотежу приликом пењања и спуштања.	Сам или уз помоћ се пење и спушта низ степенице.	Сам или уз помоћ се пење и спушта низ тобоган.	Уз помоћ се пење и спушта низ шведске љестве.
Одржава равнотежу на великој (пилатес) лопти.	Одржава равнотежу док сједећи на лопти цупка горе-доље.	Одржава равнотежу док се сједећи или потрбушке помјера напред-назад.	Одржава равнотежу док се сједећи или потрбушке помјера лијево-десно.
Одржава равнотежу при промјени положаја тијела.	Краткотрајно и непредвидиво балансира и одржава равнотежу.	Одржава равнотежу уз асистенцију и помоћ.	Одржава равнотежу приликом промјене положаја тијела.

Одржава равнотежу носећи лопту, кутију.	Одржава равнотежу уз помоћ и корекцију.	Одржава равнотежу краткотрајно.	Одржава равнотежу носећи лопту.
Скаче и прескакаче , провлачи се и пуже.	Прескаче најједноставније препреке (уске, ниске) уз вођење. Краткотрајно учествује у играма провлачења и пужења.	Прескаче препреке уз помоћ. Провлачи се и пуже уз асистенцију.	Прескаче препреке имитирањем или уз вербално навођење. Провлачи се и пуже на вербалну инструкцију/гест.
Скакуће на двије ноге.	Скакуће уз придржавање у мјесту.	Скаче више до три скока за редом.	Скакутањем прелази задату раздаљину.
Изводи различите облике кретања.	Извршава налоге који подразумевају једноставне облике кретања.	Извршава налоге који захтијевају више облика кретања уз подршку наставника.	Самостално учествује у сложенијим активностима и извршава налоге без подршке који се тичу различитих облика кретања.
Имитира једноструке покрете.	Опонаша један покрет који чини друга особа (нпр. дигни руку) уз навођење.	На инструкцију „уради ово“ опонаша један покрет који чини друга особа (нпр. дигни руку) уз вербалну помоћ.	Самостално имитира један покрет који изводи друга особа.
Имитира вишеструке покрете.	На инструкцију „уради ово“ опонаша 2 везана покрета који чини друга особа (нпр. сагни се, дотакни под) уз навођење.	На инструкцију „уради ово“ опонаша 2 везана покрета који чини друга особа (нпр. сагни се, дотакни под) уз вербалну помоћ.	Самостално имитира 2 везана покрета који изводи друга особа.
Имитира једноструке радње.	На инструкцију „уради ово“ опонаша једну радњу коју чини друга особа (нпр.прођи кроз обруч) уз навођење.	На инструкцију „уради ово“ опонаша један покрет који чини друга особа (нпр.прођи кроз обруч) уз вербалну помоћ.	Самостално имитира један покрет који изводи друга особа.
Имитира вишеструке радње.	На инструкцију „уради ово“ опонаша 2 везане радње које чини друга особа (ходај по греди па скочи на струњачу) уз навођење.	На инструкцију „уради ово“ опонаша 2 везане радње које чини друга особа (ходај по греди па скочи на струњачу) уз вербалну помоћ.	Самостално имитира 2 везане радње који изводи друга особа.

Перципира својства предмета кроз манипулацију различитим дидактичким материјалима.	Кратко погледа предмет и у стању је да краткотрајно задржи пажњу на њему.	Задржава поглед на предмету, показује интерес за предмет.	Разумије својство и намјену предмета, манипулише са њим током задате активности.
Извршава вјежбе fine моторике.	Краткотрајно извршава активности који развијају фину моторику.	Извршава активности уз помоћ и усмјеравање.	Извршава активности уз навођење.
Шутира лопту из стојећег положаја.	Шутира без адекватне јачине и неусмјерено.	Шутира лопту непрецизно.	Шутира лопту спретно.
Баца, хвата и котрља лопте различитих величина.	Насумично баца веће лопте. Хвата велике лопте бачене са мање удаљености . Ученици сједе једно насупрот другом и котрљају лопту уз навођење и помоћ.	Покушава да баци циљано лопту. Хвата велике лопте бачене са средње удаљености. Сједе једно насупрот другом и котрљају лопту уз вербалне инструкције.	Баца циљано лопту уз подстицај. Хвата средње велике лопте бачене с мање удаљености. Сједе једно насупрот другом и котрљају лопту.
Добацује се лоптом са другим дјететом.	Насумично баца лопту и циљањо добацивање и хватање може уз асистирање и усмјеравање.	Добацује се лоптом са другим дјететом уз директе инструкције и усмјеравање.	Добацује се лоптом уз вербалне или невербалне инструкције.
Учествује у дјечијим играма кретњи.	Краткотрајно учествује у играма (гања, ледени чича, жмирка, иде маца око тебе, боде јеж...) не поштујући правила.	Учествује у играма, досљедније слиједи правила.	Игра се групних игара уз поштовање правила уз подсећање наставника. Чека свој ред.
Показује/именује дијелове тијела.	На захтјев наставника врши покрете који укључује назив дијела тијела (дигни руку, спусти главу, дигни ногу...).	Показује/именује дијелове тијела на захтјев.	Показује/именује дијелове тијела на другоме.
Имитира фацијалне експресије и оралну моторику.	На инструкцију „уради ово“ опонаша помјерање уста и језика друге особе уз навођење	На инструкцију „уради ово“ опонаша помјерање. обрва и очију друге особе уз навођење.	На инструкцију „уради ово“ опонаша експресију (покрете лица - очи, обрве, уста, језик) друге особе.

Повезује дијелове тијела са одређеним радњама личне хигијене.	Повезује дијелове тијела са радњама личне хигијене уз помоћ и усмјеравање.	Повезује дијелове тијела и радње личне хигијене уз навођење.	Самостално повезује радњу личне хигијене и дијелове тијела.
Повезује радње личне хигијене са прибором.	Повезује уз помоћ и усмјеравање.	Повезује прибор и радњу уз навођење.	Самостално повезује радњу и прибор.
Примјењује елементарне вјештине за спровођење хигијене руку, уста и лица.	Уз подршку примјењује елементарне вјештине за спровођење хигијене руку, уста и лица.	Уз вербалне инструкције примјењује елементарне вјештине за спровођење хигијене руку, уста и лица.	Пере руке и зубе, брише нос, умива се.
Исказује своје потребе за тоалетом.	Исказује потребе уз стално подстицање и присутне повремене незгоде.	Вербално или невербално исказује потребе али несамосталан у обављању.	Вербално или невербално исказује потребе.
Примјењује елементарне вјештине при узимању obroka.	Храни се и пије воду уз помоћ и навођење. Сједи за вријеме кратког obroka.	Храни се и пије воду уз корекције и опомене. Сједи за вријеме obroka и рјеђе просипа храну.	Самостално се храни и пије воду. Поставља и склања храну уз помоћ.
Усваја хигијенске и и културне навике током јела.	Пере руке прије и послије јела, узима оброк уз помоћ.	Пере руке прије и послије јела, самостално узима оброк. Чисти сто уз подстицање.	Пере руке прије и послије јела, узима оброк, чисти сто, помаже другима.
Усваја навику шетње, боравка у природи (школски излети).	Учествује у шетању и боравку у природи уз помоћ	Учествује у шетњи и боравку у природи самостално.	Радује се боравку у природи и шетњи.
Примјењује елементарне вјештине при облачењу и обувању.	Изува се и обува и облачи уз помоћ.	Изува се и обува и облачи уз вербално навођење.	Самостално изува и обува и облачи једноставну обућу и одјећу (натикаче, папуче, каљаче, шал, капа, јакна...).
Учествује у вјежбама релаксације.	Учествује у вјежбама релаксације уз навођење.	Краткотрајно учествује у вјежбама релаксације.	Учествује у вјежбама релаксације, правилно дише.
Изражава различите емоције у спорту и игри.	Испољава задовољство при учествовању у групним активностима.	Успоставља дјелимичну контролу над емоцијама (побједа, пораз, награда, казна итд.).	Свјесно и успјешно контролише емоције у одређеним ситуацијама.

Усваја норме понашања које утичу на очување здравља.	Учествује у активностима одржавања личне хигијене и здравља уз подршку наставника.	Самостално извршава активности одржавања личне хигијене и здравља уз надзор.	Његује своје тијело у циљу одржавања личне хигијене и здравља.
Слободније и сигурније извршава различите моторичке радње.	Извршава налоге који подразумевају 2-3 активности.	Вјешто извршава сложене налоге, уз демонстрацију.	Самостално извршава сложене налоге, спретно изводи више везаних вјежби.

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Став, равнотежа и покрет;

- Дијелови тијела
- Вјежбе равнотеже (стајање на двије ноге, стајање на трамполини, стајање на ниској греди);
- Слободно ходање и трчање
- Различити облици ходања и трчања уз правилно држање тијела (брзо- полако, на предњем дијелу стопала, са високим подизањем кољена, бацавањем ногу назад);
- Ходање по различитим подлогама (мекано, тврдо, оштро, хладно);
- Пузање на различите начине;
- Ваљање, љуљање у сједу,
- Пењање уз љестве;
- Провлачење испод стола, столице, кроз обруч, окна љестви, испод гимнастичких справа и сл.
- Скокови и поскоци у мјесту: напријед, назад, бочно, суножно, једноножно;
- Скок удаљ из мјеста суножним одразом;
- Скок у дубину са мале висине на меку подлогу (пијесак или струњача);
- Вјежбе обликовања без справа и са справама (траке, вијаче, чуњеви, лопте и сл.) са и без музичке пратње;

Координација покрета и спретност

- Прескакање реквизита поређаних на тлу (вијаче, нацртане линије и др.);
- Прескакање ниских препрека, прескакање јарка кратким залетом;
- Дизање и ношење предмета на различите начине: испод руке на рамену, на глави уз придржавање рукама;
- Бацање лоптице удаљ, бољом и слабијом руком, бацање лоптице објема рукама преко главе, кроз ноге и сл.

- Бацање лоптице у циљ (корпа);
- Вјежбе са ситнијим реквизитима;
- Кретање уз музичку пратњу са промјеном ритма и темпа;
- Котрљање различитих лопти на разне начине;
- Додавање и хватање лопти објема рукама у мјесту
- Вјежбе fine моторике (низање перли, цјепкање папирића, редање ситног материјала, дидактичке игрице)

Здравствене и хигијенске навике

- Прибор за личну хигијену
- Брисање марамицом; Прање руку; Прање зуба; Умивање
- Употреба тоалета
- Узимање оброка
- Излети и пјешачења;

Перцепција и пажња

- Слушање различитих звукова
- Игре за развој визуелне перцепције (уметалке, скривалице, препознавање боја и облика)
- Игре за развој тактилне перцепције (препознавање предмета додиром)
- Опонашање звука и покрета животиње, биљака, предмета, јунака из прича, цртаних филмова

Емоције

- Огледало осјећања;
- Препознавање и опонашање различитих емоција;
- Контрола емоција у игри
- Емотивно реаговање

Игре

- Вучење и гурање у паровима;
- Ходање и трчање у природи
- Игре различитим лоптама и балонима;
- Једноставне штафетне игре лоптом;
- Игре на снијегу (прављење мањих грудви и гађање циља; санкање, грудвање, „сликање” и цртање по снијегу; прављење Сњешка; такмичарске игре на снијегу; зидање дворца од снијега)
- Игре гађања (Ледени чича, Ћорави бака)
- Игре уз бројалице (Ринге ринге раја; Боде, боде јез)
- Плес (ходање и трчање уз музику, љуљање, тапшање)

Упутства наставнику:

Програмирана и планирана физичка активност благотворно делује на здравствени статус и психосоцијално стање ученика. Да би усвајали позитивне навике за вјежбање и подстицали општи развој (интелектуалног, социјалног, моторичког...), веома је битно упражњавати организоване облике физичке активности од најранијих фаза одрастања. Здравствено васпитање, као активан процес учења и оспособљавања појединца и заједнице да се користе стеченим знањем о здрављу, доприноси формирању правилног односа према здравом начину живота.

При планирању и програмирању рада наставник треба да води рачуна о могућностима школе и својих ученика. Све захтјеве треба реализовати кроз игру и уз помоћ играчака и помагала која су блиска дјечи са УТОИФ. Часове, кад год је могуће, треба организовати у природи, школском дворишту (игралишту), у сали за физичко васпитање, а веома добро и успјешно се могу организовати и у учионици. Потребно је организовати излете у природу, боравак на снијегу, на базену, уз ријеку, на мору.

Посебну пажњу треба посветити чистоћи и провјетравању просторија. Неопходно је предузети све мјере како би се осигурала безбједност ученика и могућност повређивања свела на минимум.

Све вјежбе треба прилагодити индивидуалним способностима ученика и условима у којима се одвија наставни процес. Ове часове треба максимално користити за опуштање ученика. Настава физичког и здравственог васпитања требала би задовољити природну потребу дјетета за покретом и бити извор угодности и задовољства.

Програм *физичког и здравственог васпитања* омогућава јачање мишића, покретљивост зглобова и правилан став тијела. Побуђује љубав према спорту и развија такмичарски дух и омогућује дјечи игру и забаву.

Физичке активности започети елементарним покретима. На почетку ће ученицима вјероватно бити потребна максимална подршка и вођење кроз вјежбу. Временом и кроз увјежбавање, са добрим усмјеравањем ученици ће све вјештије и самосталније изводити вјежбе.

Часови *Физичког и здравственог васпитања* корелирају са осталим предметним подручјима, нарочито са *Бригом о себи и социјалним развојем и вјештинама и стваралаштвом*.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	108	Прва година	3
Друга година	108	Друга година	3
Трећа година	108	Трећа година	3

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз увјежбавање грубе и fine моторике, доживљај сопствене тјелесности, сналажење у простору и усвајање навика очувања здравља и свакодневног физичког вјежбања.

Посебни циљеви

- Развијање постуре тијела и вјештине кретања;
- Развијање манипулативне спретности
- Подстицање пријатних емоција и контрола емоција у физичкој активности;
- Развијање појмова везаних за тијело и усвајање хигијенских и здравствених навика
- Учествовање у групним активностима и развој социјалне интеракције

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Заузима и одржава правилан положај тијела током мировања и кретања.	Уз подршку одржавати правилан положај тијела током мировања и кретања.	Самостално одржавати положај тијела током мировања и уз подршку током кретања.	Одржава правилан положај тијела у задатим активностима.
Изводи комбинације једноставних кретања.	Савладава полигон који укључује 2-3 кретње уз подршку наставника.	Савладава полигон који укључује 3-4 кретње уз подршку наставника.	Самостално Савладава полигон који укључује различите врсте кретњи.
Хода по ниској греди.	Прелази самостално ниску греду стављајући стопало испред стопала.	Уз навођење прелази греду већим корацима, окреће се на греди и враћа на почетак.	Самостално прелази греду већим корацима, окреће се на греди и враћа на почетак.

Хола по различитом ритму и/или различитом дужином корака.	Мијења ритам холања или дужину корака уз навођење.	Краткотрајно мијења ритам холања ил дужину корака уз вербалну помоћ.	На налог самостално мијења ритам холања или дужину корака.
Хола и трчи уз плесак и музичку пратњу.	Различно хола и трчи уз плесак и музичку пратњу уз навођење.	Различно хола и трчи уз плесак и музичку пратњу уз вербалну помоћ.	Самостално различито хола и трчи уз плесак и музичку пратњу неколико секунди.
Трчи по различитом ритму.	Реагује на промјену ритма (успорава или убрзава) уз навођење.	Мијења ритам имитацијом (кад хола у групи, усклађује ритам са остатком групе).	На вербални налог мијења ритам холања.
Трчи пратећи групу, трчи у колони, мијењајући правац.	Трчи у групи и у колони уз навођење. Уз навођење трчи и мијења правац (нпр. заобилази препреке на полигону) уз навођење.	Трчи у групи и у колони уз подстицај Трчи и мијења правац (нпр. заобилази препреке на полигону) краткотрајно и имитирајући друге тркаче.	Самостално трчи и уочава разлику: у групи мијења позицију а у колони трчи задржавајући своју позицију Самостално трчи и мијења правац (нпр. заобилази препреке на полигону).
Скаче на једној и двије ноге.	Самостално скаче на једној или обе ноге неколико пута.	Уз навођење скаче и ускаче у одређен простор (нпр. при игри „Школице“).	Самостално скаче и ускаче у одређен простор (нпр. при игри „Школице“).
Прескаче препреке.	Сам или уз помоћ прескаче плошне препреке (лист папира, конопац...).	Сам или уз помоћ прескаче ниже препреке – до 5 цм.	Сам или уз помоћ прескаче ниже препреке – до 10 цм.
Пуже и провлачи се испод препрека на више начина.	Пуже на више начина уз навођење, од једноставнијих начина ка сложенијим (четвороношке, стомак, леђа, бок). Провлачи се испод чврстих препрека (сто, столица) сам или уз навођење.	Пуже на више начина од једноставнијих начина ка сложенијим, уз вербални налог Уз навођење се провлачи испод меких препрека (испод прекривача, затегнуте шпаге).	Самостално пуже на више начина од једноставнијих начина ка сложенијим Самостално се провлачи испод меких препрека (испод прекривача, затегнуте шпаге).
Манипулише различитим дидактичким материјалима.	Манипулише крупним дидактичким материјалом (коцке, крупне слагалице, уметаљке).	Манипулише дидактичким материјалом (коцке, слагалице, уметаљке).	Манипулише ситнијим дидактичким материјалом (коцке, слагалице, перле, боцкалице).

Користи спортске реквизите.	Игра се лоптом, чуњевима, скаче на трамполини.	Игра се хула-хопом, обручевима, штафетних игара.	Игра се ластисем, вијачама.
Изводи вјежбе за развој фине моторике.	Уз навођење извршава активности који развијају фину моторику.	Уз вербалну или сликовну помоћ извршава активности који развијају фину моторику.	Самостално изводи вјежбе за развој фине моторике.
Именује дијелове тијела.	Именује дијелове тијела на себи.	Именује и показује дијелове тијела на другом.	Извршава активности које укључују више дијелова тијела истовремено.
Изводи фацијалне експресије и оралну моторику.	На инструкцију „уради ово“ опонаша експресију (покрете лица - очи, обрве, уста, језик) друге особе или са снимка.	На инструкцију „уради ово самостално опонаша до пет покрета лица (један до два покрета у низу).	На инструкцију „уради ово самостално опонаша више од пет покрета лица (два до три покрета у низу).
Изражава различите емоције у спорту и игри.	Испољава задовољство при учествовању у групним активностима.	Успоставља контролу над емоцијама (побједа, пораз, награда, казна итд.).	Свјесно и успјешно контролише емоције у одређеним ситуацијама.
Зна појмове лијево и десно.	На вербални захтјев наставника показује лијеву/десну руку и ногу.	На вербални захтјев наставника показује лијеву/десну око и ухо.	На вербални захтјев наставника показује објекте са своје лијеве и десне стране.
Баца и хвата и котрља лопте различитих величина.	Уз навођење котрља лопту ка одређеном смјеру Баца и/или хвата лопте средње величине уз навођење.	Самостално котрља лопту ка одређеном смјеру Баца и/или хвата лопте мање величине уз навођење.	Изводи активности котрљањем лопте (руши чуњеве, додаје лопту другом ученику) Самостално баца и/или хвата лопте мање величине.
Добацује се лоптом са другим ученицима из групе.	Хвата лопту бачену ка њему уз навођење.	Хвата и баца лопту у игри у пару или групи од три ученика уз навођење.	Сам или уз помоћ добацује се лоптом у пару или групи од три ученика.
Шутира лопту.	Шутира циљано лопту ка објекту (нпр. голу) уз навођење Из хода, без заустављања, шутира лопту у неодређеном смјеру уз навођење.	Шутира циљано лопту ка особи уз навођење Самостално из хода, без заустављања, шутира лопту у неодређеном смјеру.	Самостално шутира лопту ка одређеној особи или голу Из хода, без заустављања, шутира лопту у одређеном смјеру, сам или уз помоћ.

Изводи вјежбе загријавања.	Уз навођење изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа.	Самостално изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа..
Изводи вјежбе за леђа, грудни кош и стомачне мишиће.	Уз навођење изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.	Самостално изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.
Изводи вјежбе за руке и рамени појас.	Уз навођење изводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ изводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.	Самостално изводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.
Изводи вјежбе за развој мишића ногу.	Уз навођење изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.	Самостално изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.
Изводи вјежбе истезања.	Уз навођење изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.	Самостално изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.
Самостално се пење по различитим предметима и справама.	Пење се по различитим предметима и справама уз подршку.	Пење се по различитим предметима и справама уз вербални налог или гест.	Самостално се пење по различитим предметима и справама.
Користи се реквизитима (баца, хвата, узима, одлаже, премјешта, гура, вуче).	Користи се реквизитима уз навођење.	Користи се реквизитима уз вербални налог .	Самостално користи 3-4 реквизита.
Одржава равнотежу у различитим позицијама тијела.	Одржава равнотежу приликом стајања на обе и једној нози.	Одржава равнотежу на двије ноге затворених очију.	Одржава равнотежу приликом стајања на двије ноге уз гуркање.
Одржава равнотежу у различитим облицима кретања и активности.	Одржава равнотежу на једноставним справама (љуљашка, клацкалица, трамполина).	Одржава равнотежу приликом кретања различитим подлогама, (док гура, вуче и носи терет, пењање уз степенице)	Одржава равнотежу у кретању док: шутира лопту, баца лопту.

Изводи једноставне покрете уз музичку пратњу.	Изводи једноставне покрете уз музичку пратњу уз подршку.	Изводи једноставне покрете уз музичку пратњу уз вербално или неевербалну подршку	Самостално изводи два једноставна покрета уз музичку пратњу.
Изводи вјежбе дисања.	Уз навођење удише пријатне мирисе (цвијеће, есенцијална уља)	Уз навођење дубоко удише, задржава дах и полако издише	Самостално дубоко удише, задржава дах, полако издише.
Изводи вјежбе релаксације.	Уз навођење прихвата боравак у простору са пригушеним свјетлом и/или тихом музиком.	Уз навођење или вербални налог остаје миран док је потребно, или док га неко масира.	Самостално прихвата боравак у прилагођеном простору, мирује.
Усваја навику шетања, боравка у природи.	Уз навођење одлази редовно у краће шетње.	Уз надзор редовно одлази у краће шетње.	Уз надзор редовно одлази у дуже шетње, парк.
Учествује у играма.	Кратко учествује у играма које иницира наставник.	Показује интерес за реквизите који се користе у играма, манипулише њима.	Самостално иницира игру, вољно усмјерава пажњу и интересовање на реквизите који се користе у игри.
Учествује у групним спортовима поједностављених правила.	У мањим групама (по три ученика) шутира лопте у кош и на гол.	Игра поједностављени фудбал или кошарку у мањим групама (по три ученика).	Игра поједностављени фудбал или кошарку у мањим групама (по три ученика), између двије ватре. Учествује у такмичењима
Усваја хигијенске навике у различитим физичким активностима.	Облачи спортску опрему прије физичких активности (обува патике и пресвлачи мајицу).	Пере руке, умива лице и користи влажне марамнице након спортских активности.	Самостално спрема прије и након физичких активности.
Препознаје врсте хране и навикава се на здравији начин исхране.	Препознаје/именује укусе и основне врсте намирница. Нуде му се здравији оброци током ужине.	Препознаје/именује већину намирница са којима свакодневно долази у контакт. Уочава здрав и нездрав оброк (нпр. јабука - чипс).	Препознаје/показује/именује/описује које намирнице су здраве, а које нису. Чешће бира здравије оброке.
Одијева се у складу са временским приликама.	Именује одјећу и обућу и њену намјену, одијева се уз подршку.	Разликује врсту одјеће и обуће у зависности од годишњег доба, одијева се уз дјелимичну подршку.	Разликује врсту одјеће и обуће у зависности од активности које обавља у току дана.

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Постура тијела и вјештине кретања

- Вјежбе за одржавање равнотеже
- Ходање по различитим подлогама
- Ходање на различитим висинама (ниска греда, клупа, шведски сандук...)
- Ходање по ритму (брзо-споро, крупним и ситинијим корацима...)
- Трчање (по различитим подлогама, различитиом брзином, дужином корака, у колони, мијењајући правац...)
- Скакање (на двије ноге, на једној нози, поскакивање)
- Прескакање преко препрека
- Пузање (четвороношке, стомак, леђа, бок)
- Провлачење (испод прекривача, затегнуте шпаге, столице...)
- Пењање (ниска греда, клупа, шведски сандук...)
- Полигон
- Вјежбе загријавања
- Вјежбе јачања мускулатуре (леђа, грудни кош, стомачни мишићи, рамена, руке, ноге)

Манипулативна спретност

- коцке,
- крупне слагалице
- уметаљке
- Бооцкалице
- Перле
- Спортски реквизити (лопте, чуњеви, трамполине, хула-хоп, ластич, обручеви, вијаче...)
- Коришћење справа на отвореном (љуљашке, тобогани, клацкалице, пењалице...)

Тијело и емоције

- Дијелови тијела
- Лијева и десна страна тијела
- Вјежбе оралне моторике
- Вјежбе фацијалне експресије

- Огледало осјећања;
- Препознавање и опонашање различитих емоција;
- Контрола емоција у игри
- Емотивно реаговање
- Вјежбе дисања
- Вјежбе релаксације

Хигијенске и здравствене навике

- Боравак у природи
- Шетње
- Лична хигијена
- Обување и облачење
- Облачење у складу са временским приликама
- Здрав и нездрав оброк
- Здрав начин исхране

Игре

- Бацање, хватање, гађање, котрљање лопти
- Шутирање лопте
- Додацивање лоптом
- Плес (елементарни кораци народних игара) - „ја брдом, брдом“
- Групни спортови (елементи баскета, фудбала, између двије ватре)
- Игре на снијегу (Прављење мањих грудви и гађање циља; санкање, грудвање, „сликање“ и цртање по снијегу; прављење Сњешка; такмичарске игре на снијегу; зидање дворца од снијега)
- Игре гађања (Ледени чича, Ћорава бака, жмирка)
- Игре уз бројалице (Ринге ринге раја; Боде, боде јеж, Шири, шири, везени пешкири)
- Игре "школице", „ластиша“, хваталице, „еберечке-ебертучке“, „жмирке“ и друге игролике активности;
- Зечји, маџи скок;

Упутства наставнику:

Све препоруке дате за I ниво односе се и на рад у II нивоу. У односу на претходни ниво од ученика захтјевамо сложеније моторичке активности, те је неопходно утврдити да ли су ученици овладали елементарним и основним покретима. Стављањем пред ученике захтјева којима нису дорасли доводимо их у ситуацију могућег повређивања, угрожавања здравља, али и фрустрација, незадовољства и одбијања учествовања у активностима.

На овом нивоу можемо очекивати да ученици већ имају усвојене одређене навике у погледу очувања здравља, што се постиже позитивним поткрепљењем, честим понављањем и увјежбавањем. На овај начин ученици развијају и трајно усвајају одређене навике које временом постају аутоматизован образац понашања.

У дијелу реализације програма који се односи на личну хигијену и исхрану остварити интензивну сарадњу са родитељима ради увјежбавања одређених активности и усвајања навика.

Часови *Физичког и здравственог васпитања* корелирају са осталим предметним подручјима, нарочито са *Бригом о себи и социјалним развојем и вјештинама и стваралаштвом*.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	72	Прва година	2
Друга година	72	Друга година	2
Трећа година	72	Трећа година	2

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз увјежбавање грубе и fine моторике, доживљај сопствене тјелесности, сналажење у простору и усвајање навика очувања здравља и свакодневног физичког вјежбања.

Посебни циљеви

- Усавршавање вјештине кретања и манипулативне спретности
- Јачање и обликовање тијела
- Упознавање свога тијела и усвајање хигијенских и здравствених навика
- Учествовање у групним активностима и развој социјалне интеракције
- Усвајање различитих техника релаксације;
- Превенција негативних утицаја на здравствено стање и корекција физичког здравља.
- Подстицање пријатних емоција и контрола емоција у физичкој активности;

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Хода по означеним подлогама.	Хода по стопама, а руком додирује означене шаке на поду уз помоћ.	Хода по стопама, а руком додирује означене шаке на поду уз имитацију.	Хода по стопама, а руком додирује означене шаке на поду уз вербалне подстицаје.
Трчи у различитим смијеровима.	Трчи уз усмјеравање и навођење.	Трчи на задати начин.	Трчи уз вербалне или невербалне инструкције промјене смијера.
Трчи у колони.	Краткотрајно се задржава у колони.	У колони остаје уз подстицај и вођење.	Прати мјесто у колони.

Пење се уз степенице и силази низ степенице носећи неки предмет у рукама.	Пење се и силази низ степенице са предметом у руци уз физичко вођење.	Пење се и силази са предметом у руци уз имитирање.	Самостално се пење и силази низ степенице носећи неки предмет.
Пење по различитим предметима и справама.	Пење се различитим предметима и справама уз вербални налог или гест	Пење се по различитим предметима и справама самостално краћи временски период.	Пење по различитим предметима и справама самостално.
Прелази полигон.	Превазилази препреке уз помоћ и вођење	Имитира преласке преко препрека.	Самостално прелази препреке.
Скакуће на двије ноге, на једној нози и по означеним подлогама.	Скаче у одређено мјесто са двије или једном ногом непрецизно. (игра „Школице“).	Скаче у одређено мјесто у низу од 3 скока. Скаче по означеним подлогама (само по једној боји/облику од више боја/облика на подлози).	Скакуће више од 3 пута у низу Самостално скаче по означеним подлогама (само по једној боји/облику од више боја/облика на подлози).
Користи се реквизитима и дидатктичким материјалима.	Игра се реквизитима и дидатктичким материјалима.	Игра се реквизитима и дидатктичким материјалима.	Игра се реквизитима и дидатктичким материјалима.
Изводи вјежбе обликовања без справа и на справама.	Изводи вјежбе обликовања без справа и са справама на уз физичко вођење.	Изводи вјежбе обликовања без справа и са справама имитирањем.	Изводи вјежбе обликовања без справа и са справама на вербални налог.
Изводи вјежбе загријавања.	Уз навођење изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ краткотрајно изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа.	Самостално или уз вербално навођење изводи покрете вјежби загријавања које изводи друга особа.
Изводи вјежбе за леђа, грудни кош и стомачне мишиће.	Уз навођење изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ краткотрајно изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.	Самостално или уз вербално навођење изводи покрете вјежби за леђа, грудни кош и стомачне мишиће које изводи друга особа.
Изводи вјежбе за руке и рамени појас.	Уз навођење изводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ краткотрајно иводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.	Самостално или уз вербално навођење изводи покрете вјежби за руке и рамени појас које изводи друга особа.

Изводи вјежбе за развој мишића ногу.	Уз навођење изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ краткотрајно изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.	Самостално или уз вербално навођење изводи покрете вјежби за развој мишића ногу које изводи друга особа.
Изводи колут напријед/назад.	Изводи колут напријед/назад уз физичку помоћ.	Сам започиње колут напријед/назад али завршава уз физичку помоћ.	Уз вербално навођење изводи колут напријед/назад.
Изводи вјежбе истезања.	Уз навођење изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.	Уз вербалну помоћ краткотрајно изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.	Самостално или уз вербално навођење изводи покрете вјежби истезања које изводи друга особа.
Одржава личну хигијену прије и после спортисти.	Облачи спортску опрему и одржава личну хигијену прије и после физичких активности уз подсјећање.	Самостално облачи спортску опрему и одржава личну хигијену прије и после физичких активности.	Његује своје тијело у циљу одржавања личне хигијене и здравља.
Учествује у играма лоптом.	Игра игре између двије ватре, добацавања, фудбал, баскет... често непоштујући правила игре.	Игра игре између двије ватре, добацавања, фудбал, баскет... уз подјећање на правила.	Игра игре између двије ватре, добацавања, фудбал, баскет... поштујући правила игре. Учествује у такмичењима.
Учествује у дјечијим играма кретњи.	Учествује у играма (гања, ледени чича, жмирка, иде маца око тебе, боде јез...) не поштујући правила.	Учествује у играма уз подсјећање на правила.	Игра се групних игара уз поштовање правила. Чека свој ред. Учествује у такмичењима.
Контролише испољавање емоција.	Реагује на похвале и узвике „браво“.	Разумије да је похвала посљедица побједи.	Исказује радост при побједи и жељу за поновним такмичењем.
Усваја навике шетње, боравак у природи (школски излети).	Краткотрајно шета и борави напољу, уз навођење.	Шета и борави напољу уз надзор.	Шета и борави напољу уз повремену надзор.
Примјењује различите технике релаксације.	Учествује у вјежбама релаксације (истезање, правилно дисање..) које иницира наставник.	Краткотрајно изводи технике релаксације, уз подршку наставника.	Изводи технике релаксације по потреби.

Препоручени садржаји/активности:

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Кретање и манипулативна спретност

- Вјежбе за одржавање равнотеже
- Ходање по различитим подлогама
- Ходање у колони
- Ходање на различитим висинама (ниска греда, клупа, шведски сандук...)
- Трчање у различитим смијеровима
- Ходање по ритму (брзо-споро, крупним и ситинијим корацама...)
- Трчање (по различитим подлогама, различитиом брзином, дужином корака, у колони, мијењајући правац...)
- Скакање (на двије ноге, на једној нози, поскакивање)
- Прескакање преко препрека
- Пузање (четвороношке, стомак, леђа, бок)
- Провлачење (испод прекривача, затегнуте шпаге, столице...)
- Пењање (степенице, ниска греда, клупа, шведски сандук...)
- Полигон

Јачање и обликовање тијела

- Вјежбе јачања мускулатуре леђа
- Вјежбе јачања мускулатуре грудног коша
- Вјежбе јачања мускулатуре стомачних мишића
- Вјежбе јачања мускулатуре раменог појаса
- Вјежбе јачања мускулатуре руку
- Вјежбе јачања мускулатуре ногу
- Вјежбе загријавања
- Колут напријед/назад
- Вјежбе истезања

Хигијенске и здравствене навике

- Боравак у природи
- Шетње

- Лична хигијена
- Обување и облачење
- Вјежбе релаксације

Игре

- Бацање, хватање, гађање, котрљање лопти
- Шутирање лопте
- Додацивање лоптом
- Плес (народне игре, једноставне кореографије на познате мелодије)
- Групни спортови (баскет, фудбал, између двије ватре)
- Игре на снијегу (Прављење мањих грудви и гађање циља; санкање, грудвање, „сликање” и цртање по снијегу; прављење Сњешка; такмичарске игре на снијегу; зидање дворца од снијега)
- Игре гањања (Ледени чича, Ћорава бака, жмирка)
- Игре уз бројалице (Ринге ринге раја; Боде, боде јеж, Шири, шири, везени пешкири)
- Игре "школице", „ластиша”, хваталице, „еберечке-ебертучке”, „жмирке” и друге игролике активности;
- Зечји, мачји скок;
- Посјета и учествовање у спортским такмичењима и манифестацијама

Упутства наставнику:

Све препоруке дате раније односе се и на рад у III нивоу. Сарађивати са родитељима како би васпитни утицаји у погледу очувања здравља и одржавања здравих животних стилова били уједначени.

Кроз све вјежбе потребно је са ученицима понављати дијелове тијела, односе у простору (десно-лијево, испред-иза, горе-доле).

Храбрити дјецу да иницирају игру и учествују у групним спортовима. Хвалити и награђивати позитивна понашања (поштовање правила игре, чекање свог реда, помагање друговима, међусобна сарадња, прихватање пораза, радовање туђим успјесима...)

Уколико постоји могућност одвести ученике на спорстка такмичења и манифестације у заједници.

ВЈЕШТИНЕ И СТВАРАЛАШТВО

Предметно подручје „*Вјештине и стваралаштво*“ усмјерено је на подстицање цјелокупног развоја дјетета кроз ликовно, музичко и друге видове стваралаштва. Кроз предметно подручје ученици ће развијати моторичке, когнитивне и емоционалне способности, те развијати осјећај за лијепо. Вјештине и способности које се стичу кроз предметно подручје неопходне су за што самосталније функционисање у ширем социјалном контексту, те квалитетније и сврсисходније организовање и коришћење слободног времена.

І ниво

2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Друга година 144	Друга година 4
Трећа година 144	Трећа година 4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз упознавање алата и материјала у креативним радионицама и различитим видовима ликовног, музичког и плесног изражавања.

Посебни циљеви

- Упознавање различитих својстава материјала и алата за њихову обраду;
- Упознавање са техничким уређајима кроз основне функције (информациона технологија, телевизори, музичке линије);
- Развој опште моторике, мануелне спретности и конструктивних способности;
- Развој слуха, говора и ритма;
- Развој мотивације и способности за музичко изражавање;
- Стицање вјештина изражавања кроз покрет, плес и игру;
- Упознавање са ликовним техникама и овладавање њима
- Усвајање боја.

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Именује и у игри манипулише различитим сировинама (репроматеријалима)		Показује интересовање и у игри манипулише сировинама (дрво, метал, камен, керамика, гума, вуна...).	Именује или показује сировине (дрво, метал, камен, керамика, гума, вуна...).
Показује и именује алате за рад (чекић, клијешта, маказе, шарафцигер и др.).		Разликује и именује (показује) различите алате .	Именује (показује) различите алате и изводити једноставне радње помоћу њих.
Зна како да се заштити од повреда у току рада.		Именује потенцијалне опасности у радионици (струја, ватра, дијелови машине...).	Именује (показује) основна заштитна средства (наочари, рукавице, мантил и др.).
Правилно рукује информатичким уређајима.		Покреће рачунар (таблет, телефон...), те да уз помоћ наставника укључује поједине програме.	Користи дати програм уз помоћ наставника (музички садржаји или едукативне/развијне игре)..
Извршава елементарне задатке за развој конструктивних способности.		Прави конструкције од 3 и више елемената.	Гради конструкције према заданом моделу у простору или на слици.
Усваја распоред намјештаја и прибора за рад у учионици.		Слаже прибор за рад на полице са сликом прибора.	Након кориштења прибора враћа исти на одговарајуће мјесто.
Ниже перле.		Ниже перле на дрвени штапић или жицу.	Ниже перле на конач.
Проналази изворе звукова у учионици.		Проналази скривени предмет који производи звук.	Проналази скривени предмет који производи звук.
Разликује звукове из окружења.		Разликује и именује звукове из учионице (затварање врата, звук воде из чесме...).	Разликује и именује звукове ван учионице снимљене на носач звука.

Разликује и производи звукове по гласноћи.		Разликује и производи звукове различите гласноће кроз пјевање, причање или лупкање о сто.	Производи звукове различите гласноће и усвојити појмове тихо-гласно.
Прати мелодије одговарајућим покретима и плесом.		Љуља се и скакуће у ритму уз помоћ наставника.	Уз помоћ наставника корача у ритму музике.
Разликује и именује музичке инструменте.		Препознаје и именује инструменте (клавир, гитара, бубањ, хармоника, фрула...).	Групише инструменте по начину произвођења звука.
Експериментише звуцима и ритмовима помоћу Орфовог инструментаријума.		Именује и на правилан начин користити различите удараљке.	Помоћу удараљки ствара ритам различитог темпа.
Изводи једноставне бројалице.		Прати бројалицу вербално и/или пасивним или активним покретима који одговарају тексту бројалице.	Препознаје бројалицу и пратити је вербално и/или одговарајућим покретима.
Користи тијело као извор звука.		Продукује и репродукује различите тонове и шумове покретима руку и ногу.	Продукује и репродукује различите тонове и шумове устима (звиздање, цвокотање, грготање, цоктање, пућкање...).
Препознаје и разликује прибор за цртање и сликање.		Идваја прибор за цртање и сликање из групе различитих предмета.	Именује или показује прибор за цртање и сликање.
Ствара прве ликовне радове.		Шара бојицама.	Црта једноставне облике, али непрецизно, замрљано, једва препознатљиво.
Обликује помоћу природних материјала (пасуљ, житарице, рижа, каменчићи, слама, лишће...).		Попуњава основне геометријске облике уз помоћ природних материјала.	Обликује предмете и бића из окружења уз помоћ природних материјала.
Манипулише папиром и уочава његове особине.		Цјепка папир.	Гужва папир правећи мање или веће куглице.

Ради вјежбе за визуелну перцепцију и визуомоторну контролу.		Прати прстом по заданој линији или шеми.	Ред дидактички материјал по равној и кривој линији те по ивици круга, квадрата, троугла.
Ради вјежбе за развој графомоторике .		Шара воштаном бојом по папиру.	Шара дрвеном бојом по папиру.
Користи различите сликарске технике (чврсте и течне боје).		На адекватан начин наноси чврсте и течне боје.	Самостално боји мање површине.
Боји.		Боји држећи бојице или кист цијелом шаком (радио-палмарни хват) или држећи свим прстима (статични тропрсти хват).	Боји бојицама или кистом држећи их са три прста (активни тропрсти хват).
Разликује основне боје.		Ученик ће разликовати основне боје (спаривање).	Ученик ће показивати или именовати основне боје.
Прави ликовни рад помоћу печата или других рељефних предмета.		Насумично наноси боју помоћу различитих печата.	Креира смислен ликовни рад уз помоћ печата.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Својства материјала и алати за њихову обраду

- Манипулисање различитим сировинама, или дидактичким играчкама од различитог материјала (дрво, метал, камен, керамика, гума, вуна...);
- Сјечење папира маказама;
- Премјештање ситних предмета из посуде у посуду уз помоћ клијешта или хваталке;
- Одвртање пластичних шарафа шрафцигером или окасто-виљушкастим кључем;
- Одвртање и завртање чепова са флаша и теглица;

Упознавање са техничким уређајима

- Уочавање опасних ситуација на сликама (гурање предмета у утичницу, играње са упаљачем, додиривање објеката који се брзо крећу, или објеката који су јако врући...);
- Облачење и кориштење заштитних средстава (наочари, рукавице, мантил и др.);

- Укључивање, односно откључавање рачунара, таблета или телефона;
- Укључивање музичких садржаја на информатичком уређају;

Развој моторичких и конструктивних способности

- Слагање кула од коцака или пластичних чаша;
- Слагање слика од 2 и више дијелова; Игре са „лего“ коцкама;
- Слагање прибора за рад на одговарајућа мјеста у учионици претходно означена сликама тих предмета;
- Самостално узимање прибора за рад са полица и враћање истих након рада;
- Низање крупнијих перли на штапић или жицу;
- Низање ситнијих перли на конач или лакс;
- Игре дидактичким материјалом - уметање облика.

Развој слуха, говора и ритма

- Проналажење звучних играчака скривених у учионици (испод стола, у ормару и сл.);
- Проналажење извора тона, звука, шума (игре завезаних очију);
- Именовање појединих предмета;
- Именовање звукова које производи наставник иза леђа ученика (затварање врата, звук воде из чесме, пуцкетање прстима, резање макама, гужвање папира, звецкање кључевима, листање свеске, отварање и затварање рајсфершлуса и сл.);
- Лупкање прстима или штапићима о сто наизмјенично слабијим и јачим интензитетом уз именовање „тихо“ и „гласно“;
- Реаговање на музички подстицај покретом у ритмичком пулсу: тапшањем, корачањем, ходањем у мјесту, скакањем, њихањем тијела;
- Корачање у круг са остатком одјељења у ритму музике, уз промјену ритма и брзине кретања;
- Извођење бројалица уз пратњу одговарајућим покретима: Таши, таши танана, Ринге раја, Еци, пеци, пец; Ен, тен, тини, Иш'о медо у дућан, Једна врана гакала, Берем, берем грожђе.

Музички инструменти

- Именовање инструмената на сликама;
- Слушање инструменталних композиција и именовање инструмената који их изводе;
- Груписање слика инструмената по начину произвођења звука (жичани, дувачки, ударалке, са диркама);
- Активности са Орфовим инструментаријумом (ксилофон, металофон, звончићи, чинеле, добош, штапићи, даире, бубањ, прапорци, звечке);
- Повезивање слика са стварним инструментима;
- Стварање насумичних ритмова помоћу инструмената;
- Праћење ритма пјесама инструментима уз помоћ наставника;
- Произвођење звукова тијелом: тапшање, лупкање дланом о ноге, пуцкетање прстима, ударање ногом о под, звиждање, цвокотање, грготање, цоктање, пућкање;
- Једноставне музикотерапијске игре сходно потребама ученика.

Ликовне технике, материјали и прибор

- Ученик упознаје прибор за цртање и сликање кроз једноставно остављање трагова на папиру уз помоћ бојица, темпера, креда и слично, уз именување истих од стране наставника;
- Из групе различитих предмета за употребу издваја прибор за цртање и сликање (бојице, кистови, креде, темпере и сл.);
- Повезивање прибора за сликање са сликама истих;
- Правилно држање оловке, креде, маказа и других алатки;
- Именување или показивање предмета за цртање и сликање;
- Слагање природних материјала (пасуљ, житарице, рижа, каменчићи, слама, лишће...) унутар ивица геометријских облика нацртаних на папиру (круг, троугао, квадрат, правоугаоник);
- Обликовање зеца, сове, куће, чамца и др. лијепљењем природних материјала по листу папира;
- ученик утискује дланове у влажни пијесак остављајући траг;
- Цјепкање папира; Гужвање папира;
- Пресавијање листа са мрљом;
- Одувавање капљица са бојом;
- Сликање кликерима.

Развој fine моторике и визуелне перцепције

- Стављање чиоде у боји на мјеста са одговарајућом бојом;
- Праћење линија прстом или бојицом по дебљој линији;
- Лијепљење папирџа по линији, по ивици круга, по ивицама једноставних облика;
- Редање ситног дидактичког материјала по линији;
- Слободно повлачење прстом и кредом, воштаном бојом, меком оловком, и сл. по глаткој површини(бетону, табли, папиру и картону већег формата);
- Умакање дланова или прстију у боју и стављање трагова на папиру;
- Пресликавање једноставних геометријских облика.

Боје

- Бојење облика омеђених шаблоном са или без именувања боја које користи;
- Спаривање листића исте боје;
- Именување или показивање основних боја на листићима;
- Умакање шаблона у боју и отискивање.

Упутства наставнику:

Садржаји овог предмета објединили су три подручја: радно васпитање и обука, ликовно изражавање и музичко изражавање. У првом нивоу акценат треба да буде на усвајању појмова и правилном односу према алатима и материјалима којима дијете рукује, као и упознавању простора у којем се одвијају садржаји овог предмета. Ученик не мора да користи алате и инструменте на адекватан и сврсисходан начин, у првом нивоу довољно је разликовати их и именовати. Ако ученик не комуницира вербално, умјесто именовања, може показивати предмете на налог. На првом нивоу ученик би требао да покаже интересовање за садржаје које наставник пружа. Приликом организовања активности неопходно је имати у виду физичку безбједност дјецe. Осим конкретних радних активности, важно је помоћу различитог дидактичког материјала радити на унапређењу моторике, визуомоторне контроле, као и конструктивне праксије.

Приликом упознавања ликовног изражавања ученик се на овом нивоу навикава да користи различите технике и материјале за сликање. За разлику од руковања алатима, овдје инсистирамо на правилној употреби кистова, креда, бојица и другог прибора за цртање. Кроз руковање прибором радити на развоју хвата, тежити ка тропрстном хвату неопходном за описмењавање, као и развој графомоторике. Један од важнијих циљева у савладавању овог предмета је разликовање и именовање основних боја. Уколико ученик не може самостално да изводи активности ове области, ликовне радове може већим дијелом одрадити наставник, с тим да један дио уради ученик. Тежити ка томе да ученик радо прихвата активности цртања, бојења, обликовања.

Активности везане за музичко изражавање требало би почети краћим бројалицама једноставне ритмичке структуре, слушањем вокално-инструменталних композиција/дјечијих пјесама краћег музичког тока, пјевањем пјесама малог мелодијског опсега (три или четири тона), користећи покрете као средство изражавања и реаговања на музику која се пјева/свира/слуша и ствара. Понављајте исте композиције дуже вријеме јер ће их ученици тако завољети. Развијајте ведро расположење кроз ритам и покрет и тражите да емотивно изразе доживљену музику. Пјесме и бројалице треба да буду пропраћене одговарајућим покретом и/или праћене свирањем на једноставним ритмичким инструментима (Орфов инструментариј).

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 144	Прва година 4
Друга година 144	Друга година 4
Трећа година 144	Трећа година 4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз руковање алатима и материјалима за обраду, као и разне видове ликовног, музичког и плесног изражавања.

Посебни циљеви

- Упознавање различитих особина материјала;
- Овладавање употребом основних алата за обраду материјала, као и заштитом при раду;
- Осопособљавање за руковање техничким уређајима (информациона технологија, телевизори, музичке линије);
- Усвајање навика одржавања уредности простора за рад и игру;
- Развој опште моторике, мануелне спретности и конструктивних способности;
- Развој слуха, говора и ритма;
- Упознавање музичких инструмената;
- Стицање вјештина изражавања кроз покрет, плес и игру;
- Упознавање са ликовним техникама и овладавање њима
- Усвајање боја.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик: Упознаје особине различитих материјала (топло-хладно, глатко-храпаво, тврдо-меко).	Разврстава сирове материјале по различитим особинама (топло-хладно, глатко-храпаво, тврдо-меко).	Именује особине материјала (топло-хладно, глатко-храпаво, тврдо-меко...).	Именује особине материјала (плута-тоне, гори-не гори, савитљиво-чврсто, ломљиво-неломљиво...).

Рукује основним алатима за рад.	Савладава начин кориштења појединих једноставних алата.	Прави предмете за употребу помоћу једноставних алата.	Рукује понуђеним алатима и повезиваће материјале са алатима који се користе у њиховој обради.
Зна да се заштити од повреда у току рада.	Показује или именује које средство се користи за коју врсту заштите.	Користи заштитна средства при елементарном руковању алатима.	Наводи на који начин се санирају основне повреде (нпр. опекотине - хладна вода, посјекотине - притисак тканином...).
Правилно рукује информатичким уређајима.	Користи дати програм уз помоћ наставника (музички садржаји или едукативне/развојне игре).	Уз надзор, користи програм за музику или едукативне/развојне игрице.	Самостално користи рачунар у циљу одабира музике или играња едукативних/развојних игрица.
Користи маказе.	Сијече папир по линији.	Изрезује ликове из часописа .	Прави орнаменте од папира.
Одржава уредност простора.	Након рада алатима, чисти радни простор и враћа алат на одговарајућа мјеста.	Након рада алатима, чисти радни простор и враћа алат на одговарајућа мјеста.	Након рада алатима, чисти радни простор и враћа алат на одговарајућа мјеста.
Извршава елементарне задатке за развој конструктивних способности.	Саставља слику од два до пет елемената.	Саставља слику од пет и више елемената уз помоћ шаблона или модела.	Саставља слику од више елемената без модела (слагалице, пузле).
Познаје занимања у грађевинарству.	Именује (показује) мајсторе на сликама.	Повезује занимања са алатима за употребу.	Објашњава који су мајстори потребни за изградњу неког објекта.
Разликује звукове из окружења.	Разликује музичке инструменте по звуку који производе.	Именује музичке инструменте без гледања у инструмент.	Препознаје који инструмент доминира у музичкој нумери.
Упознаје инструменте са диркама.	Издаваја и именује инструменте са диркама из групе инструмената.	На адекватан начин рукује инструментом.	Уз асистенцију наставника производи звукове помоћу инструмента.
Упознаје жичане инструменте.	Издаваја и именује жичане инструменте из групе инструмената.	На адекватан начин рукује инструментом.	Уз асистенцију наставника производи звукове помоћу инструмента.

Упознаје дувачке инструменте.	Издваја и именује дувачке инструменте из групе инструмената.	На адекватан начин рукује инструментом.	Уз асистенцију наставника производи звукове помоћу инструмента.
Учествује у извођењу једноставне дјечије нумере.	Уз подршку наставника, понавља одређене вокале, ријечи или фразе у пјесмама, или прати ритам пљескањем.	Уз подршку наставника, пјева пјесму или прати ритам различитим покретима тијела.	Пјева пјесму или прати ритам пјесме ударалкама.
Прати мелодије одговарајућим покретима и плесом.	Креће се у ритму мелодије држећи се за наставника.	Креће се у ритму мелодије држећи се за друге ученике.	Креће се у кругу са другом дјецом пратећи ритам и промјене ритма пјесме.
Самостално користи музичке уређаје.	Појачава односно стишава радио или „це-де“ плејер.	Учи да промијени станицу на радију или пјесму на цедеу;	Промијени „це-де“ и пусти пјесму по избору.
Учествује у изради Орфовог инструментаријума	Израђује штапиће и користи их стварајући ритам.	Израђује звечке помоћу флаша и зрневља и користи их стварајући ритам.	Израђује бубањ и користи га стварајући ритам.
Учествује у извођењу музичке нумере за школску приредбу (соло или у хору).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња ударалкама и сл.).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња ударалкама и сл.).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња ударалкама и сл.).
Обликује меке материјале (алуминијска фолија, глина, тијесто, пластелин).	Прави различите фигуре уз помоћ наставника спајајући два елемента (Сњешко Бијелић, пуж...)	Прави задане фигуре од два елемента.	Самостално прави сложене фигуре.
Прави ликовне радове техником колаж.	Редом комаде новинског папира на припремљену подлогу.	Наноси љепило а потом изрезане комаде папира у боји.	Прави ликовни рад уз помоћ самољепљивог колаж папира.
Користи основне боје у раду.	Боји унутар облика различитим бојама.	Боји цртеже из бојанки.	Боји цртеже које самостално нацрта.
Манипулише папиром .	Сијече папир маказама по линији.	Реже маказама по заданим линијама већ савијени папир правећи орнаменте.	Прави орнаменте од папира.
Ради вјежбе за развој графомоторике.	Црта водоравне или усправне линије.	Црта кружне линије.	Црта кругове, квадрате и троуглове.

Украшава простор у коме борави.	Прави радове са слободном темом, потом их лијепи на предвиђена мјеста у учионици.	Прави радове на тему годишњих доба, потом их лијепи на предвиђена мјеста у учионици.	Прави радове на дату тему, потом их лијепи на предвиђена мјеста у ходнику или холу школе.
Учествује у заједничкој изради радова већег формата.	У групи прави ликовни рад на хамер папиру.	У групи прави ликовни рад на хамер папиру.	У групи прави ликовни рад на хамер папиру.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Особине материјала

- Додиривање предмета од различитих материјала (метал, пластика, тканина и др.) и уочавање особина (топло-хладно, глатко-храпаво, тврдо-меко);
- Именовање и разврставање предмета у односу на квалитете: топло-хладно, глатко-храпаво, тврдо-меко;
- Убацивање различитих предмета у посуду са водом са циљем утврђивања који предмети стоје на површини воде а који потону са циљем усвајања појмова „плутати“ и „тонути“;
- Једноставни школски експерименти у којима ученик додирује и врши притисак на предмете са циљем утврђивања квалитета предмета и усвајања појмова савитљиво-чврсто, ломљиво-неломљиво, тврдо-меко и др.

Основни алати за обраду материјала

- Резање папира маказама (слободно);
- Сјечење папира маказама по линији;
- Изрезивање објеката и ликова из часописа;
- Резање већ савијеног папира по линији, након тога ширење папира обликованог орнаментима;
- Куцање ексерчића у шперплочу мањим чекићем;
- Вађење ексерчића клијештима из шперплоче;
- Завртање шарафа у стиропор или стиродур шрафцигером;
- Качење штапаљки по ободу кутије;
- Прављење штапића за Орфов инструментаријум - коришћење тестерице;
- Прављење предмета савијањем жице уз помоћ клијешта (офингер, куке, украси за јелку, огрлице и др.);

- Именовање или показивање материјала који се могу обрађивати појединим алатом (нпр. маказама можемо сјећи папир, тканину, лим...);
- Именовање или показивање мајстора на сликама.

Заштита при раду

- Именовање потенцијалних опасности при раду и заштитних средстава која нас чувају;
- Облачење мантила, рукавица, наочала и друге заштитне опреме прије кориштења појединих алата;
- Практични примјери дјеловања уколико се повриједи (позивање помоћи; опекотине - хладна вода; посјекотине - притисак тканином, бочни положај уколико је неко без свијести и др.).

Руковање техничким уређајима

- Пуштање музике по избору, појачавање, стишавање, убацивање цедеова;
- Едукативне игрице и апликације.

Уредност радног простора

- Чишћење радног простора - стола влажном марамицом;
- Чишћење радног простора лопатицом и метлицом;
- Чишћење радног простора цогером или уз помоћ неког другог брисача за под;
- Чишћење алата након употребе (крпом, марамицом, метлицом...);
- Враћање прибора и алата за рад на предвиђена мјеста.

Конструктивне способности

- Састављање слика од више елемената (пузле-слагалице) са или без шаблона.

Музички инструменти

- Именовање или показивање инструмента које наставник репродукује помоћу аудио уређаја;
- Препознавање инструмента током слушања мултиинструменталне композиције;
- Упознавање са клавиром или синтисајзером, притискање дирки уз помоћ наставника;
- Именовање инструмената са диркама на сликама (клавир, синтисајзер, хармоника, оргуље);
- Упознавање са гитаром, окидање жица прстима или трзалицом уз помоћ наставника;
- Именовање инструмената са жицама на сликама (гитара, тамбура, харфа, виолина, контрабас и др.);
- Упознавање са фрулом или усном хармоником, слушање мелодија одсвираних тим инструментом;
- Именовање дувачких инструмената на сликама (фрула, труба, саксофон, усна хармоника, саксофон и др.);
- Ученик уз пратњу наставника изводи једноставне дјечије нумере (изговара поједине вокале на одређеним мјестима, ријечи, фразе или рефрен пјесме, прати ритам пјесме штапићима или плјескањем) - На крај села жута кућа; Кад си срећан...
- Држећи се за руке, неколико ученика корачају кроз учионицу у ритму мелодије;
- Ученици са наставником држе се за руке формирајући круг, наставник води ученике у ритму пјесме и успорава ,односно убрзава, кретање у складу са мелодијом.

Музикотерапијске игре

- Укључивање аудио уређаја, мијењање станица, пјесама, стишавање, појачавање, искључивање уређаја;
- Израђивање Орфовог инструментарија;
 - штапићи - пресијецање округле дрвене летвице на два дијела тестерицом;
 - звечке - пластичне флаше напуњене различитим зрневљем (пијесак, кукурузи, рижа и сл.);
 - бубањ - кутија облијепљена селотејпом, пластичне посуде окренуте на другу страну;
- Праћење мелодија једним од ових инструмената уз подршку наставника;
- Опонашањем и физичким вођењем дијете користи различите удараљке, а наставник поступно уводи варијације у смислу брзине покрета уз вербализацију (нпр. „Ударамо брзо, брзо!“, „Ударамо полако,“);
- Поступак исти као у претходном задатку, а наставник уводи варијацију у смислу јачине покрета (гласно-тихо);
- Припремање „тачке“ за школску приредбу (ученик у складу са могућностима пјева, прати ритам удараљкама или плеше уз музичку нумеру);
- Једноставне музикотерапијске игре сходно потребама ученика.

Цртање

- Слободно цртање;
- Цртање заданих једноставних облика;
- Довршити цртеж додајући дио који недостаје;
- Равномјерно бојење површина једном бојом (подлога за рад);
- Сликање кликерима;
- Самостално оцртавање и бојење шаблона;
- Бојење цртежа у бојанкама;
- Бојење цртежа које ученик самостално нацрта оловком;
- Откривање свијета боја у природи, градација тонова, утврђивање боја;
- Повлачење кружних те водоравних и усправних линија бојицом или оловком;
- Цртање основних геометријских облика.

Обликовање

- Обликовање једноставних фигура на чистом папиру помоћу самољепљивог колаж папира;
- Лијепљење различитих материјала (лишћа, зрневља, каменчића, коже, текстила), колаж од тканине;
- Обликовање једноставних фигура : Сњешко Бијелић, пуж, црв, цвијет и др. од алуминијске фолије, глине, тијеста, пластелина;
- Обликовање сложених фигура : човјек, дрво и др. уз помоћ наставника;
- Кидање новинског папира и њихово наношење на папир претходно намазан љепилом;
- Лијепљење папира у боји на картон.

Употреба маказа

- Сјечење папира по испрекиданој линији;
- Прављење орнамената исјецањем папира по обиљеженим линијама.

Украшавање учионице

- Израђивање ликовних радова са циљем украшавања учионице;
- Одабир најљепшег рада са циљем украшавања ходника или хола учионице;
- Израђивање ликовног рада великих димензија при чему сви ученици дају свој допринос раду.

Упутство наставнику:

У другом нивоу оријентисати се ка именовању својстава материјала (топло-хладно, глатко-храпаво и др.) као и савладавању правилног руковања алатима. Ученик би требао уз помоћ наставника правити конкретне предмете као што су штапићи, звечке и други инструменти Орфовог инструментаријума. На сва три нивоа школовања код ученика треба развијати осјећај за уредност враћајући материјал и алат на предвиђена мјеста, као и кроз чишћење радног простора (влажним марамцама, метлицом и лопатицом, џогером и сл.). Хигијену радног простора корелирати са садржајима предмета *Брига о себи и социјални развој*. Кроз различите слагалице и дидактички материјал радити на развоју конструктивних способности. Овладавање руковањем техничким уређајима у првом нивоу обухвата углавном именовање и правилно опхођење, док у другом нивоу дијете почиње да рукује и на адекватан начин користи исте.

Ликовно изражавање у другом нивоу оријентисано је ка већој самосталности у ликовном изражавању различитим ликовним техникама. Цртање је на првом нивоу углавном обухватало шкрабање, док би сад ученик требао да црта различите облике и једноставне предмете (круг, квадрат, троугао, кућа). Док је на првом нивоу именовао основне боје, сада би требало да повезује боје са предметима и појавама из непосредног окружења. Бојење би требало бити у оквиру нацртаних граница.

Настављамо са упознавањем музичких инструмената. Било би пожељно да ученици виде праве инструменте, бар по једног представника сваке групе. Упознавање инструмената требало би кренути од именовања или показивања, преко издвајања инструмената који припадају једној групи (дувачки, гудачки и др.), до саме употребе уз подршку наставника. У сва три нивоа пожељно је ангажовати ученика да на било који начин (пјевање, плес, пратња ударалкама и сл.) учествује у извођењу неке музичке нумере, те се на тај начин представи родитељима и другим ученицима на школској приредби.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 144	Прва година 4
Друга година 144	Друга година 4
Трећа година 144	Трећа година 4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз развијање интересовања и способности за различите видове умјетничког изражавања и креативног стварања ради што квалитетнијег и сврсисходнијег организовања и коришћења слободног времена.

Посебни циљеви

- Упознавање материјала и техника ликовног и техничког васпитања
- Употреба алата кроз израду различитих предмета;
- Осопособљавање за руковање информационом технологијом (интернет, различити програми и апликације);
- Усвајање навика одржавања уредности простора за рад и игру;
- Развој елементарних знања из области музичког васпитања;
- Стицање вјештина изражавања кроз покрет, плес и народна кола;
- Изражавање емоција кроз ликовно и музичко изражавање;

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик: Разликује и именује материјале према примјени.	Групише предмете из окружења по врсти материјала од којег је направљен (предмети направљени само од једне врсте материјала).	Наводи од којих материјала су израђени предмети и апарати из окружења (предмети од више различитих материјала).	Именује од којих материјала су направљени поједини предмети и зашто баш од тих материјала. (нпр. зашто прозор није од вуне).
Рукује алатима за рад.	Самостално рукује понуђеним алатом.	Уз препоруку наставника, одабере и самостално рукује одговарајућим алатима.	Обрађује понуђени материјал одговарајућим алатима.

Користи програм за цртање на рачунару или таблету.	Самостално улази у програм за цртање и повлачи линије мишом.	Користи појединачне алате при цртању.	Црта једноставне фигуре помоћу програма за цртање.
Користи се основама интернета	Улази у интернет претраживач и проналази садржај уз помоћ „букмарка“.	У интернет претраживачу куца и проналази одређени садржај (музика, слике, видео садржај, игрице).	Објашњава дозвољене и забрањене активности на интернету.
Именује грађевински материјал, те наводи његова својства и намјену.	Разликује и именује дрво, иверцицу, бетон, цријеп, блокове, керамику...	Познаје својства грађевинских материјала - тврдо-меко; глатко-храпаво; чврсто-ломљиво; савитљиво-круто...	Наводи намјену грађевинских материјала за темељ, кров, зид...
Користи прибор за техничко цртање.	Црта повлачећи линије помоћу линијара и троугла.	Црта кружнице помоћу шестара.	Прави скице и цртеже помоћу линијара и шестара.
Објашњава важност рециклаже материјала и заштите животне средине.	Објашњава на који начин индустрија загађује животну средину.	Објашњава на који начин се може рециклирати отпад.	Од рециклираног материјала прави предмет за употребу.
Одржава уредност простора.	Након рада алатима, чисти радни простор и вратити алат на одговарајућа мјеста.	Након рада алатима, чисти радни простор и вратити алат на одговарајућа мјеста.	Након рада алатима, чисти радни простор и вратити алат на одговарајућа мјеста.
Учествује у извођењу музичких нумера народног или забавног карактера.	Уз подршку наставника, понавља одређене вокале, ријечи или фразе у пјесмама, или прати ритам плескањем.	Уз пратњу наставника, пјева пјесму или прати ритам различитим покретима тијела.	Пјева пјесму или прати ритам пјесме ударалкама.
Прати мелодије одговарајућим покретима и плесом.	Овладава једноставним појединачним плесним покретима.	Комбинује два или више плесних покрета уз ритам који задаје наставник.	Прати музику једноставном кореографијом од два или више плесних покрета.
Именује особине музичких нумера.	Након слушања именује основну емоцију музичке нумере (весела, тужна, успаванка, родољубива...).	Препознаје химну и пјесме везане за вјерске празнике.	Именује жанр којем припада музичка нумера (дјечија, класична, народна, забавна и др.).
Разликује и именује различите извођачке саставе.	Разликује мелодије које изводи хор и један извођач.	Савладава појмове: пјевач, дует, хор, музичка група.	Именује извођача: (дјечји, мушки, женски хор и оркестар).

Савладава елементе народних кола.	Ученици са наставником, држећи се за руке у облику круга, шетају мијењајући темпо уз нумеру народних кола.	Ученици са наставником, држећи се за руке у облику круга, шетају са промјенама правца (лијево - десно) и темпа уз нумеру народних кола.	Ученици са наставником, држећи се за руке, прате нумеру народних кола уз промјене правца: (ка центру круга, ка вани, лијево - десно) те уз промјене темпа.
Именује извођача, назив и жанр пјесама.	Након слушања пјесме зна навести име извођача.	Након слушања пјесме зна навести назив нумере.	Након слушања пјесме зна навести жанр пјесме.
Вербално или ликовно исказује утисак о слушаној композицији.	Након слушања музичке нумере вербално или ликовно исказује утисак о слушаној композицији.	Након слушања музичке нумере вербално или ликовно исказује утисак о слушаној композицији.	Након слушања музичке нумере вербално или ликовно исказује утисак о слушаној композицији.
Користи различите музичке инструменте.	Користи различите музичке инструменте уз подршку и помоћ наставника.	Користи различите музичке инструменте уз подршку и помоћ наставника.	Користи различите музичке инструменте уз подршку и помоћ наставника.
Учествује у извођењу музичке нумере за школску приредбу (соло или у хору).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња удараљкама и сл.).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња удараљкама и сл.).	Учествује у извођењу музичке нумере поводом школске приредбе (пјевање, плес, пратња удараљкама и сл.).
Прави ликовне радове обликовањем различитих материјала.	Обликује рециклиране материјале у композицији.	Прави ликовни рад папир-маше техником.	Оштрим предметом прави шаре на гипсаној плочи.
Манипулише папиром.	Савија папир по упутствима наставника правећи једноставне фигуре (авион).	Савија папир по упутствима наставника правећи различите фигуре (оригами).	Савија папир правећи различите фигуре (оригами).
Разликује и користи изведене боје у раду.	По налогу наставника, мијеша основне боје добијајући изведене.	Уз помоћ наставника, мијеша основне боје у циљу добијања неопходних изведених боја.	Мијеша различите основне боје добијајући одговарајућу боју.
Прави ликовни рад на одређену тему.	Слика на задату тему која корелира са другим предметом (Брига о себи, Познавање околине и др.).	Слика на задату тему која корелира са другим предметом (Брига о себи, Познавање околине и др.).	Слика на задату тему која корелира са другим предметом (Брига о себи, Познавање околине и др.).

Осмишљава и креира честитку за празнике.	Осмишљава и креира честитку поводом предстојећег празника.	Осмишљава и креира честитку поводом предстојећег празника.	Осмишљава и креира честитку поводом предстојећег празника.
Израђује технички или умјетнички рад.	Израђује предмет за употребу (таписерије, маске, грнчарија...).	Израђује предмет за употребу (таписерије, маске, грнчарија...).	Израђује предмет за употребу (таписерије, маске, грнчарија...).
Прави предмете са одређеном намјером (нпр. кућица за птице, гаража од коцака...) и њихово кориштење у игри.	Уз помоћ наставника, сијече и спаја материјале правећи одређене предмете за употребу.	Уз помоћ наставника, сијече и спаја материјале правећи одређене предмете за употребу.	Уз помоћ наставника, сијече и спаја материјале правећи одређене предмете за употребу.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Употреба материјала

- Груписање предмета према материјалу од којег је израђен (нпр. од метала-хефталица, ексер, маказе, есцајг, спајалице и др.);
- Именовање материјала од којих је израђен предмет из окружења (нпр. прозор-дрво, метал, стакло);
- Објашњавање зашто поједини предмети морају бити израђени баш од тих материјала (нпр. шта би било да је прозор направљен само од дрвета-било би јако тамно у просторији и сл.);
- Ученик самостално, или уз помоћ наставника обрађује поједине материјале (папир, дрво, стиропор, картон) и прави кућицу за птице, кутију за накит, држач за оловке и сл.

Употреба информатичких уређаја и сервиса

- Улазак у програм;
- Активности у програму за цртање (укључивање програма, повлачење насумичних линија, кориштење алата: гумица, кантица за бојење);
- Кориштење интернет претраживача; кориштење „букмарка“ - већ обиљежених сајтова у које ученик улази кликом миша;
- тражење појмова куцањем у претраживач (слике, видео, музика...);
- Опасности на интернету (дописивање, друштвене мреже).

Грађевински материјал

- Упознавање грађевинског материјала (бетон, малтер, цигла, цријеп, дрво, метал, блокови, керамика и др.);
- Именовање на сликама или стварних објеката;

- Упознавање својстава материјала : тврдо-меко; глатко-храпаво; чврсто-ломљиво; савитљиво-круто;
- У складу са својствима, упознавање намјене датих материјала - шта се користи за израду темеља, зидова...

Хигијена радног простора

- Чишћење радног простора - стола влажном марамицом, лопатицом и метлицом;
- Чишћење радног простора цогером или уз помоћ неког другог брисача за под;
- Чишћење алата након употребе (крпом, марамицом, метлицом...).

Екологија

- Упознавање са главним загађивачима животне средине (отпадне воде, дим, смеће...);
- Рециклирање отпада (топљење пластике, метала, гуме и њихова поновна употреба у индустрији);
- Рециклирање отпада у учионици (прављење звечке од пластичне флаше, држачи за оловке од конзерви, сет за куглање од флаша, различити ликовни радови од чепова и пластичних дијелова и др.).

Игра, плес и народна кола.

- Ученик уз пратњу наставника изводи једноставне дјечије нумере (изговара поједине вокале на одређеним мјестима, ријечи, фразе или рефрен пјесме, прати ритам пјесме штапићима или плескањем) - На крај села жута кућа; Кад си срећан...
- Слободна импровизација покрета у складу са музиком;
- Овладавање једноставним плесним покретима (подизање руку, корак лијево-корак десно и сл.) те повезивање и комбиновање више корака уз одређену нумеру;
- Упознавање елемената народних кола:
 - ученици формирају круг и шетају пратећи ритам народног кола;
 - ученици формирају круг, прате ритам те мијењају смјер кретања на знак наставника;
 - Ученици формирају круг, прате ритам, мијењају смјер кретања те на знак наставника крећу се ка центру и од центра ка вани;
- Слушање музичке нумере и исказивање утиска о нумери вербално или ликовно;
- Припремање „тачке“ за школску приредбу (ученик у складу са могућностима пјева, прати ритам ударалкама или плеше уз музичку нумеру).

Својства музичких композиција

- Слушање различитих музичких композиција и препознавање и именовање основне емоције (весела, тужна, успаванка, родољубива...);
- Упознавање музичких нумера које се свирају у одређеним приликама (химна, вјерске пјесме) те правилног понашања приликом слушања тих нумера (нема аплаудирања, нема причања, стоји се мирно и сл.);
- Слушање различитих музичких композиција и препознавање и именовање жанра којем композиција припада (дјечија, класична, народна, забавна и др.);
- Слушање различитих музичких композиција и препознавање и именовање извођача (име пјевача или групе и назив нумере);
- Слушање различитих музичких композиција и препознавање и именовање врсте извођача (хор, дует, музичка група и др.).

Обликовање

- Израда корпица уз помоћ балона и папир-маше техником;
- Дуборез у гипсу;
- Гравирање у меком лиму, фолији;
- Оригами (авион, брод, различите животиње...).

Цртање и бојење

- Мијешање боја (црвена и жута-наранџаста, плава и жута-зелена и др.);
- Групно ангажовање на радовима већег формата (хамер папир);
- Цртање спајањем тачки;
- Повлачење линија помоћу линијара; помоћу шестара - цртање кружница;
- Различите примјене хоризонталних, вертикалних, косих, вијугавих, кружних, танких, дебелих, дугачких и кратких линија;
- Контрола правца линије спајањем тачки;
- Сликање према теми (годишња доба, особе из окружења, недавни догађај и сл.);
- Креирање честитке за празнике или позивнице за рођендан.

Израда различитих предмета

- Израда маске од папира, грнчарија од глиномала и др.
- Израда кућице за птице од шперплоче, кутија за играчке од картона и сл.

Упутства наставнику:

У трећем нивоу од ученика се очекује да правилно рукује различитим алатима. Било би пожељно да ученик, уз већу или мању помоћ наставника, израђује конкретне предмете за употребу (Орфов инструментариј, кућицу за птице, кутију за накит, држач за оловке и сл.). У овом нивоу важно је ученика припремити за четврти ниво који представља радно оспособљавање, односно оспособљавање за вршење радних операција. С тим у вези, ученик треба да савлада редослијед активности у обради различитих материјала, као и начин заштите на раду. У овом нивоу ученик упознаје и грађевинске материјале, њихове особине, примјену и др.

Ликовно изражавање у овом нивоу усмјерити ка сликању према одређеној теми, прављење честитки, позивница, радова за школске изложбе, такмичења и др. Наставник би требао са ученицима коментарисати њихове ликовне радове развијајући код њих смисао за склад и естетски доживљај.

За разлику од претходног нивоа у којем су ученици упознавали музичке инструменте, сада је акценат на упознавању музичких композиција и именовању различитих карактеристика као што је: врста извођача, жанр, основна емоција и др. У овом нивоу се у плес и игру уводи и народно коло, гдје је пожељно да дјеца савладају једноставне кореографије од два до три покрета. У сва три нивоа пожељно је ангажовати ученика да на било који начин (пјевање, плес, пратња удараљкама и сл.) учествује у извођењу неке музичке нумере, те се на тај начин представи родитељима и другим ученицима на школској приредби.

БРИГА О СЕБИ И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ

Предметно подручје *Брига о себи и социјални развој* усмјерено је на усвајање вјештина бриге о себи и на развој социјалних вјештина. Кроз своје садржаје ово подручје обухвата широк распон који се креће од усвајања елементарних вјештина до усвајања сложених вјештина и њихове примјене у свакодневном животу. Складније развијене вјештине бриге о себи и социјалне вјештине олакшавају ученицима са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања свакодневне активности и доприносе инклузији ових ученика у ширу социјалну средину.

I ниво

2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Друга година 72	Друга година 2
Трећа година 72	Трећа година 2

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала кроз развијање и увјежбавање елементарних вјештина бриге о себи, усвајање и оснаживање елементарних социјалних вјештина и елементарних образаца социјално прихватљивог понашања.

Посебни циљеви

- Развој и увјежбавање елементарних вјештина неопходних за спровођење личне хигијене;
- Развој и увјежбавање елементарних вјештина неопходних за спровођење хигијене простора;
- Развој и увјежбавање елементарних вјештина неопходних за узимање оброка;
- Развој и увјежбавање елементарних вјештина неопходних за обување и облачење;
- Развој и оснаживање самоперцепције и перцепције других значајних особа;
- Усвајање и примјена основних правила понашања у школском окружењу.

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Уочава нечистоће на рукама, устима и лицу		Уочава чисте и прљаве руке, уста, лице на себи и на илустрацијама.	Повезује дио тијела који није чист (руке, уста и лице) са прибором са којим се тај дио тијела чисти.
Препознаје, показује/именује и проналази у простору елементарна средства за личну хигијену, као и мјеста гдје се она одржава.		Препознаје, показује/именује неколико елементарних средстава за личну хигијену. Препознаје мјеста гдје се обавља хигијена руку, уста и лица.	Показује/именује и проналази у простору елементарна средства за личну хигијену. Показује или именује и одлази самостално или уз подршку до мјеста гдје се одржава хигијена руку, уста и лица.
Примјењује елементарне вјештине за спровођење хигијене руку, уста и лица.		На налог, користи марамицу да обрише руке, уста и лице. Самостално или уз подршку одврће и заврће воду, кваси руке, уста, лице, увјежбава покрете прања руку, зуба и лица.	Самосталнији је и прецизнији у брисању нечистоћа са руку, уста и лица марамицом. Самостално или уз подршку користи елементарна средства за спровођење хигијене руку, уста и лица: сапун, четкица и паста за зубе, пешкир.
Саопштава поребу и употребљава школски тоалет.		Препознаје потребу да иде у тоалет, зна гдје се у школи налази тоалет, уз надзор или подршку обавља активности у тоалету.	Саопштава гестом, сликом или вербално потребу да иде у тоалет, прецизнији је у обављању хигијене у тоалету.
Уочава уредан и неуредан радни простор, нечистоће на радном простору и око њега.		Уочава уредан и неуредан, чист и прљав радни простор и дијелове око њега.	Путем посматрања и сликовног материјала уочава начине на које се нечистоће у радном простору отклањају.

Уочава начине на које се нечистоће у радном простору отклањају и препознаје, показује/именује средства за одржавање хигијене простора.		Препознаје , показује/именује неколико елементарних средстава за одржавање хигијене простора.	Показује/именује елементарна средства за одржавање хигијене простора.
Изводи елементарну хигијену радног простора и дијелова око њега.		Уз подршку ставља ствари у своју торбу, купи руком крупнији отпад и одлаже у корпу, брише таблу.	Самостално ставља ствари у своју торбу, купи руком крупнији отпад и одлаже у корпу, брише таблу, оставља играчке на одговарајуће мјесто.
Примјењује елементарне обрасце правилног понашања за вријеме јела.		Препознаје мјеста гдје се једе (кухиња, трпезарија). Сједи за вријеме оброка. Гестом, помоћу слике или говором тражи пиће и храну. Не узима без дозволе храну од других.	Чешће чека вријеме јела и свој ред за јело, мање просипа храну, склања остатке хране послвије оброка уз подршку.
Користи прибор за јело.		Једе кашиком и виљушком уз подршку или надзор, пије из чаше да не просипа.	Једе кашиком и виљушком, не просипа, уз подршку користи пластични нож да изреже мекане намирнице, уз надзор или подршку склања прибор за јело.
Препознаје, показује/именује одјећу и обућу, изува се и обува, облачи се.		Препознаје своју одјећу и обућу. Самостално или уз подршку изува се и обува једноставну обућу, облачи и скида једноставну одјећу, откопчава и закопчава рајсфершлус и дугмад.	Показује/именује одјећу и обућу. Самосталније и прецизније изува и обува једноставну обућу и облачи и скида једноставну одјећу, откопчава и закопчава рајсфершлус и дугмад.

Препознаје себе, свој лик, дијелове тијела.		Одазива се на име, показује/именује себе, препознаје себе у огледалу, показује/именује своје дијелове тијела.	У раду и игри користи појмове ЈА и ТИ. Спретније и прецизније показује/именује своје дијелове тијела.
Препознаје и емоције других.		Уочава, препознаје основне емоције (радост и туга)	Уочава, препознаје различите емоције.
Уочава свој пол.		Уз подршку или самостално показује/описује изглед дјечака и дјевојчице на себи/слици.	Уочава/препознаје/именује свој пол.
Препознаје друге особе и остварује социјални контакт са њима.		Показује/именује другове из одјељења, чланове породице, наставнике и стручне сараднике са којима има контакт. Успоставља контакт очима, фокусира пажњу на лице саговорника, рукује се, гестом показује шта жели. Учествоје у заједничким играма са вршњацима.	Препознаје запослене у школи. Контакт очима дуже траје, прати и реагује на мимику саговорника, користи гест/слике да укаже шта жели. Иницира и остварује комуникацију са другарима из разреда.
Адекватно се понаша у школском окружењу (учионица, ходник, игралиште).		Не прави буку у школским просторијама и на игралишту, прати путању хода – не гура друге. Сједи на свом мјесту већину времена, прати већину планираних активности.	Самостално долази до учионице, користи своје ствари и сједи на свом мјесту већину времена. Учествоје у већини активности одјељења. Опрезније рукује материјалима за рад, играчкама и реквизитима (мање их оштећује).

Адекватно се понаша према наставнику.		Извршава једноставне налоге наставника. Прилази наставнику и тражи активности, прилази наставнику када га/је нешто боли, када је нерасположен/а или срећан/а.	Извршава два везана једноставна налога наставника. Контакт са наставником дуже траје, присутни су облици повјерења између ученика и наставника и облици поштовања ауторитета наставника.
Адекватно се понаша према другим ученицима.		Прихвата друге ученике, уз посредство наставника дијели играчке и материјал за рад са другом дјецом.	У заједничким активностима са вршњацима је толерантнији, чека свој ред, чешће дијели играчке и материјал за рад са другом дјецом.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Лична хигијена

- Чисте и прљаве руке, уста, лице;
- Елементарна средства за личну хигијену;
- Мјеста на којима се спроводи лична хигијена;
- Коришћење марамица, тоалет папира и влажних марамица;
- Прање руку;
- Прање уста и зуба;
- Умивање;
- Употреба тоалета.

Хигијена простора

- Шта је уредно и неуредно, шта је чисто и прљаво (у радном простору);
- Елементарна средства за хигијену простора;
- Како одржавати чистоћу радног простора;
- Свака ствар има мјесто;

- Одлагање школског прибора, прибора за рад, играчака, дидактичког материјала, обуће, јакни на одговарајуће мјесто;
- Коришћење корпе за отпатке;
- Брисање табле;
- Брисање радног стола крпом.

Узимање оброка

- Шта је правилно, а шта неправилно понашање за вријеме јела;
- Како се лијепо понашамо за вријеме јела;
- Употреба прибора за јело (кашика, виљушка, пластични нож).

Обување и облачење

- Обућа и одјећа;
- Изување и обување једноставне обуће: папуче, назувице, патике и ципеле са чичак траком;
- Скидање и облачење једноставне одјеће: јакна, капа, рукавице, мајица, чарапе;
- Откопчавање и закопчавање рајсфершлуса и дугмади.

Самоперцепција и перцепција других значајних особа

- Моје име – вјежбање одазивања на име и изговарања свога имена;
- Ја у огледалу – свога лика и изгледа цијелог тијела;
- Дијелови тијела;
- Моје емоције – уочавање, препознавање и изражавање различитих емоција;
- Релација ЈА-ТИ;
- Мој пол;
- Други и ја – препознавање, показивање/именовање другова из одјељења, чланова породице, наставника и запослених у школи;
- Моји другови и ја – заједничке игре, дијељење материјала за рад, играчака.

Понашање у школском окружењу

- Понашање у учионици;
- Понашање у ходнику школе;
- Понашање на игралишту;
- Вјежбе извршавања налога у социјалном контексту;
- Однос према наставнику;
- Однос према друговима.

Упутства наставнику:

Садржаји *Бриге о себи и социјалног развоја* као посебне цјелине изучавају се од друге године I нивоа. У првој години I нивоа најелементарнији садржаји Бриге о себи и социјалног развоја распоређени су кроз три базична предметна подручја. Понуђени садржаји *Бриге о себи и социјалног развоја* у I нивоу корелирају са садржајима осталих предметних подручја. Домени бриге о себи најчешће корелирају са садржајима Физичког и здравственог васпитања и Познавања околине. Област социјалног развоја најчешће је обухваћена кроз неке садржаје *Познавања околине, Васпитног рада у одјељењској заједници и Развоја говора и комуникацијских вјештина*.

Пожељно да се свакодневне природне ситуације у школи искористите као позитивни примјери бриге о себи и бриге о простору, уредности и прецизности у раду, адекватног понашања у школском окружењу и адекватног понашања према наставнику и другим ученицима.

Приликом планирања и програмирања рада потребно је водити рачуна о уједначеном односу исхода који су усмјерени на бригу о себи и социјални развој како би се оба сегмента паралелно развијала.

Препоручене садржаје/активности потребно је реализовати у складу са могућностима сваког ученика. Неким ученицима ће на почетку усвајања вјештина бити неопходна потпуна подршка наставника – асистенција као што је држање руке, вербално и гестуално усмјеравање пажње на активност. Неки ученици ће имати потребу за дјелимичном подршком наставника – вербална подршка, надзор и повремена асистенција. Приликом усвајања вјештина неки ученици ће након наставникове демонстрације самостално извршавати активности.

У раду користити јасна и једноставна упутства и објашњења, игру, демонстрацију, очигледан материјал, јасне слике са што мање детаља, кратке видео инсерте прилагођене узрасту и способностима ученика и похвале и награде за успјешно извођење активности. Уколико у школи нема могућности за наставникову демонстрацију и учениково извршавање активности, препоручује се коришћење сликовног материјала: уочавање, посматрање, препознавање, показивање, именовање, описивање.

Ученицима који испољавају социјално неприхватљиво понашање, поред свакодневне примјене корективно-педагошких метода (подстицање и награђивање позитивног понашања, усмјеравање неприкладног на прикладно понашање, преусмјеравање неприкладног понашања на прикладније понашање и опомињање), посветити више садржаја којима се уочава, препознаје и примјењује социјално прихватљиво понашање и више времена да усвоје ове садржаје.

Приликом реализације програма *Брига о себи и социјални развој* родитељ је незамјенљив партнер јер синхронизовано и усклађено васпитно дјеловање, његовање истих вриједности у школи и родитељском дому омогућиће остваривање постављених циљева.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	72	Прва година	2
Друга година	72	Друга година	2
Трећа година	72	Трећа година	2

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала кроз усвајање и увјежбавање вјештина бриге о себи и њихова свакодневна примјена, усвајање и оснаживање социјалних вјештина и образаца социјално прихватљивог понашања и развијање оријентације у социјалном окружењу.

Посебни циљеви

- Усвајање и увјежбавање вјештина неопходних за спровођење личне хигијене;
- Усвајање и увјежбавање вјештина неопходних за спровођење хигијене простора;
- Усвајање и увјежбавање вјештина неопходних за узимање оброка и стицање свијести о здравој исхрани;
- Усвајање и увјежбавање вјештина неопходних за обување и облачење;
- Упознавање просторија у кући/стану и намјештаја и коришћење најједноставнијих електричних уређаја;
- Усвајање и примјена правила понашања у школском окружењу;
- Усвајање и примјена адекватних образаца понашања према другима;
- Развој оријентације у социјалном окружењу.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Препознаје и отклања нечистоће са руку, уста и лица.	Препознаје и брише нечистоће са руку, уста и лица марамicom. Адекватније користи елементарна средства за спровођење хигијене руку, уста и лица: сапун, четкица и паста за зубе, пешкир.	Самостално или уз надзор користи сва средства за спровођење хигијене руку, уста и лица. Уз напомену наставника одлази да опере руке и зубе и да се умије.	Уочава/повезује/именује када се перу руке и зуби и када се умива. Чешће без напомене пере руке и зубе, умива се.

<p>Препознаје нечистоће на већини дијелова тијела и начине отклањања.</p>	<p>Уочава чисте и прљаве дијелове тијела на себи и на илустрацијама. Препознаје, показује/именује већину средстава за личну хигијену. Препознаје већину мјеста гдје се обавља лична хигијена.</p>	<p>Повезује дио тијела који није чист са прибором са којим се тај дио тијела чисти. Препознаје начине отклањања нечистоћа са неких дијелова тијела. У познатом простору проналази сва средства за личну хигијену.</p>	<p>Уочава/повезује/именује када се спроводи хигијена неких дијелова тијела. Препознаје/именује/описује начине отклањања нечистоћа са већине дијелова тијела.</p>
<p>Адекватније употребљава тоалет.</p>	<p>Чешће са смањеним надзором одлази у тоалет. Адекватније користи средства за спровођење хигијене у тоалету.</p>	<p>Чешће самостално одлази у тоалет. Чешће без напомене пере руке након коришћења тоалета.</p>	<p>Самосталнији је у обављању хигијене у тоалету. Навикава се да адекватно одлаже отпад након хигијене у тоалету и да тоалет остави уредан када заврши употребу. Опрезније рукује санитарјама у тоалету (мање их оштећује).</p>
<p>Одржава хигијену учионице.</p>	<p>Уз надзор или подршку качи јакне и оставља обућу на одговарајуће мјесто, оставља играчке и дидактички материјал на одговарајуће мјесто, крпом отклања остатке папира, гумице и боје са стола.</p>	<p>На налог наставника одржава уредном своју клупу, таблу, купи своје отпатке по учионици и враћа на мјесто играчке и заједничке материјале за рад.</p>	<p>Након радних активности и јела четком купи мрве, пере и одржава прибор за рад, користи крпу да обрише под и столове.</p>
<p>Учествује у акцијама уређења учионице и школе.</p>	<p>Уз подршку украшава учионицу украсима за одређене теме и свечаности.</p>	<p>Уз надзор украшава учионицу и уз подршку украшава хол украсима за одређене теме и свечаности.</p>	<p>Уз надзор украшава учионицу и хол. Уз подршку његује и сади саксијско цвијеће у учионици. Учествује у акцијама уређења школског дворишта уз подршку наставника.</p>

<p>Адекватније се понаша за вријеме јела.</p>	<p>Чека вријеме јела и свој ред за јело, користи своје мјесто за јело и сједи за вријеме дужег оброка, уз напомену наставника користи само свој прибор за јело и склања остатке хране после оброка.</p>	<p>Користи само свој прибор за јело, уз напомену наставника користи салвету и мараму и не просипа храну за вријеме оброка. Самосталније склања остатке хране после оброка.</p>	<p>У свакодневном окружењу показује/описује сегменте адекватног понашања за вријеме јела.</p>
<p>Адекватније користи прибор за јело, поставља и склања прибор за јело и одржава елементарну хигијену прибора за јело.</p>	<p>Једе кашиком и виљушком, користи пластични нож. Уз подршку/надзор поставља кашику, виљушку, пластични нож и пластични тањир. На налог склања прибор за јело на прање.</p>	<p>Вјештији је у руковању прибором за јело (кашиком, виљушком, пластичним ножем), мање просипа. Уз подршку/надзор поставља и склања свој једноставни прибор за јело. Уз подршку/надзор пере, брише и оставља свој прибор за јело на предвиђено мјесто.</p>	<p>Користи туп метални нож да намаже и изреже храну. Самосталнији је и прецизнији је у постављању, прању и брисању свог прибора за јело.</p>
<p>Препознаје врсте хране и навикава се на здравији начин исхране.</p>	<p>Препознаје/именује укусе и основне врсте намирница. Нуде му се здравији оброци током ужине.</p>	<p>Препознаје/именује већину намирница са којима свакодневно долази у контакт. Уочава здрав и нездрав оброк (нпр. јабука – чипс)</p>	<p>Препознаје/показује/именује/описује које намирнице су здраве, а које нису. Чешће бира здравије оброке.</p>
<p>Самосталнији је и прецизнији у обувању и облачењу.</p>	<p>Изува и обува већину обуће, одвезује пертле, уз подршку веже пертле. Уз надзор облачи и скида већину одјеће.</p>	<p>Изува и обува већину обуће, облачи и скида већину одјеће. Самосталнији је у везању петли.</p>	<p>Уочава/показује/именује/описује одјећу и обућу коју носимо у датом годишњем добу, у складу са временским приликама. Облачи јакну, капу кад је хладно. Скида јакну, дукс кад је топло.</p>

<p>Одржава елементарну хигијену обуће и одјеће.</p>	<p>Уз надзор или подршку оставља обућу и одјећу на одговарајуће мјесто. Уочава чисту и прљаву обућу и одјећу на илустрацијама.</p>	<p>Самосталније оставља обућу и одјећу на одговарајуће мјесто. Уочава чистоће и нечистоће на својој обући и одјећи. Уз надзор или подршку чисти своју обућу и одјећу марамицом кад се запрља.</p>	<p>Чешће без напомене чисти своју обућу и одјећу марамицом кад се запрља. Уз подршку/надзор мота и слаже одјећу. Препознаје/именује/описује начине отклањања нечистоћа са обуће и одјеће.</p>
<p>Препознаје/именује просторије у кући/стану и намјештај.</p>	<p>Визуелно препознаје изглед своје куће/стана. На илустрацијама уочава/именује просторије у кући или стану и намјештај.</p>	<p>Уочава/препознаје/објашњава намјену просторија у кући или стану и намјештаја.</p>	<p>Повезује намјештај са просторијом у којој се налази. Зна функцију намјештаја и просторија. Проналази ствари у кући/стану.</p>
<p>Користи најједноставније електричне уређаје.</p>	<p>Укључује и искључује свјетло и лампе, укључује и искључује радио и телевизор и уз подршку тражи радио-станице и телевизијске канале.</p>	<p>Уз надзор тражи радио -станице и телевизијске канале, уз подршку употребљава фен.</p>	<p>Употребљава фен уз непосредни надзор, усисава тепих уз подршку.</p>
<p>Уочава неке опасности које могу настати приликом руковања електричним уређајима.</p>	<p>На видео материјалу и илустрацијама препознаје на сликама опасности изазване неправилним руковањем електричним уређајима.</p>	<p>Уочава/препознаје/именује какве опасности може изазвати неправилно руковање електричним уређајима.</p>	<p>Пажљивији је у руковању најједноставнијим електричним уређајима.</p>
<p>Адекватно се понаша у школском окружењу (учионица, ходник, игралиште).</p>	<p>Уз подршку и подсјећање наставника користи поздраве. Дуже учествује у свим активностима и толерантнији је на фрустрације.</p>	<p>Поздравља друге. Препознаје неке своје обавезе у одјељењу. Уочава/препознаје/именује /објашњава адекватна и неадекватна понашања у школи.</p>	<p>Иницира и учествује у разредним активностима. У свакодневном окружењу показује/описује сегменте адекватног понашања у школи.</p>

Објашњава потребу чувања заједничких и личних ствари.	Препознаје своје ствари и уз подршку/надзор користи их и спрема.	Уз подршку наставника на сликама препознаје/уочава/именује /објашњава начине чувања властитих и заједничких ствари.	Мање оштећује, чува и користи личне и заједничке ствари.
Препознаје које понашање у школи је опасно.	На илустрацијама и видео материјалу посматра/уочава/препознаје опасна понашања.	Показује/препознаје/уочава /именује/објашњава зашто је неко понашање опасно.	У свакодневним активностима у школи препознаје већину опасних ситуација и избјегава их.
Адекватно се понаша према другим ученицима.	Прикладније комуницира са друговима из разреда. Дијели играчке и материјал за рад са другом дјецом.	Уочава/препознаје/именује /описује адекватна и неадекватна понашања према другим ученицима. Заједно са наставником у активностима које му боље иду помаже другој дјечи да их спроведу ако имају тешкоће.	У раду, игри и другим заједничким активностима чешће испољава другарска понашања (фер игра, дијељење личних ствари, помоћ у невољи).
Адекватно се понаша према наставнику.	Извршава сложене налоге наставника, често тек након неколико понављања и уз демонстрацију наставника. Присутни су облици повјерења између ученика и наставника и облици поштовања ауторитета наставника.	Извршава сложене налоге наставника, али често не изведе активност до краја или прави грешке. Уочава/препознаје/именује /описује адекватна и неадекватна понашања према наставнику.	Извршава сложене налоге наставника вјешто и прецизно. Испољава адекватно понашање према наставнику, учесталост и интензитет неадекватног понашања је редукован.
Адекватно се понаша према родитељима.	Присутни су облици повјерења у родитеље и облици поштовања ауторитета родитеља.	Уочава/препознаје/именује /објашњава адекватна и неадекватна понашања према родитељима.	Испољава адекватно понашање према родитељима, учесталост и интензитет неадекватног понашања је редукован.

Исказује властите потребе на социјално прихватљив начин.	Препознаје потребу. Вербализује потребе, жеље слагања и неслагања.	Користи просте или непотпуне реченице да би исказао потребе, жеље, слагања и неслагања. Ствара толеранцију на одлагање извршења потребе која није неопходна у датом тренутку.	Реченицама исказује потребе, жеље, слагања и неслагања, осјећаје. Толерантнији је на одлагање извршења потребе која није неопходна у датом тренутку.
Посјећује, учествује у свечаностима и уочава правила лијепог понашања током свечаности.	Посматра/уочава/препознаје правила понашања током свечаности. Посјећује свечаности у пратњи. Учествује у свечаностима.	Уочава/препознаје/именује /објашњава адекватна и неадекватна понашања на свечаностима. Посјећује свечаности у пратњи. Учествује у свечаностима.	Показује сегменте пристојног понашања на свечаностима, дуже борави на свечаностима, адекватније прати и учествује у свечаностима.
Посјећује продавницу и уочава правила понашања у куповини.	Посматра/уочава/препознаје правила понашања током куповине. Посјећује продавницу у пратњи. Учествује у елементима куповине.	Уочава/препознаје/именује /објашњава адекватна и неадекватна понашања током куповине. Посјећује продавницу у пратњи. Учествује у елементима куповине.	Показује сегменте пристојног понашања током куповине. Посјећује продавницу у пратњи. Учествује у куповини.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Лична хигијена

- Средства за личну хигијену;
- Уредни и неуредни дијелови тијела;
- Мјеста на којима се спроводи лична хигијена;
- Коришћење марамица, тоалет папира и влажних марамица;
- Прање руку;
- Прање уста и зуба;
- Умивање;
- Адекватна употреба тоалета;

Хигијена простора

- Средства за хигијену простора;
- Свака ствар има мјесто;
- Брисање површина крпом;
- Прање прибора за рад;
- Употреба четке/метле за чишћење простора;
- Украшавамо учионицу;
- Украшавамо школу;
- Засади цвијет.

Узимање оброка и здрава исхрана

- Како се лијепо понашамо за вријеме јела;
- Употреба прибора за јело (кашика, виљушка, пластични и туп метални нож);
- Постављање и распремање прибора за јело;
- Прање прибора за јело;
- Препознај укус;
- Храна и пиће;
- Здрав и нездрав оброк.

Обување и облачење

- Изување и обување обуће;
- Везање пертли;
- Скидање и облачење одјеће;
- Обување и облачење у складу са временским приликама;
- Одржавање хигијене обуће и одјеће.

Становање

- Моја кућа/стан;
- Просторије у кући/стану;
- Намјештај у кући/стану;
- Моје обавезе у кући/стану;
- Употреба електричних уређаја (сијалице, лампе, радио, телевизор, фен, усисивач);
- Опасности при употреби електричних уређаја.

Понашање у школском окружењу

- Како се поздрављамо;
- Моје обавезе у разреду;

- Понашање у учионици;
- Понашање у ходнику школе; Понашање на игралишту;
- Чувам своје и туђе ствари;
- Опасна понашања.

Однос према себи и другима

- Однос према друговима;
- Однос према наставнику;
- Однос према родитељима;
- Моје потребе, жеље и осјећаји.

Оријентација у социјалном окружењу

- Припрема за одлазак на свечаности;
- Учествовање у свечаностима;
- Понашање на свечаностима;
- Припрема за одлазак у куповину;
- Учествовање у куповини
- Понашање у куповини.

Упутство наставнику:

Програм *Бриге о себи и социјалног развоја* II нивоа је надградња садржаја из претходног нивоа у областима личне хигијене, хигијене простора, узимања obroка, обувања и облачења и понашања у школском окружењу. У II нивоу усложњавају се циљеви и дефинишу нови исходи у сферама: становања, односа према другима и оријентације у социјалном окружењу.

Сва упутства наставнику из I нивоа пожељно је да се примијене и у II нивоу.

Поред тога, због усложњавања програма II ниво добија и додатна упутства:

- У области становања, поред видео и сликовног материјала, користити и најједноставније електричне уређаје.
- У области оријентације у социјалном окружењу потребно је ученике одвести на свечаности и у мање куповине у околини школе.

Препоручени садржаји/активности Бриге о себи и социјалног развоја у II нивоу највише корелирају са садржајима Познавања околине, Васпитног рада у одјелењској заједници, Физичког и здравственог васпитања и Развоја говора и комуникацијских вјештина.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 108	Прва година 3
Друга година 108	Друга година 3
Трећа година 108	Трећа година 3

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала кроз стицање навика што самосталније бриге о себи, проширивање и оснаживање репертоара социјалних вјештина и оспособљавање за што адекватније понашање у животним ситуацијама.

Посебни циљеви

- Стицање навика спровођења личне хигијене;
- Стицање навика спровођења хигијене простора и учествовања у кућним пословима;
- Стицање навика узимања obroка, припреме obroка и здравог начина исхране;
- Стицање навика обувања и облачења;
- Усвајање техника коришћења једноставних електричних уређаја;
- Развијање свијести о опасности у простору и социјалном пољу;
- Примјена адекватних образаца понашања у различитим животним ситуацијама;
- Стицање и примјена знања о одговорности, пријатељству, односу међу половима, здрављу и промјенама у пубертету.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Препознаје нечистоће на већини дијелова тијела и отклања их.	Уочава када неки дијелови тијела нису чисти. Пере руке и зубе, умива се. Употребљава фен и чешаљ за косу. Користи марамице. У кућним условима самосталнији је у туширању и прању косе, резању ноктију и хигијени ушију.	Самосталније користи додатна средства за личну хигијену: креме, дезодоранси, парфеме, гумице за косу.	У већини ситуација зна када треба да спроведе основну хигијену тијела и спроводи је уз минималне грешке.

<p>Адекватно употребљава тоалет.</p>	<p>Обавља хигијену у тоалету: брише се после нужде, пере руке. Пушта воду. Адекватно одлаже отпад након хигијене у тоалету.</p>	<p>Користи неке од основних техника да тоалет остави уредан када заврши употребу, чува санитарије.</p>	<p>У већини ситуација адекватно употребљава тоалет. Ако се нађе на мање познатом мјесту, покушаће да пронађе тоалет уз помоћ комуникације и препознавања симбола.</p>
<p>Одржава основну хигијену простора.</p>	<p>Користи суху крпу да избрише прашину са намјештаја, уз подршку сухом крпом брише ниске прозоре и врата.</p>	<p>Уз непосредни надзор, брише прашину са намјештаја, брише ниске прозоре и врата, мете, брише под и усисава.</p>	<p>У већини ситуација зна када треба да спроведе основну хигијену простора и спроводи је уз минималне грешке.</p>
<p>Учествује у акцијама уређења учионице и школе.</p>	<p>Уз надзор, украшава учионицу и хол. Уз надзор његује и сади саксијско цвијеће у учионици. Учествује у акцијама уређења школског дворишта уз подршку наставника.</p>	<p>Чешће сарађује са другим ученицима приликом акција уређења учионице и школе. Прецизнији је у свим активностима.</p>	<p>Уочава/препознаје/именује /објашњава како човјек позитивно и негативно утиче на околину и кроз лични примјер показује како се школско окружење чува и одржава чистим.</p>
<p>Поставља сто, сервира храну и сипа пиће, одржава основну хигијену посуђа.</p>	<p>Поставља и склања свој прибор за јело и пере свој прибор за јело уз надзор. Уз надзор ставља столњак. Брише сто. Уз надзор/подршку, на тањир сервира чврсту храну, сипа воду, сок, млијеко и јогурт из флаше у чаше.</p>	<p>Самостално или уз надзор, ставља столњак, стаклено и керамичко посуђе, есцајг на сто. На тањир сервира чврсту храну, сипа из флаше у чашу, не просипа. Уз подршку сервира течну храну и сипа из тетрапака и бокала. Уз непосредни надзор, распрема сто, брише сто и мете око стола остатке јела. Уз подршку/надзор, пере стаклено и керамичко посуђе, есцајг.</p>	<p>Самосталније, прецизније и дуже учествује у активностима постављања и распремања стола и одржавања хигијене посуђа. У већини ситуација самостално спроводи стечене навике и вјештине.</p>

<p>Спрема једноставни оброк.</p>	<p>Вјештије користи туп метални нож да намаже и изреже храну. Отвара паковања и маже намаз на шните хљеба кашиком и тупим ножем (нпр. маргарин, сирни намаз, паштета, џем, еурокрем), сервира оброк.</p>	<p>Прави сендвич, са водом прави каше (нпр. овсене, зобене), са млијеком прави оброк (нпр. мусли, кранчи, чоколадне пахуљице).</p>	<p>Зна гдје се складиште и чувају намирнице, проналази у простору адекватне намирнице да би припремио себи оброк. У већини ситуација може сам себи да спреми једноставни оброк.</p>
<p>Препознаје здрав начин исхране и посљедице неправилне исхране и спрема здравије једноставне оброке.</p>	<p>Разликује здрав и нездрав начин исхране. Кроз конкретне примјере уочава посљедице неправилне исхране (нпр. гојазност). Пере и реже тупим ножем мекано воће и поврће, стиче навик у свакодневне конзумације.</p>	<p>Уз подршку, објашњава која храна је здрава, а која није, и зашто. Препознаје/именује/објашњава посљедице неправилне исхране. Уз подршку, прави и сервира салате (од воћа и поврћа).</p>	<p>Уочава/препознаје/именује/објашњава од чега се састоји здрав оброк. Препознаје неке од начина отклањања посљедица неправилне исхране. Спрема здравије једноставне оброке.</p>
<p>Самостално се облачи и свлачи, обува и изува и своју одјећу и обућу одржава уредном.</p>	<p>Увјежбава да се што прецизније обуче, познаје лице и наличје одјеће, вјежба везање пертли. Препознаје/именује/описује и објашњава начине отклањања нечистоћа са обуће и одјеће.</p>	<p>Чешће се сам облачи у складу са временским приликама. Препознаје/именује/описује/објашњава шта се облачи и обува за коју прилику (за спавање, излазак, рекреацију). Демонстрира неке начине отклањања нечистоћа са своје одјеће и обуће (пере једноставни веш на руке, маже ципеле кремом...).</p>	<p>Уочава/ препознаје/именује/описује/објашњава неке компоненте естетски лијепог облачења. Самостално се облачи и свлачи и обува и изува. Спроведи основну хигијену своје одјеће и обуће уз минималне грешке.</p>
<p>Учествује у кућним пословима.</p>	<p>Препознаје своје обавезе у кући, уз надзор и подршку учествује у кућним пословима.</p>	<p>Уочава/препознаје/именује/објашњава своје обавезе у кући. Препознаје/уочава/именује/објашњава начине обављања кућних послова.</p>	<p>Учествује у кућним пословима и може да демонстрира неке од њих: спремање кревета, брисање прашине, усисавање, брига о биљкама, простирање веша, прање веша на руке, прање суђа, припрема једноставних оброка.</p>

Користи једноставније електричне уређаје.	Уз надзор/подршку, користи се неким електричним апаратима (фен, усисивач, радио, телевизор, рачунар, мобилни телефон).	Вјештији је и самосталнији у руковању електричним апаратима (фен, усисивач, радио, телевизор, рачунар, мобилни телефон).	Самостално и прецизно користи једноставније електричне уређаје.
Препознаје опасности које могу настати приликом руковања електричним уређајима и неке начине заштите.	Објашњава какве опасности може изазвати неправилно руковање електричним уређајима и елементарну заштиту од опасности.	Објашњава начин на који настају опасности изазване неправилним руковањем електричним апаратима и елементарну заштиту од опасности.	Пажљиво рукује једноставнијим електричним уређајима.
Препознаје опасности у простору.	Распознаје знаке упозорења на опасност. Посматра/учава/препознаје опасности у простору: ватра, вода, струја, гром, земљотрес, опасне биљке и животиње, мине.	Препознаје, именује и објашњава опасности у простору: ватра, вода, струја, гром, земљотрес, опасне биљке и животиње, мине. Разликује опасне и безопасне ситуације у простору,	Препознаје већину опасних ситуација у простору и зна начине како да их избјегне.
Препознаје начине заштите од опасности у простору.	Посматра/учава/препознаје неке од начине заштите од опасности у простору – шта урадити, кога звати.	Препознаје, именује и објашњава неке од начине заштите од опасности у простору.	Зна коме, како и на који начин се обратити када се деси опасна ситуација у простору. Зна примјенити елементарну заштиту од опасности у простору.
Препознаје опасности у социјалном пољу.	Посматра/учава/препознаје опасности у социјалном пољу: губитак оријентације, непознати људи, недозвољене супстанце и радње.	Препознаје, именује и објашњава опасности у социјалном пољу: губитак оријентације, непознати људи, недозвољене супстанце и радње.	Препознаје већину опасних ситуација у социјалном пољу и зна начине како да их избјегне.

Препознаје начине заштите од опасности у социјалном пољу.	Посматра/уочава/препознаје неке од начине заштите од опасности у социјалном пољу : шта урадити, кога звати.	Препознаје, именује и објашњава неке од начине заштите од опасности у социјалном пољу.	Зна коме, како и на који начин се обратити када се деси опасна ситуација у социјалном пољу. Зна примјенити елементарну заштиту од опасности у социјалном пољу.
Препознаје и разликује приватни и јавни простор.	Посматра/уочава/препознаје шта је јавни, а шта приватни простор и њихову функцију.	Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере приватних и јавних мјеста и њихову функцију.	Примјењује адекватне обрасце понашања на јавним мјестима.
Примјењује адекватне обрасце понашања у јавном превозу.	Посматра/уочава/препознаје адекватне обрасце понашања при коришћењу јавног превоза.	Користи јавни превоз уз подршку. Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере адекватног понашања у јавном превозу.	Користи јавни превоз уз надзор и примјењује адекватне обрасце понашања у јавном превозу.
Посјећује и адекватно се понаша у различитим установама, на продајним мјестима и у кафићима и ресторанима.	Посјећује уз надзор или подршку: дом здравља, биоскоп, музеј, пошту, библиотеку, тржни центар, кафић и ресторан. Учествује у активностима. Посматра/уочава/препознаје адекватне обрасце понашања.	Посјећује уз надзор или подршку: дом здравља, биоскоп, музеј, пошту, библиотеку, тржни центар, кафић и ресторан. Учествује у активностима. Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере адекватног понашања.	Посјећује уз надзор: дом здравља, биоскоп, музеј, пошту, библиотеку, тржни центар, кафић и ресторан. Учествује у активностима. Примјењује адекватне обрасце понашања.
Посјећује, учествује и адекватно се понаша на значајним догађајима.	Учествује на значајним догађајима: свечаности, позориште, концерти, изложбе, излети, утакмице. Посматра/уочава/препознаје адекватне обрасце понашања на значајним догађајима.	Учествује на значајним догађајима: свечаности, позориште, концерти, изложбе, излети, утакмице. Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере адекватног понашања на значајним догађајима.	Учествује на значајним догађајима и примјењује адекватне обрасце понашања на значајним догађајима.

<p>Адекватно комуницира у оквиру различитих социјалних контекста.</p>	<p>Уочава/препознаје/разликује/објашњава/примјењује начине поздрављања.</p>	<p>Уочава/препознаје/разликује/објашњава/примјењује фразе у одређеним ситуацијама („хвала“, „изволи“, „молим“, „извини“, „срећан рођендан“, „срећна слава“, „срећна Нова година“).</p>	<p>Учествује у пријему гостију и посјетилаца и у разговору са већим бројем лица. Примјењује научене форме комуникације у оквиру различитих социјалних контекста.</p>
<p>Примјењује обрасце одговорног понашања у социјалном пољу.</p>	<p>Препознаје своје обавезе у школи и кући. Посматра/уочава/препознаје обрасце одговорног понашања у социјалном пољу. Примјењује елементарне обрасце одговорног понашања у социјалном пољу уз често подстицање.</p>	<p>Уочава/препознаје/именује/објашњава своје обавезе у школи и кући. Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере одговорног понашања у социјалном пољу. Разумије неке последице неодговорног понашања у социјалном пољу. Чешће без подстицања примјењује елементарне обрасце одговорног понашања у социјалном пољу.</p>	<p>Поштује научена правила одговорног понашања у социјалном пољу и понаша се у складу са њима.</p>
<p>Примјењује обрасце правилног односа према пријатељству.</p>	<p>Посматра/уочава/препознаје/описује/објашњава значај фер игре, дијељења личних ствари, помоћи у невољи. Примјењује ове обрасце.</p>	<p>Посматра/уочава/препознаје/описује/објашњава значај испуњавања обећања, одржавања повјерења, чувања тајни. Примјењује ове обрасце.</p>	<p>Понаша се у складу са наученим обрасцима правилног односа према пријатељству.</p>
<p>Примјењује обрасце правилног односа према супротном полу.</p>	<p>Посматра/уочава/препознаје обрасце правилног односа према супротном полу. Примјењује елементарне обрасце правилног односа према супротном полу уз често подстицање.</p>	<p>Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере правилног односа према супротном полу. Чешће без подстицања примјењује елементарне обрасце правилног односа према супротном полу.</p>	<p>Понаша се у складу са наученим обрасцима правилног односа према супротном полу.</p>

<p>Правилно се односи према свом здрављу.</p>	<p>Посматра/уочава/препознаје неке честе болести и повреде на свом узрасту. Посматра/уочава/препознаје неке од начине заштите од болести и повреде – шта урадити, кога звати.</p>	<p>Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере честих болести и повреде на свом узрасту. Препознаје, именује и објашњава неке од начина заштите од болести и повреде. Демонстрира елементарну заштиту: звање помоћи, стављање фластера, завоја.</p>	<p>Препознаје и разумије негативан утицај штетних навика и зависности. Препознаје и разумије значај редовних љекарских и стоматолошких контрола.</p>
<p>Правилно се односи према промјенама у пубертету.</p>	<p>Посматра/уочава/препознаје правилан однос према промјенама у пубертету. Примјењује елементарне обрасце правилног односа према промјенама у пубертету уз често подстицање.</p>	<p>Препознаје, именује, објашњава и наводи примјере правилног односа према промјенама у пубертету. Чешће без подстицања примјењује елементарне обрасце правилног односа према промјенама у пубертету.</p>	<p>Понаша се у складу са наученим обрасцима правилног односа према промјенама у пубертету.</p>

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Лична хигијена

- Уредни и неуредни дијелови тијела;
- Базична лична хигијена (прање руку, прање зуба, умивање);
- Чиста коса (чешљање, употреба фена и гумице за косу);
- Купање – активности са сликовним материјалом;
- Прање косе – активности са сликовним материјалом;
- Како користимо креме, дезодорансе, парфеме?
- Адекватна употреба тоалета;

Хигијена простора и кућни послови

- Брисање површина крпом;
- Чист под – коришћење метле, брисање пода и усисавање;
- Употреба четке/метле за чишћење простора;
- Украшавамо учионицу;
- Украшавамо школу;
- Његујмо биљке;
- Засади цвијет;
- Заједничко уређивање школског простора, дворишта и околине;
- Како човјек позитивно и негативно утиче на околину?
- Моје обавезе у кући;

Узимање и припрема оброка и здрава исхрана

- Постављање и распремање стола;
- Сервирање хране и сипање пиће;
- Одржавање основне хигијене посуђа;
- Отварање паковања и мазање намаза (нпр. маргарин, сирни намаз, паштета, цем, еурокрем);
- Прављење сендвича;
- Прављење каше са водом (нпр. овсене, зобене);
- Прављење оброка са млијеком (нпр. мусли, кранчи, чоколадне пахуљице);
- Здрав и нездрав начин исхране;
- Припрема једноставног здравог оброка (салате од поврћа и воћа);
- Шта се деси када се нездраво хранимо.

Обување и облачење

- Изување и обување обуће;
- Везање пертли;
- Скидање и облачење одјеће;
- Обување и облачење у складу са временским приликама;
- Шта носимо када идемо на...? – шта се облачи и обува за спавање, излазак, рекреацију;
- Обуци се лијепо – неке компоненте естетски лијепог облачења;
- Одржавање хигијене обуће и одјеће – Како перемо веш, како чистимо обућу? (нпр. прање једноставног веша на руке, мазање ципела кремом);

Употреба једноставних електричних уређаја

- Употреба фена;
- Употреба усисивача;
- Употреба радија и телевизора;
- Употреба рачунара;
- Употреба мобилног телефона у сврху едукације,
- Употреба мобилног телефона у сврху комуникације (како позвати родитеље, хитне службе);
- Опасности при употреби електричних уређаја;
- Заштита од опасности при употреби електричних уређаја;

Опасности и заштита у простору и социјалном пољу

- Знаци упозорења на опасност;
- Опасност и заштита од пожара;
- Опасност и заштита од поплаве;
- Опасност и заштита од струје и грмљавине;
- Опасност и заштита од земљотреса;
- Опасност и заштита од биљака и животиња;
- Опасност и заштита од мина;
- Шта урадити када се изгубим? (тражење помоћи, давање што прецизнијих личних података);
- Опасности од непознатих људи и како се заштитити;
- Опасности од недозвољених супстанци и како се заштитити;
- Опасности од недозвољених радњи и како се заштитити;
- Кога и како се обратити када смо у опасности.

Оријентација у социјалном окружењу

- Приватни и јавни простор;
- Коришћење и понашање у јавном превозу;
- Посјета и понашање код лекара;
- Посјета и понашање код стоматолога;
- Посјета и понашање у биоскопу, куповина карте и грицкалица;
- Посјета и понашање у музеју, куповина карте;
- Посјета и понашање у пошти, слање писма, честитки и разгледница;
- Посјета и понашање у библиотеци, подизање књига;
- Посјета и понашање у тржном центру, куповина;

- Посјета и понашање у кафићу, наручивање и плаћање;
- Посјета и понашање у ресторану, наручивање и плаћање;
- Посјета, учествовање и понашање на свечаностима;
- Посјета, учествовање и понашање на позоришним представама;
- Посјета, учествовање и понашање на концертима;
- Посјета, учествовање и понашање на изложбама;
- Посјета, учествовање и понашање на излетима;
- Посјета, учествовање и понашање на утакмицама;
- Како се поздрављамо;
- Употријеби ријечи: „хвала“, „изволи“, „молим“, „извини“;
- Како честитамо? („срећан рођендан“, „срећна слава“, „срећна Нова година“);
- Како дочекујемо госте и посјетиоце.

Однос према себи и другима

- Моје обавезе и дужности;
- Понашам се одговорно;
- Посљедице неодговорног понашања;
- Пријатељство (фер игра, дијелење личних ствари, помоћ у невољи);
- Пријатељство (испуњавање обећања, одржавање повјерења, чување тајни);
- Правилан однос према супротном полу;
- Болести и повреде;
- Заштита од болести и повреда;
- Демонстрација елементарне заштите од болести и повреда (звање помоћи, стављање фластера, завоја);
- Штетне навике и зависности – превенција;
- Чување здравља – значај редовних љекарских и стоматолошких контрола;
- Однос према промјенама у пубертету – значај хигијене;
- Однос према промјенама у пубертету – адекватно емотивно реаговање.

Упутства наставнику:

Програм III нивоа предметног подручја *Брига о себи и социјалног развој* усмјерен је ка постизању веће самосталности ученика у бризи о себи и што адекватнијем функционисању у социјалном окружењу. У III нивоу усложњавају се циљеви и дефинишу нови исходи у сферама: опасности и заштита у простору и социјалном пољу и однос према себи и другима. Кроз коришћење конкретних примјера, ученици са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања треба да се упознају са опасностима у простору и социјалном пољу и да примијене неке методе заштите од истих. Такође, кроз коришћење конкретних примјера ученике треба упознати са појмовима одговорности,

пријатељства, односа међу половима, здравља и промјена у пубертету и са начинима примјене адекватног односа према истима.

Изузетно је пожељно да ученици што више времена проводе у социјалној средини и да се у њој оријентишу. У склопу часова *Бриге о себи и социјалног развоја* могу се организовати посјете неким институцијама/продавницама/ресторанима. Посјете позоришним представама, концертима, изложбама, излетима и утакмицама могу се реализовати у складу са планираним активностима школе.

Препоручени садржаји/активности Бриге о себи и социјалног развоја у III нивоу корелирају у највећој мјери са садржајима Васпитног рада у одјељењској заједници, Познавања околине и Физичког и здравственог васпитања.

Неки садржаји *Развоја говора и комуникацијских вјештина, Вјештина и стваралаштва и Математичких представа* такође корелирају са садржајима Бриге о себи и социјалног развоја.

МАТЕМАТИЧКЕ ПРЕДСТАВЕ

Предметно подручје *Математичке представе* ученицима омогућава да перципирају просторне релације и усвајају основне појмове о облицима, количинама и величинама, просторним и временским релацијама. Садржи нешто сложеније циљеве и исходе јер омогућују ученицима да савладају елементарне математичке концепте и користе их у свакодневном функционисању.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова

Прва година	72
Друга година	72
Трећа година	72

Седмични фонд часова

Прва година	2
Друга година	2
Трећа година	2

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз уочавање, препознавање, разумијевање и усвајање основних математичких концепата и организовање понашања у складу са стеченим знањима.

Посебни циљеви

- Препознавање линија, облика, предмета у простору и односа међу њима;
- Формирање појма скупа;
- Усвајање серијације и класификације;
- Усвајање појма броја и бројног низа;
- Развијање вјештине читања и писања бројева прве десетице;
- Упознавање значења математичких знакова (+,-,=);

Исходи Ученик:	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Именује/показује основне и изведене боје.	Издваја и разврстава предмете по одређеној боји.	Боји предмете/бића карактеристичним бојама	Користи сврсисходно боје у различитим задацима.
Именује/показује и разликује врсте линија (права, крива, отворена, затворена).	Показује их на цртежима, сликама и у простору, црта и обликује (праве и криве).	Показује их на цртежима, сликама и у простору, (отворене и затворене), црта и обликује.	Самостално или уз подршку црта и ствара различите облике комбинујући врсте линија.
Разликује површине (равне и закривљене) у простору.	Уз подршку, проналази предмете у окружењу и именује њихову површину.	Проналази предмете у окружењу и именује њихову површину.	Објашњава који предмети (наводи примјере) имају равну а који закривљену површину.
Именује/показује и разликује основне геометријске облике.	Проналази геометријске облике на сликовном материјалу.	Уз подршку, црта геометријске облике, групише облике у одговарајуће групе.	На налог, црта, обликује, исјеца геометријске облике, групише облике у одговарајуће групе.
Разликује релацију велико-мало, високо-ниско, уско-широко, дугачко-кратко	Проналази, показује и именује велике и мале, високе и ниске, уске и широке, дуге и кратке предмете/бића у окружењу, упоређује их.	На сликовном материјалу, уз помоћ, разликује и показује велике и мале, високе и ниске, уске и широке, дуге и кратке предмете/бића.	На сликовном материјалу самостало показује велике и мале, високе и ниске, уске и широке, дуге и кратке предмете/бића, црта их на налог.
Сортира предмете по величини (велики, мали, висок, низак).	Показује и именује разлике међу предметима.	Групише предмете према истој особини.	Групише их према одређеним релацијама на сликовном материјалу.
Упоређује предмете по величини, висини, ширини, дужини, дебљини (мало-мање-најмање, високо-више-највише итд.).	Уз подршку, упоређује предмете у разним релацијама и именује их.	Уз подршку, слаже предмете у низ према заданим релацијама.	Самостално градира предмете према релацијама на сликовном материјалу.
Описује свој положај користећи одреднице: напријед, назад, лијево, десно, горе, доље.	Уз помоћ наставника, ће заузимати разне положаје и именовати их.	На налог ће заузети одређени положај.	На сликовном материјалу ће препознати и именовати различите положаје тијела у простору.

Разликује смјерове кретања (право, уназад, цик-цак, лијево-десно, горе-доље).	Имитира покрете наставника, показује како се креће право, уназад, цик-цак, лијево-десно.	Самостално се креће на различите начине, именује и објашњава свој начин кретања.	Самостално или уз подршку, прецртава, црта или обликује смјерове кретања од различитог радног материјала, именује/показује различите смјерове кретања на сликовном материјалу .
Разликује просторне односе горе-доле, испред-између-иза, унутра-вани-на-испод-изнад-поред.	Проналази и именује/показује шта се налази горе-доле, испред-између-иза, унутра-вани-на-испод-изнад-поред у учионици.	На сликовном материјалу показује предмете/бића који се налазе горе-доле, испред-између-иза, унутра-вани-на-испод-изнад-поред..	На налог, црта предмете/бића која су позиционирана горе-доле, испред-између-иза, унутра-вани-на-испод-изнад-поред..
Разликује просторне односе лијево-десно.	Проналази и именује/показује шта се налази лијево/десно у учионици.	На сликовном материјалу показује предмете/бића који се налазе лијево/десно.	На налог, црта предмете/бића која су позиционирана лијево или десно.
Оријентише се у манипулативном пољу, на табли, свесци, папиру.	Заузима различите положаје тијела у односу на простор и предмете у простору, извршава једноставне налоге (донеси са, из; остави у, на, поред, изнад, испод...).	Именује и показује однос (бића и предмета) на сликовном материјалу, поставља дидактички материјал у разне односе.	Правилно користи (пише по) таблу, свеску или наставни листић (горе-доље, лијево-десно, почетак-крај), извршава задатке.
Уочава редослијед (први- посљедњи, почетак- крај, прије- послје).	Кроз игру и различите ситуације уочава и повезује појмове први/почетак, посљедњи/крај.	Манипулисањем дидактичким материјалом, именује уз подршку позицију предмета.	Уз подршку, успјева да покаже на табли позицију одређених елемената у низу.
Увиђа појмове о количинама (мало, много, један, ништа).	Уз подршку наставника, показује или описује слику на којој је приказан скуп са мало, много, једним чланом и празан скуп.	Уз подршку или самостално, показује или објашњава чега на сликама има више а чега мање.	Уз подршку или самостално, показује или објашњава чега на сликама има више а чега мање.
Идентификује појам идентичног пара.	Проналази и спарује парове предмета из окружења (ципеле, чарапе, рукавице).	На сликовном материјалу препознаје и показује идентичне парове.	Доцртава и употпуњује парове на различитим школским задацима.

Именује особине предмета (исти-једнак, другачији-различит) и групише их на основу тога-скуп.	Уз подршку, показује или именује једнаке и различите предмете и бића, разврстава и групише предмете и бића према једном критеријуму (боја, облик, величина).	Показује или именује заједничку особину предмета, разврстава и групише предмете према једном критеријуму, описује их по њиховој сличности и различитости.	Разврстава предмете према категорији, функцији или одређеној специфичности (превозна средства, намјештај, храна, одјевни предмети, живо-неживо, јестиво-нејестиво, креће се-не креће се, течност-чврсто...).
Увиђа да се цјелина може дијелити на дијелове.	Уз помоћ наставника, саставља слике подијељене на два дијела.	Уз помоћ наставника, саставља слике подијељене на три или више дијелова.	Самостално саставља слике подијељене на три или више дијелова.
Формира скупове до 3 елемента.	Препознаје и именује елементе скупа.	Уз помоћ, одбројава елементе уз додиривање.	Самостално одбројава елементе скупа уз додиривање или без.
Формира скупове до 5 елемената.	Одбројава елементе у скупу са или без додиривања, уз подршку.	Уз помоћ, придружује елементе скупа и упоређује их.	Придружује елементе скупа и упоређује их, проналази једнакобројне скупове.
Упознаје бројеве од 1 до 3.	Пребројавајући елементе скупа, уз помоћ ће повезати број са количином.	Препознаје и именује симболе бројева од 1 до 3.	Самостално или уз подршку, броји и пише симболе бројева..
Упознаје бројеве до 5.	Пребројавајући елементе скупа, уз помоћ ће повезати број са количином.	Препознаје и именује симболе бројева од 1 до 5.	Броји и пише симболе бројева, низове бројева на вербални налог.
Формира скупове до 10 елемената.	Пребројава елементе у скупу са или без додиривања, уз подршку.	Уз помоћ, придружује елементе скупа и упоређује их, саставља мање скупове у веће.	Придружује елементе скупа и упоређује их, проналази једнакобројне скупове.
Упознаје бројеве прве десетице.	Пребројава елементе у скупу, именује број.	Налази једнакобројне скупове и пребројава их.	Повезује број, количину и симбол који га означава.

Пише природне бројева у оквиру прве десетице.	Препознаје и пише симболе бројева по шаблону, прецртава их, преписује низове бројева, повезује исте бројеве и именује их.	Уз подршку, пише симболе бројева без шаблона и модела, пише их на основу присјећања изгледа симбола, обликује бројеве од различитог материјала без модела.	Самостално пише бројеве и низове бројева по диктату, преписује низове бројева, препознаје бројеве прве десетице.
Упознаје значење појмова плус, минус и једнако.	Препознаје, разликује и именује знакове сабирања и одузимања (+, -, =).	Описује њихову функцију (додати томе, одузети од, укупно има).	Уочава и препознаје знакове у једноставним задацима придруживања и одузимања, на налог додаје, одузима скуп и повезује радњу са знаком.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Релације

- Велико-мало;
- Високо-ниско;
- Уско-широко;
- Дугачко-кратко;
- Сортирање предмета по величини;
- Упоредивање предмета по величини, висини, ширини, дужини (велико-веће-највеће, мало-мање-најмање).

Односи у простору

- Положај тијела, бића, предмета и геометријских облика у простору (имитира, препознаје, именује, описује, црта);
- Положаји предмета у односу на тијело (уочава, именује, показује на сликовном материјалу);
- Међусобни положји предмета (унутра-у, напољу-изван, на, изнад-испод);
- Положаји предмета у простору (горе-доље, лијево-десно-поред, испред-иза-између);
- Оријентација у манипулативном пољу (табла, клупа, свеска);
- Смјерови кретања: право-уназад, цик-цак, лијево-десно, уз-низ (уочава, имитира, кретање по заданој шеми, именује, прецртава, црта, обликује).

- Тачка-спајање тачака линијама;
- Линије: права, крива, отворена, затворена (прецртавање, цртање, обликовање, комбиновање);
- Површине: равне и закривљене (препознавање, разликовање, именовање);

Класификације и серијације

- Особине предмета;
- Исти/различити предмети;
- Класификација предмета према једном критеријуму;
- Груписање предмета према особинама.
- Боје;
- Геометријски облици: круг, троугао, квадрат, правоугаоник (показивање, именовање, обликовање радним материјалом, цртање).

Појмови количина

- Усвајање појмова: мало, много, један и ништа;
- Цјелина/дијелови.

Скуп

- Идентичан пар ;
- Предмети истих и различитих својстава-груписање-скупови;
- Скупови до 3 елемента;
- Скупови до 5 елемената;
- Скупови до 10 елемената;
- Придруживање елемената;
- Упоредивање скупова;
- Једнакобројни скупови;
- Формирање скупова према заједничком својству;
- Редослијед (први-последњи);
- Уочавање редослиједа, елементи редних бројева (први-почетак, последњи-крај).

Појам број

- Број 1 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 2 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 3 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 4 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 5 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 6 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);

- Број 7 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 8 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 9 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање);
- Број 10 (препознавање симбола, показивање, именовање, повезаност са количином, писање).

Додавање и одузимање

- Додавање елемената на скуп;
- Одузимање елемената од скупа;
- Знак (+) или више;
- Знак (-) или мање;
- Знак (=) укупно има.

Упутство наставнику

Упориште и основа развоја овог подручја је подручје *Познавање околине* кроз које су уведени основни математички појмови. Ти појмови се у подручју Математичких представа усложњавају и проширују.

За успјешност усвајања градива неопходно је кумулативно предзнање, увјежбаност, а чињенице и знања које ученици усвајају морају бити сврсисходна и практична. Веома је значајно да сваки ученик ствара пријатна осјећања и да доживи ситуацију заслуженог успјеха. Потребно је да наставник процијени индивидуалне способности сваког ученика како би му се поставили задаци које ће он моћи да оставари и тако постигне успјех.

Неопходно је инсистирати да на радном столу буде само потребан материјал. Смањити спољашње подражаје који утичу на фокус пажње. Постављати реалне и остварљиве циљеве, а исходе дефинисати на јасан и мјерљив начин. Избјежавати монотono излагање градива. Користити јасне, разговјетне, краће реченице са познатим ријечима. Смањити број чињеница и издвојити само битно. Стално провјеравати и пратити учеников рад. Научене задатке или вјештине често користити у школи, а и ван ње. Откривати посебне дјечије склоности. Користити визуелну, аудитивну и тактилну подршку. Поступно повећавати број задатака. Обезбиједити довољно времена за активности и рјешавање задатака. Ново градиво надограђивати на претходна знања. Корисити различит радни материјал (пластелин, боцкалице, папир у боји, прибор за цртање, штапиће, жетоне, чепове, играчке, коцке, рачунаљке, дигитрон).

Наставу конципирати и реализовати кроз игру, јер је то начин да дјеца буду успјешна приликом усвајања основних математичких представа. Игра утиче на развој маште, креативности и комплетан развој дјетета. Часови освјежени играма ученицима ће бити атрактивнији и подстицајнији, посебно ако су игре дефинисане у складу са индивидуалним способностима ученика (меморија, домино, „човјече не љути се“, лево коцке, оригами). Игра омогућава конкретизацију математичких појмова тако што дјетету даје могућност да манипулише предметима, да их додирује, осјети. Такође утиче и на појачање сарадње између ученика.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 144	Прва година 4
Друга година 144	Друга година 4
Трећа година 144	Трећа година 4

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијих потенцијала кроз уочавање и разумијевање основних математичких концепата.

Посебни циљеви

- Упознавање са основним геометријским облицима и фигурама у простору;
- Усвајање серијације и класификације;
- Развијање способности и вјештина за оријентисање у времену;
- Упознавање и коришћење прибора за цртање (лењир, троугао, шестар);
- Усвајање појма броја прве и друге десетице, препознавање, читање и писање бројева;
- Усвајање рачунских операција додавања и одузимања;
- Упознавање са вриједностима новца, руковање са новцем и његово свакодневно коришћење у друштвеној средини.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик: Конструира сложене облике комбинујући различите линије и геометријске облике.	Црта и обликује различите линије за добијање одређених фигура и симбола (по шеми и заданом моделу).	Црта и обликује геометријске облике за добијање фигура и симбола (по шеми и заданом моделу).	Црта, обликује и комбинује разне врсте линија и облика за добијање фигура или симбола по избору.
Именује/показује и разликује нека геометријска тијела.	Препознаје геометријска тијела у окружењу, уз подршку прави геометријска тијела.	Самостално прави геометријска тијела.	Препознаје и именује геометријска тијела на сликовном материјалу.

Одређује основне просторне односе (горе-доље, испред-између-иза, лијево-десно, унутра-вани, на, испод-изнад-поред).	Заузима различите положаје тијела у односу на предмете из околине и именује их.	На налог наставника, заузима одређени положај тијела у простору, те га именује.	Именује положај тијела, бића или предмета који је приказан на сликовном материјалу, проналази исте положаје.
Препознаје основне релације у свакодневном окружењу (мало/велико, дугачко/кратко, високо/ниско, широко/уско, лако/тешко, пуно/празно, плитко/дубоко).	Разликује и именује релације, упоређује предмете и сортира их по заједничким особинама.	Показује и именује супротности, користи појмове за релације да опише и упореди бића и предмете из окружења.	Користи појмове за релације кроз описивање сликовног материјала, црта на налог предмете и бића у заданим релацијама.
Разврстава предмете по заједничким особинама.	Разврстава предмете/бића према два критеријума (боја, облик).	Разврстава предмете према три критеријума, уз подршку.	Разврстава предмете према три критеријума на сликовном материјалу.
Формира скупове са задатим бројем елемената.	Уз подршку, пребројава елементе скупа, говори колико елемената има у скупу.	На основу пребројавања елемената скупа проналази исте скупове.	Самостално формира скупове са заданим бројем елемената.
Врши серијацију предмета	Показује и именује, описује разлику између елемента (поредиће два елемента). Именује и показује првог и посљедњег у низу, уз помоћ наставника.	Редом три елемента у низ. Самостално именује и показује првог и посљедњег у низу.	Редом више елемената у низ. Одређује позицију у простору и на сликовном материјалу (први, посљедњи), повезује појмове први – почетак, посљедњи-крај.
Уочава количине и величине	Групише предмете и бића по количини и величини, на налог наставника.	Самостално групише предмете по количини и величини и користи дате појмове у различитим животним ситуацијама.	Самостално групише предмете и бића по количини и величини на сликовном материјалу.
Именује, разликује и користи основни математички прибор за цртање (лењир, трокут, шестар).	Заједно са наставником, проналази, именује и користи одређени прибор који му је потребан за рјешавање задатака.	На налог наставника, проналази, именује и користи одређени прибор који му је потребан за рјешавање задатака.	Самостално проналази, именује и користи одређени прибор који му је потребан за рјешавање задатака.

Преознаје трајање као квалитет времена и разликује временске интервале (кратко – дуго, брзо-споро).	Уз помоћ, дијете упоређује два доживљаја у времену.	Изводи ритмове брже и спорије и именује их.	На налог наставника, ученик изводи задати ритам те га именује (брзо-споро) и описује, упоређује ритмове, проналази исте, увиђа да се на сату мала казаљка покреће споро а велика брзо.
Преознаје временске релације.	Увиђа да дан протиче, да се смјењују дан и ноћ.	Увиђа да су дани и ноћи наизмјенично дуже и краће зависно од годишњег доба.	Именује временске јединице (час, минут), користи дигитални часовник.
Користи сат (механичко меморисање распореда казаљки)	Именоваће дијелове дана (дан, ноћ) и повезаће их са активностима које обавља, увиђа да један круг од 12 часова протиче истовремено са даном а један са ноћи.	Именоваће дијелове дана (јутро, подне, вече) и повезаће их са активностима које обавља, знаће у колико сати устаје а у колико иде на спавање.	Уз подршку, повезаће вријеме приказано на часовнику са активностима које слиједе (доручак, почетак часа, одмор, одлазак кући, третман код сарадника).
Усваја бројеве прве десетице.	Преознаје, именује, броји, пише, повезује симбол са количином, уз подршку.	Преознаје, именује, броји, пише, повезује симбол са количином.	Показује и именује претходника и следбеника, попуњава бројевни низ.
Сабира и одузима до 10.	Користећи подршку (предмете, прсте, жетоне, штапиће...) придружује и одузима из скупа ,пребројава количину као резултат и повезује са симболом броја.	Преознаје и именује знакове за математичке операције (плус, минус и једнако), одређује гдје има више, мање или једнако, уз подршку рјешава практичне и писмене задатке и исписује неопходне симболе бројева.	Сабира и одузима до 10 користећи симболе бројева, одређује за колико је више и за колико је мање.
Формира скупове до 20 елемената.	Пребројава елементе у скупу са или без додиривања, уз подршку.	Уз помоћ, придружује елементе скупова и упоређује их, саставља мање скупове у веће.	Придружује елементе скупова и упоређује их, проналази једнакобројне скупове.
Упознаје бројеве друге десетице.	Пребројава елементе у скупу, именује број.	Налази једнакобројне скупове и пребројава их.	Повезује број, количину и симбол који га означава.

Пише и чита природне бројева у оквиру друге десетице.	Препознаје и пише симболе бројева по шаблону, прецртава их, преписује низове бројева, повезује исте бројеве и именује их.	Уз подршку, пише симболе бројева без шаблона и модела, пише их на основу присјећања изгледа симбола, обликује бројеве од различитог материјала без модела.	Самостално пише бројеве и низове бројева на вербални налог, преписује низове бројева, препознаје бројеве прве десетице.
Сабира и одузима до 20.	Користећи подршку (предмете, прсте, жетоне, штапиће) придружује и одузима из скупа ,пребројава количину као резултат и повезује са симболом броја.	Одређује гдје има више, мање или једнако, уз подршку рјешава писмене задатке и исписује неопходне симболе бројева.	Сабира и одузима до 10 користећи симболе бројева, рјешава писмене задатке са или без подршке, одређује за колико је више и за колико је мање.
Препознаје и именује симболе бројева.	Именује и пише симболе бројева уз наставникову помоћ.	На вербални налог пише симболе бројева, те именује одрђени број.	Именује бројеве које је написао самостално, препознаје претходника и сљедбеника, попуњава бројеве у низу који фале.
Повезује број са количином.	Прebroјава елементе у скупу те их уз помоћ наставника повезује са одговарајућим симболом броја.	Самостално пребројава бића и предмете у низу или у скупу и повезује број (симбол) са количином коју је избројао.	Према задатом бројевном симболу (сликовни приказ) прави скуп/низ од елемената колико тај симбол означава.
Пише природне бројеве.	Преписује бројеве према понуђеном моделу.	Пише бројеве и низове бројева на вербални налог.	Попуњава празна мјеста у низу бројевима који недостају.
Броји бића и предмете.	Уз подршку, броји бића и предмете уз додиривање у хоризонталном низу.	Броји бића и предмета без додиривања у хоризонталном низу.	Броји разбацане елементе са или без додиривања у скупу.
Користи дигитрон.	Уз подршку, увиђа функције дигитрона, пали, гаси, насумично притишће бројеве.	Проналази бројеве које познаје, притишће бројеве по диктату, знакове.	Користи дигитрон за рјешавање једноставних задатака, уз подршку или самостално.

Упознаје јединице мјера (метар, киограм, литар, час).	Именоваће мјерне јединице.	Уз подршку, повезивати називе мјерних јединица са количинама и величинама које означавају (тежина-килограм, дужина/висина-метар).	Повезују називе мјерних јединица са количинама и величинама које означавају (тежина-килограм, дужина/висина-метар).
Препознаје и именује кованице и новчанице.	Увиђа разлику у новцу, спознаје да постоје кованице и папирне новчанице.	Раздваја кованице од папирних новчаница те прави скупове истих (новчаница/кованица).	Препознаје и именује кованице и новчанице које му понуди наставник.
Препознаје вриједност кованица.	Увиђа разлику у изгледу кованица.	Уз помоћ наставника, спознаје вриједност кованица.	Набраја ствари које може да купи за вриједност кованица (1, 2,5 КМ).
Користи новац	Са претходно направљеним новцем у учионици симулира куповину у продавници заједно са наставником и осталим ученицима.	Обавља куповину уз надзор.	Обавља куповину, чека кусур, узима рачун.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Геометријска тијела и облици

- Линије: права, крива, отворена, затворена-конструкције облика;
- Геометријски облици: круг, троугао, квадрат, правоугаоник-комбиновање и конструисање сложенијих облика и фигура;
- Геометријска тијела (препознавање, показивање, именовање, обиковање радним материјалом);
- Лопта;
- Коцка;
- Ваљак;
- Квадар;
- Купа;
- Пирамида.

Релације и односи у простору

- Релације (велико-мало, високо-ниско, уско-широко, дугачко-кратко);
- Положај тијела, бића, предмета и геометријских облика у простору (имитира, препознаје, именује, описује, црта);
- Положаји предмета у односу на тијело (уочава, именује, показује на сликовном материјалу);
- Међусобни положаји предмета (унутра-у, напољу-изван, на, изнад-испод);
- Положаји предмета у простору (горе-доље, лијево-десно-поред, испред-иза-између);
- Упоредивање предмета по величини, висини, ширини, дужини (велико-веће-највеће, мало-мање-најмање).

Класификација и серијација

- Класификација предмета по два критеријума;
- Класификација предмета по три критеријума;
- Градирање предмета у низове и одређивање позиције елемента;
- Редослијед (први-последњи).

Скуп

- Формирање скупова са задатим бројем елемената;
- Скупови до 10 елемената;
- Скупови до 20 елемената;
- Придруживање елемената;
- Упоредивање скупова;
- Једнакобројни скупови.

Бројеви прве и друге десетице

- Бројеви прве десетице;
- Бројеви друге десетице.

Сабирање и одузимање

- Сабирање и одузимање;
- Додавање елемената на скуп;
- Одузимање елемената од скупа;
- Кориштење дигитрона.

Математички прибор за цртање

- Лењир;
- Троугао.

Временске релације

- Трајање времена (кратко-дуго, брзо-споро);
- Смјена дана и ноћи;
- Гледање на сат (дигитални или са казаљкама).

Упознавање јединица мјера

- Метар;
- Килограм;
- Литар;
- Час.

Новац

- Новац (кованице и новчанице);
- Новац-вриједност;
- Новац-куповина.

Упутства наставнику

Све препоруке дате раније односе се и на рад у овом нивоу.

Током реализације III нивоа настојати што више практично примјењивати научено (новац, сат, мјере и мјерења...). Омогућити ученицима прилике за демонстрацију наученог у ширем социјалном окружењу.

ВАСПИТНИ РАД У ОДЈЕЉЕЊСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Предметно подручје *Васпитни рад у одјељењској заједници* усмјерен је на социо-емоционални развој и јачање ученичких компетенција потребних за учешће у школским и друштвеним збивањима, а у корелацији са садржајима осталих предметних подручја. Кроз садржаје рада ће се код ученика развијати осјећај припадности школском колективу, усвајати друштвено прихватљиви облици понашања у различитим ситуацијама и унапређивати вјештине културе живљења.

I ниво

2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова

Друга година 36
Трећа година 36

Седмични фонд часова

Друга година 1
Трећа година 1

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала, социо-емоционалних компетенција и дјелотворних облика понашања ученика у школском окружењу и разредном колективу.

Посебни циљеви

- Усвајање правила понашања током васпитно-образовног рада и живота у школи;
- Развијање вјештине успостављања конструктивних интерперсоналних односа са вршњацима и одраслима;
- Развијање емоционалних компетенција у различитим животним ситуацијама
- Развијање образаца понашања који су усмјерени на бригу за властито здравље, за друге људе и за животно окружење;
- Развијање навика и вјештина за обављање једноставних практичних радњи;
- Развијање вјештина учествовања у реализацији културно-забавних, спортских и других активности у школи и друштвеној средини.

<p>Исходи Ученик:</p>	<p>Показатељи по годинама/способностима ученика</p>		
<p>Прихвата активности у школском окружењу.</p>		<p>Препознаје школски простор (учионица, кабинети стручних сарадника, школско двориште...).</p>	<p>Оријентисан је у школском окружењу и прати основна правила понашања везана за боравак у школи и у одјељењу.</p>
<p>Успоставља социјалне односе и развија осјећај припадности групи</p>		<p>Каже или покаже своје име, године старости и пол. Показује/ именује другове. Одазива се на позив.</p>	<p>Поздравља приликом доласка и одласка. Именује / показује/ нацрта чланове своје породице. Именује / показује наставнике и стручне сараднике са којима има контакт. Познаје и вербално или невербално комуницира са већим бројем ученика и запослених у школи. Исказује наклоност. Учествује у реализацији спортских и културно- забавних активности у школи и у одјељењу.</p>
<p>Остварује интеракцију која је друштвено прихватљива.</p>		<p>Придружује се групно вођеним активностима и учествује у њима или их посматра. Иницира игру и интеракцију са другима на друштвено прихватљив начин. Учествује структурираним активностима са ученицима.</p>	<p>Разликује примјерено и непримјерено понашање у односу према другима. Учествује у свим активностима или у већини активности у одјељењу</p>

Испољава различите емоције на одговарајући начин.		Испољава задовољство или нездовољство на прихватљив начин. Реагује на емоционални израз одраслих. Показује елементарно разумијевање и препознавање емоција код себе и код других.	Изражава властите емоције на прихватљив начин. Мијења властито понашање у складу са емоционалним одговором других особа. Вербализује/ екстернализује емоције и стања.
Изводи практичне активности везане за заштиту властитог здравља.		Користи прибор за јело. Разликује уредно од неуредног. Уредно одржава школски прибор. Може показати или објаснити употребу прибора за личну хигијену.	Наводи и/или препознаје на сликама разлику између здравог и нездравог начина живота (уредност, физичка активност, здрава храна). Учествоје у поспремању радног простора.
Препознаје ризике и опасности и избјегава их.		Уочава и показује ситуације ризичних понашања на сликама (, саобраћај, висина, утичнице, ватра...).	Уочава и показује могуће посљедице ризичних понашања (шта ако?). Разликује начине избјегавања ситуација и понашања која могу бити ризична.
Учествоје у важним догађајима који се обиљежавају у школи.		Посматра и повремено учествује у одјелењским активностима везаним за обиљежавање догађаја (рођендани, Дан дјечије радости, Дан жена- мајчин дан)	Учествоје на важним догађајима који се обиљежавју на нивоу школе: (школска слава, Дан жена- мајчин дан, Дан школе).

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Школско окружење:

- Различити поступци за упознавање нове средине и особа из окружења;
- Игровне активности на тему моја учионица и моје мјесто у њој;

- Игровне активности и сликовни материјали на тему моја школа;
- Обилазак школског простора.

Социоемоционална интеракција

- Моје име и имена ученика у разреду ;
- Моја породица;
- Мој учитељ/учитељица;
- Игровне активности поздрављања;
- Активности које доводе до увиђања сличности и разлика између себе и друге дјеце (огледало, слике);
- Дјевојчице и дјечаци;
- Дјеца и одрасли.

Брига за здравље и животну средину

- Препознавање, показивање, именовање и употреба прибора за јело;
- Препознавање, показивање, именовање и употреба прибора за хигијену;
- Игре убацивања смећа у корпу за отпатке;
- Игре разврставања чистих и прљавих предмета /одјеће/ обуће ;
- Уређење учионице /активности у дворишту школе;
- Игровне активности на тему понашања у саобраћају и избјегавања опасности;
- Семафор и прелаз за пјешаке;
- Садржаји по избору дефектолога везано за ризик и понашања која су опасна.

Учешће у културно- забавним активностима

- Израда честитки; Обиљежавање рођендана;
- Одлазак на школске приредбе;
- Празници и како их обиљежавамо.

Емоционалне компетенције

- Цртање емотикона са различитим емоционалним експресијама „Лице осјећаја“;
- Како изразити осјећаје. Играње улога (ја сам срећан, ја сам тужан, ја сам љут);
- Сливковне игровне активности на тему погоди ко је весео, тужан, радостан, љут...
- Израда разредног паноа.

Упутства наставнику:

Програм васпитно-образовног рада у одјељењској заједници уједињује садржаје из више предметних подручја за ученике са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања.

Програмски садржаји понуђени су оквирно и конципирани су како би ученици са сметњама у развоју у редовним школама могли партиципирати у њиховој реализацији.

Сваки одјељењски старјешина задужен је да креира годишњи/глобални програм рада за своје одјељење узимајући у обзир могућности ученика да учествују у планираним активностима. У зависности од узраста и могућностима ученика, и они сами ће учествовати у избору наставних тема и садржаја који су им понуђени.

Реализација програмских садржаја васпитно-образовног рада у одјељењској заједници подразумијева флексибилан приступ који се односи на могућност одјељењског старјешине да прерасподијели редосљед планираних активности, временски оквир и динамику извођења појединих тема..

Атмосфера на часовима одјељењске заједнице треба да је пријатна и опуштајућа како би се међу ученицима развијала емпатија, групна солидарност, осјећање групе припадности и боље међусобно разумијевање.

Исходе учења треба остваривати кроз различите игровне активности (афективне, симболичке и групне) којима ће се часови васпитно-образовног рада у одјељењској заједници ученицима учинити занимљивим.

Пожељно је кориштење разноликог дидактичког материјала и висок ниво вербалних и физичких подстицаја на учешће у раду. Ученике треба водити, упућивати, подстицати, захтијевати и прилагођавати ситуације њиховим способностима.

II ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова		Седмични фонд часова	
Прва година	36	Прва година	1
Друга година	36	Друга година	1
Трећа година	36	Трећа година	1

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала, социјалних, радно- акционих и емоционалних компетенција ученика.

Посебни циљеви

- Развијање другарских односа међу ученицима и осјећаја праведности, солидарности и одговорности;
- Упознавање ученика са прихватљивим и неприхватљивим облицима понашања код себе и код других и емоцијама које их прате;
- Развијање способности прихватања различитости и вјештине кориштења ненасилне комуникације;
- Развијање навика и вјештина везаних за еколошке активности и очување животне средине;
- Унапређивање вјештине културе живљења;
- Развијање вјештина учествовања у реализацији културно-забавних, спортских и других активности у школи.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик: Остварује позитивне интерпесоналне односе са ученицима у одјељењу.	Даје основне податке о друговима из разреда, (имена, надимке, мјесто живљења, особине).	Описује или даје примјер / показује емоционална осећања и жеље другова из разреда. Препознаје шта их радује или жалости, чега се плаше, шта желе.	Наводи/показује примјере другарства у школи.
Познаје разредна правила понашања.	Показује основна правила понашања у одјељењу. Поздравља током доласка и одласка у/из учионице. Прати упутства наставника.	Репродуцира утврђена правила понашања. Реагује на кршење правила. Даје примјере пожељног и непожељног понашања.	Може идентификовати и набројити правила која су важна за функционисање одјељењске заједнице.

Препознаје и прихвата различитости међу особама из социјалног окружења.	Разликује себе од других у једној особини(пол, висина, старост...).	Разликује себе, другове и одрасле у двије или више особина (узраст, пол...).	Понаша се на прихватљив начин према ученицима који се разликују од њега.
Одржава елементарну личну хигијену и хигијену простора у којем борави у школи.	Самостално или уз минималну помоћ, користи основни прибор за хигијену и тоалет.	Поспрема властити школски прибор и учествује у поспремању радног простора.	Учествује у активностима уређења школског дворишта. Опонаша радње одржавања властите уредности и уредности простора у којем се налази.
Разликује корисне и штетне животне навике.	Препознаје/ именује/ одваја здраве намирнице од нездраве хране. Препознаје важност хигијене намирница (чисто –прљаво).	Може повезати/објаснити како различите навике (сан, исхрана, хигијена, физичка активност) утиче на здравље.	Разликује добре од лоших животних навика
Учествује у актуелним догађајима у школи.	Препознаје/ именује догађај и учествује у активностима за његово обиљежавање.	Самостално или уз помоћ, израђује рад или наступ на тему одређеног догађаја	Рецитује стихове или изradi ликовни рад поводом обиљежавања значајних датума за породицу,школу и/или локалну заједницу.

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Развијање другарства, припадности, солидарности и ненасилне комуникације

- Игровна активност на тему моји другови, имена, особине, надимци;
- Утврђивање заједничких разредних правила;
- Понашање према другима, добро/лоше, правила понашања;
- Сликовне игровне активности на тему осјећања;
- Изражавање осјећања, интересовања и властитих потреба;
- Разлике: дјевојчице и дјечаци, дјеца и одрасли.

Култура живљења

- Моја школа, назив школе, школски простор;
- Игровне активности и сликовни материјали на тему моја школа;
- Упознавање особа из школског окружења, радници школе, ученици других одјељења;
- Мјесто гдје живим;
- Моја породица, чланови, имена, породичне везе;
- Здраве и нездраве навике(сан, физичка активност, здрава исхрана, релаксација);
- Хигијена тијела.

Еколошке активности

- Препознавање, показивање, именовање и намјена кориштења намјештаја и основних уређаја у домаћинству;
- Уређење учионице /активности на уређењу дворишта школе;
- Игровне активности на тему уређења животног простора у кући и школи;
- Игровне активности на тему понашања у саобраћају и избјегавања опасности;
- Садржаји по избору дефектолога везано за ризична понашања.

Учешће у културно - забавним активностима

- Понашање у гостима;
- Обиљежавање рођендана;
- Израда пригодних честитки;
- Учешће на школским приредбама;
- Празници и како их обиљежавамо;
- Израда разредног панона.

Упутство наставнику:

Претходно наведено упутство односи се и на овај ниво. Треба имати у виду да током II новог ученици улазе у пубертет и мијењају своја понашања, односно теже контролишу базичне потребе. Интензивирати сарадњу са родитељима, те заједничким и усклађеним дјеловањем моделовати и усмјеравати понашања ученика.

III ниво

1. 2. 3. година школовања

Годишњи фонд часова	Седмични фонд часова
Прва година 36	Прва година 1
Друга година 36	Друга година 1
Трећа година 36	Трећа година 1

Општи циљ

Цјеловит развој дјечијег потенцијала, унапређивање стечених социјалних компетенција и дјелотворних облика понашања у широј друштвеној заједници.

Посебни циљеве

- Развијање вјештина и навика правилног понашања на јавним мјестима (кретање улицом, продавница, позориште, биоскоп, лифт, јавни превоз);
- Упознавање ученика са правима, одговорностима и обавезама;
- Развијање способности прихватања различитости и вјештине кориштења ненасилне комуникације;
- Развијање хигијенских и здравствених навика;
- Развијање навика и вјештина везаних за еколошке активности и очување животне средине;
- Унапређивање вјештине културе живљења;
- Развијање вјештина учествовања у реализацији културно-забавних, спортских и других активности у школи.

Исходи	Показатељи по годинама/способностима ученика		
Ученик:			
Учествоје у стварању одјељењског колектива и разумије улогу и одговорности појединца у његовом функционисању.	Наводи задатке и обавезе појединца и групе у одјељењу. Предлаже разредна правила. Разумије појам вође и одговорност.	Разумије последице испуњавања или неиспуњавања одговорности. Разликује примјере у понашању, када је у питању одговорност.	Препознаје карактеристике и креира добра правила која се односе на понашање и активности у одјељењу. Разумије задатке, обавезе и одговорности ученика и у складу са њима се понаша.

<p>Слиједи основна правила прихватљивог понашања на јавним мјестима.</p>	<p>Разликује јавно од приватног (превоз, простор). Зна који ученици користе јавни, а који приватни превоз. Наводи примјере приватних и јавних мјеста.</p>	<p>Наброји или покаже правила понашања у јавном превозу. Показује или наводи основна правила понашања пјешака на улици. Уз надзор, самостално се креће улицом и користи јавни превоз.</p>	<p>Наводи или показује правилно понашање на јавним мјестима. Уз надзор и/или самостално, одлази у продавницу и обавља мању куповину.</p>
<p>Служи се основним појмовима из области демократије и људских права: (право, правда, ауторитет, приватност).</p>	<p>Наводи или нацрта нека од дјечијих права. Учествује у активностима Дјечије недјеље.</p>	<p>Описује нека од дјечијих права. Цртежом или ријечима описује за њега важно дјечије право. Уради ликовни рад на тему дјечијих права поводом Дјечије недјеље.</p>	<p>Наводи или показује на сликама у којим ситуацијама требамо приватност. Препознаје особе из окружења које су ауторитет.</p>
<p>Објашњава појам насиља и разлику између насилног и ненасилног рјешавања конфликта.</p>	<p>Уочава разлику између насилне и ненасилне комуникације. Препознаје ситуације које могу довести до конфликта. Пристојно се односи према супротном полу.</p>	<p>Препознаје властите емоције у некој ситуацији и учи како да их испољава на ненасилан начин. Препознаје емоције других. Разликује добре и лоше тајне.</p>	<p>Препознаје/ наводи врсте конфликта. Препознаје и наводи своја и осјећања других особа током конфликта. Препознаје различите врсте насиља. Описује како помоћи себи и другима у ситуацијама насилног понашања. Играњем улога учи ненасилно рјешавање конфликта.</p>

Брине о здрављу, одржава личну хигијену и хигијену простора.	Самостално или уз минималну помоћ/ надзор, користи тоалет и одржава личну хигијену. Брине о уредности школског прибора и хигијени простора. Препознаје развојне промјене које се дешавају у пубертету.	Разумије значај одржавања личне хигијене и хигијене простора. Редовно одржава хигијену зуба. Правилно се односи према пубертетским промјенама.	Развија здраве хигијенске навике. Препознаје и разумије негативан утицај штетних навика и овисности. Учествује у еколошким активностима у окружењу.
Усваја навике самосталног учења и правилног кориштења слободног времена.	Слиједи утврђени распоред часова. Самостално израђује домаће задатке. Разумије појам обавезе и појам слободног времена.	Може објаснити /показати властити распоред дневних активности. Разликује добре и лоше начине провођења слободног времена.	Наводи/ показује правилно кориштење времена у току једног дана. Разумије како ТВ, телефон и рачунар могу негативно утицати на ученике.
Избјегава понашања и ситуације које могу бити опасне	Показује опасне предмете, појаве и ситуације који могу изазвати несрећу	Препознаје властита понашања која су га доводила у опасност	Поштује правила сигурних облика понашања и уочава разлоге због којих треба избјежавати опасне предмете, ситуације и понашања
Учествује у актуелним догађајима у школи.	Наводи догађај који се обиљежава у школи и учествује у активностима за његово обиљежавање.	Објашњава важност догађаја и начин обиљежавања. Уради рад на тему обиљежавања догађаја.	Учествује у приредбама и изложбама поводом обиљежавања значајних датума за породицу, школу и/или локалну заједницу.
Учествује у манифестацијама у заједници (спортским, културним)	Учествује у реализацији спортских и културно-забавних активности у одјељењу.	Учествује у реализацији спортских и културно- забавних активности у школи и у одјељењу.	Учествује у реализацији спортских и културно- забавних активности у школи и заједници

Препоручени садржаји/активности

Напомена: Приликом глобалног планирања водити рачуна да одабир тема и препоручених (или других) садржаја као и фонд планираних сати омогуће паралелно остваривање свих посебних циљева предметног подручја, јер једино на тај начин осигуравамо цјеловит развој дјечијих потенцијала.

Права, обавезе и одговорности

- Формирање одјељењског колектива и доношење разредних правила;
- Игровна активност на тему обавеза и одговорности;
- Кућни ред школе;
- Права дјеце и обиљежавање Недјеље дјетета;
- Јавност и приватност.

Правилно понашање на јавним мјестима

- Понашање на јавним мјестима (на улици, у продавници, музеју, биоскопу, позоришту...).
- Понашање у јавном превозу.

Ненасилна комуникација

- Појам насиља и конфликта;
- Радионичке активности на тему ненасилне комуникације;
- Повјеравање тајне.

Хигијенске и здравствене навике

- Пубертет и лична хигијена;
- Зависности;
- Како бринути о здрављу;
- Ризична понашања;
- Садржаји по избору дефектолога везани за ризична понашања .

Култура живљења

- Како самостално радити домаће задатке и учити;
- Како изгледа мој радни дан;
- Слободно вријеме и начин на који га проводим.

Еколошке активности

- Екологија и заштита природе;
- Дан Планете Земље и Дан вода;
- Уређење учионице / активности на уређењу дворишта школе.

Учешће у културно- забавним активностима

- Обиљежавање рођендана;
- Израда пригодних честитки;
- Учешће на школским приредбама;
- Празници и како их обиљежавамо / израда панона.

Упутства наставнику:

Упутства наведена у I и II нивоу односе се и на овај ниво.

Имајући у виду хронолошки узраст у стечене вјештине и способности, што чешће ученике доводити у прилику да научено примјене у широј друштвеној заједници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Banković, S., Arsenić, I., i Brojčin, B. (2015). Karakteristike komunikacije osoba sa teškom i dubokom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(3), 411-432.
2. Vognar, L., Uzelac, M., i Vagić, A. (2000). *Vudimo prijatelji*. Zagreb: Mali korak.
3. Блечић, С., и Косановић, С. (2003). *Моје прве игре*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
4. Бројчин, Б., Банковић, С., и Јапунџа-Милисављевић, М. (2011). Социјалне вештине деце и младих с интелектуалном ометеношћу. *Настава и васпитање*, 60(3), 419-429.
5. Чекрлија, Б., и Ђаковић, П. (2018). *Математика за 2. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
6. Дабић, Т., Рајовић, Р., и Милошевић, О. (2019). *Прва књига: за 1. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Ђаковић, П., и Ђаковић, Ј. (2019). *Почетница за 2. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
8. Ђурић-Здравковић А. (2020). *Педагогија особа с поремећајем интелектуалног развоја*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
9. Eberly, S., i Eberly, C. (2012). *Bonton za djecu i mlade*. Sarajevo: V.B.Z.
10. Eminović, F., Čanović, D., i Nikić, R. (2011). *Fizička kultura 1: fizičko vaspitanje dece ometene u razvoju*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
11. Gligorović, M., i Kaljača, S., ur. (2012). *Kognitivne i adaptivne sposobnosti dece sa intelektualnom ometenošću*. Београд: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
12. Gligorović, M. (2013). *Klinička procena i tretman teškoća u mentalnom razvoju*. Београд: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
13. Gligorović, M., Buha, N., i Matić, K. (2017). Auditivna pažnja i praktične adaptivne veštine kod osoba sa umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 16(2), 149-171.
14. Hayes, K., Landers, C., i Dombro, A. (2006). *Zabavne aktivnosti za odgajatelje, roditelje i djecu*. Међународна Step by Step асоцијација.
15. Јапунџа-Милисављевић, М. (2008). *Методика наставе математике за децу ометену у интелектуалном развоју*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
16. Јапунџа-Милисављевић, М. (2009). *Методика наставе вештина за децу ометену у интелектуалном развоју*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
17. Јапунџа-Милисављевић, М., Бројчин, Б., и Банковић, С. (2011). Практичне вештине код деце с интелектуалном ометеношћу. *Педагогија*, 66(4), 572-578.

18. Kaljača, S. (2008). *Umerena intelektualna ometenost*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
19. Kaljača, S., i Dapčević, D. (2012). Postignuća u oblasti komunikacije i tipovi potrebne podrške kod dece sa umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(3), 419-434.
20. Kaljača, S., Dučić, B., Radić-Šestić, M., i Milanović-Dobrota, B. (2013). Metodske procedure za razvoj konceptualnih i socijalnih sposobnosti kod osoba sa intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(3), 403-420.
21. Kaljača, S., i Japundža-Milisavljević, M. (2013). *Život u zajednici osoba sa intelektualnom ometenošću*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
22. Каменов, Е. (2000). *Дечја математика: игровни листови за млађе предшколце*. Нови Сад: Тампограф.
23. Каменов, Е., и Спасојевић, П. (2017). *Прва књига: за 1. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
24. Мацура, С., Певуља, Д., Кубурић-Мацура, М., и Вуковић, М. (2018). *Читанка за 2. разред основне школе са језичком културом и граматицом српског језика*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
25. Маћешић-Петровић, Д. (2006). *Nastava i saznajne specifičnosti dece s lakom mentalnom retardacijom*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
26. Маћешић-Петровић, Д. (2008). *Primena računara u edukaciji i rehabilitaciji kod dece sa intelektualnom ometenošću*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
27. Мандић, Б.Љ. (2019). *Музичка култура за 2. и 3. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
28. Милатовић, В., и Шиповац, Т. (2019). *Буквар за 2. разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
29. Miller, V. (2001). *Kako ostvariti uspješan kontakt sa učenicima: priručnik za nastavnike*. Sarajevo: Sarajevska tribina.
30. Митровић, Б., Тасић-Банић, Н., и Јовановић, С. (2005). *Бојанка васпитанка*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
31. Мојић, Д., и Јовић, М. (2020). *Предшколска радилица*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
32. Mustać, V., i Vicić, M. (1996). *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi: priručnik za prosvjetne djelatnike*. Zagreb: Školska knjiga.
33. Pijaže, Ž., i Inhelder, B. (1990). *Psihologija deteta*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
34. Pijaže, Ž., i Inhelder, B. (1996). *Intelektualni razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
35. Републички педагошки завод Бањалука. *Основе демократије – први кораци, приручник за наставнике и сликовнице за ученике*.
36. Републички педагошки завод Бањалука (1996). *Приручник – Психосоцијална помоћ у школи*.
37. Спасојевић, П., Ђаковић, П., и Станојловић, С. (2019). *Природа и друштво за 2. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
38. Станојловић, С., Спасојевић, П., и Ђаковић, П. (2018). *Природа и друштво за 3. разред основне школе*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Радна група за израду *Наставног плана и програма за васпитање и образовање ученика са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања (НПШ УТОИФ)*

1. Ања Матијаш, проф специјалне едукације и рехабилитације
2. Мирјана Симић, мастер дефектолог логопед
3. Милош Бајић, проф специјалне едукације и рехабилитације
4. Исидора Солдат, дипломирани дефектолог
5. Немања Петровић, проф специјалне едукације и рехабилитације
6. Младен Перишић, проф специјалне едукације и рехабилитације
7. Даница Лажетић, проф специјалне едукације и рехабилитације

8. Милица Бакић, мастер дефектолог

9. Драгана Бркић, професор разредне наставе
10. Весна Балабан, професор разредне наставе
11. Милена Радујко, професор српског језика и књижевности

12. Зоран Мршић, дипломирани педагог
13. Недељка Каралић, дипломирани психолог

14. Милева Мандић, магистра психологије
15. Стеван Шеатовић, мастер специјалне едукације и рехабилитације
16. **Мр Дијана Пешић**, инспектор просвјетни савјетник за специјалну наставу у васпитно-образовним установама за образовање дјеце са сметњама у психофизичком развоју